

Kassavarantotalletukset
ja rahapolitiikka

ISBN 951-686-191-1
ISSN 0355-6034

ESIPUHE

Suomen Pankin rahapoliittista välineistöä on viime vuosina kehitetty merkittävästi. Tavoitteena on ollut rahapolitiikan ohjausjärjestelmä, joka sopisi likviditeetin säätelyyn nykyaikaisilla, tehostuvilla ja kansainvälistyvillä rahamarkkinoilla. Kotimaisen likviditeetin säätely perustuu tätä nykyä lähinnä sijoitustodistuksilla tehtäviin markkinaoperaatioihin ja pankkien kanssa solmittuun kassavarantosopimukseen. Sopimuksen mukaan Suomen Pankki voi kerätä pankeilta kassavarantotalletuksia enintään 8 prosenttia niiden talletuksista ja muista kassavarantopohjaan luettavista veloista.

Vuonna 1979 solmittu kassavarantosopimus on osoittanut käyttökelpoisuutensa rahapolitiikan välineenä huolimatta siitä murroksesta, joka rahamarkkinoilla on 1980-luvulla tapahtunut. Esimerkiksi vuoden 1988 aikana Suomen Pankki on nojautunut pitkälle juuri kassavarantotalletuksiin rahapolitiikassaan. Suurin osa suhdanneilanteen vaatimasta rahamarkkinoiden kireydestä on saatu aikaan kassavarantovelvoitetta korottamalla.

Vaikka kassavarantojärjestelmä on nykyiselläänkin osoittautunut hyödylliseksi, järjestelmän kehittäminen on tullut ajankohtaiseksi. Talletustilien tarjonnan muutokset ovat yksi tähän vaikuttava syy. On harkittava, millainen kassavarantojärjestelmä sopii tilanteeseen, jossa erilaisten verottomien ja verollisten tilien kirja nykyisestään laajenee ja korkokilpailu tehostuu. Voidaan edelleen kysyä, pitäisikö kassavarantojärjestelmää laajentaa pankkien ohella myös muihin rahoituslaitoksiin. Sellaista tutkimus- ja selvitystyötä, joka voisi tukea kassavarantojärjestelmästä käytävää keskustelua, ei kuitenkaan ole Suomessa juuri julkaistu.

Käsillä olevaan niteeseen on koottu neljä Suomen Pankissa laadittua kirjoitusta, jotka valottavat kassavarantojärjestelmän historiaa ja sen talouspoliittista merkitystä. Johdannossa Veša Vihriälä esittelee kassavarantojärjestelmän tärkeimmät tehtävät ja pohtii järjestelmän kehittämistarpeita Suomessa. Tarja Heinonen luo katsauksen kassavarantojärjestelmän käyttöön ulkomailla, lähinnä kuudessa kehittyneessä markkinatalousmaassa.

Timo Hämäläinen ja Juha Tarkka erittelevät kassavarantotalletusten roolia rahapolitiikassa. Teoksen viimeisessä ja samalla laajimmassa kirjoituksessa Veikko Saarinen selvittää kassavarantojärjestelmän historiaa ja sen juridisia puitteita Suomessa 1950-luvulta nykypäivään asti. Julkaisun toimittamisesta ovat sisällön osalta vastanneet Heikki Koskenkylä ja Juha Tarkka.

Tämän artikkelikokoelman toivotaan edistävän rahapolittista ja nimenomaan kassavarantojärjestelmästä käytävää keskustelua Suomessa.

Helsingissä 30. marraskuuta 1988

Sirkka Hämäläinen

SISÄLLYS

	Sivu
ESIPUHE	3
Vesa Vihriälä MIHIN KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄÄ TARVITAAN?	7
Tarja Heinonen KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄ ERI MAISSA	17
Juha Tarkka - Timo Hämäläinen KASSAVARANTOVELVOITE RAHAPOLITIIKAN VÄLINEENÄ	35
Veikko Saarinen PANKKIEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN EHDOT, MÄÄRÄT JA KUSTANNUKSET VUOSINA 1955 - 1987	51
SUMMARY	151

Vesa Vihriälä

MIHIN KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄÄ TARVITAAN?

	Sivu
1 VELVOITTEEN FUNKTIOT	9
1.1 Maksuvalmiuden turvaaminen	9
1.2 Rahapolitiikan väline	10
1.3 Tulonsiirto pankeilta keskuspankille	11
2 ONKO KASSAVARANTOVELVOITTEEN AIKA OHI?	12
3 MUUTOSTARPEET SUOMESSA	14
LÄHTEET	15

MIHIN KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄÄ TARVITAAN?

Useimmissa kehittyneissä markkinatalousmaissa on jonkinlainen kassavarantojärjestelmä eli reservivaatimus. Kassavarantovelvoitteen perusteella rahoituslaitokset, useimmiten lähinnä talletuspankit pakotetaan pitämään jokin määrä varoja ns. pakollisina reserveinä eli sijoittamaan nämä varat viranomaisten määräämällä tavalla lähinnä kassassa olevaksi keskuspankkirahaksi tai talletuksiksi keskuspankkiin.

Kassavarantovelvoite voi perustua lakiin tai asianomaisten rahoituslaitosten ja keskuspankin väliseen sopimukseen. Velvoite määräytyy yleensä sen kohteena olevan rahoituslaitoksen velkojen määrän perusteella, joskin eräissä maissa on ollut käytössä myös taseen saamiisiin perustuva velvoite. Kassavarannoiksi kelpaaville sijoituksille ei yleensä makseta korkoa. Lähemmin eri maiden kassavarantojärjestelmiä on kuvannut Tarja Heinonen artikkelissaan.

1 VELVOITTEEN FUNKTIOT

1.1 Maksuvalmiuden turvaaminen

Alun perin kassavarantojärjestelmät luotiin ensi sijassa turvaamaan pankkien maksuvalmiutta eli likviditeettiä. Tämä oli selvästi peruste esimerkiksi Yhdysvalloissa 1863 käyttöön otetulle kassavarantojärjestelmälle, ks. esimerkiksi Goodfriend ja Hargraves (1983). Ajatuksena on, etteivät pankit vapaaehtoisesti ehkä pidä riittävästi varoja likvidissä (ja turvallisessa) muodossa, jotta ne kykenisivät aina vastaamaan tallettajien vaatimuksiin saada nostaa talletuksensa.

Suomessa on pankkien edellytetty pitävän kassavarantoja likviditeetin turvaamiseksi vuodesta 1933 lähtien. Tällöin voimaan tullut pankkilaki velvoitti nimittäin pankkeja pitämään kassareserviä, joka oli 20 prosenttia vaadittessa maksettavista sitoumuksista. Näiksi reserveiksi, joita myöhemmin on ryhdytty kutsumaan lakisääteisiksi kassavarannoiksi, käyvät kassassa olevan keskuspankkirahan ohella kuitenkin huomattava joukko muitakin likvideiksi katsottavia vaateita.

1.2 Rahapolitiikan väline

Pakollisten reservien pidolla alettiin ajan mittaan nähdä muitakin tarkoitusperiä kuin pankkien maksuvalmiuden varmistaminen. Kun pankit velvoitetaan pitämään keskuspankkirahaa kassassaan tai sijoittamaan talletuksia keskuspankkiin, supistuu pankkijärjestelmässä vapaasti käytettävissä olevan keskuspankkirahan määrä. Reserviksi sitoutuneita varoja ei voida edelleen lainata, eivätkä ne tällöin myöskään voi palautua uusina talletuksina pankeihin. Reservivaatimusta voidaan siten käyttää rahapolitiikan välineenä.

Rahapolitiikan välineenä reservivaatimus toimii itse asiassa kahdella tavalla. Yhtäältä velvoitteen olemassaolo vakauttaa luotonlaajennusta ja eräin edellytyksin tehostaa muiden rahapolitiikan keinojen käyttökelpoisuutta likviditeetin ja korkotason säätelyssä. Toisaalta velvoitetta voidaan aktiivisesti muuttaa kulloistenkin rahapoliittisten tavoitteiden mukaisesti. Eräissä maissa velvoitteen aktiiviseen rahapoliittiseen käyttöön on liittynyt jopa rakenteellisia tavoitteita: velvoitteella on pyritty rajoittamaan luotonantoa varsinkin joihinkin tiettyihin kohteisiin. Lähemmin kassavarantovelvoitteen funktiota rahapolitiikan instrumenttina kuvaavat Timo Hämäläinen ja Juha Tarkka artikkelissaan.

Esimerkiksi Yhdysvalloissa reservivaatimuksen keskeiseksi funktioksi on 1930-luvulta lähtien katsottu sen käyttö rahapolitiikan toteuttamisessa. Tosin aktiivisella reservivaatimuksen muuttamisella ei ole ollut markkinoperaatioihin tai diskonttopolitiikkaan verrattavaa painoarvoa. Lisäksi reservivaatimuksen aktiivisella käytölläkään ei ole katsottu olleen suurta merkitystä noudatetun diskontto- ja markkinapolitiikan vuoksi (Goodfriend ja Hargraves).

Suomessa lakisääteisillä kassavarannoilla ei ole ollut rahapoliittista merkitystä. Tämä johtuu ensi sijassa siitä, että koska lakisääteiseksi kassavarannoiksi ovat käyneet monet muutkin sijoitukset kuin keskuspankkiraha tai keskuspankkitalletukset, varantovaatimus ei ole vaikuttanut reserveihin sitoutuneen keskuspankkirahan määrään eikä luotonlaajennukseen. Rahapoliittisia tarkoituksia varten on sen sijaan solmittu pankkien ja keskuspankin välisiä sopimuksia kassavaranto-

talletusten tekemisestä keskuspankkiin. Viimeksi vuodesta 1979 lähtien ovat pankit pitäneet tällaiseen sopimukseen perustuen yhtäjaksoisesti talletuksia Suomen Pankissa. Rahapoliittiset motiivit ovat myös taustalla vuonna 1965 säädetyssä laissa pankkien erityistalletuksista Suomen Pankissa. Tätä lakia ei kuitenkaan koskaan ole sovellettu. Lailla on kuitenkin ollut merkitystä kassavarantosopimusten syntymisen kannalta. Lakia olisi nimittäin voitu soveltaa (vain), jos sopimukseen pankkien ja keskuspankin välillä ei olisi päästy. Lähemmin Suomen kassavarantojärjestelmän historiaa tarkastellaan Veikko Saarisen artikkelissa.

Sopimukseen perustuvan kassavarantovelvoitteen rahapoliittinen merkitys Suomessa on vaihdellut. 1979 jälkeen sovelletulla järjestelmällä oli epäilemättä vaikutusta rahoitusmarkkinoiden likviditeettiin niin kauan kuin pankkien keskuspankkivelkaantumista (ns. diskonttoikkunasta) rajoitettiin. Vuosina 1984 - 1986 tämä pankkien mahdollisuus velkaantua keskuspankkiin päivämarkkinoilla oli käytännössä lähes rajaton. Tällöin velvoitteen tasolla ei voida katsoa olleen olennaista vaikutusta likviditeettiin tai pankkien luotonparjontaan. Vaikutus perustui tällöin yksin velvoitteesta pankeille aiheutuvaan kannattavuusrasitukseen. Sen sijaan pankkien päivämarkkinaoikeuksien rajoittamisen jälkeen (kevät 1987), velvoitteella on jälleen vaikutettu likviditeettiin ja sitä kautta ainakin lyhytaikaisten korkojen tasoon.

1.3 Tulonsiirto pankeilta keskuspankille

Se, että pankit pakotetaan pitämään varojaan keskuspankkirahana tai sijoittamaan niitä relevanttia markkinakorkoa alhaisemmalla korolla talletukseksi keskuspankkiin, merkitsee tulonsiirtoa pankeilta keskuspankille. Keskuspankkihan luo velvoitteella kysyntää omille korottomille tai ainakin markkinakorkoa alhaisemman koron tuottaville veloilleen, joiden avulla hankitut varat keskuspankki voi sijoittaa tuloa tuottavasti. Pankkien kannettavaksi tuleva kustannusrasitus tosin siirtyy markkinaolosuhteista riippuen (ainakin jossain määrin) edelleen yleisölle, tallettajille ja/tai luotonpitäjille.

Tällaista tulonsiirtoa pankeilta keskuspankille voidaan perustella usealla tavalla. Se voidaan ensinnäkin nähdä korvaukseksi keskuspankin

pankkijärjestelmälle tuottamista palveluista. Tärkein tällainen palvelu on keskuspankin toiminta ns. hätärahoittajana ("lender of last resort"). Toiseksi kassavarantovelvoitteeseen liittyvä tulonsiirto on keino "verottaa" sellaisia pankkien voittoja, jotka perustuvat lainsäädännön tai muun viranomaistoiminnan tuomaan etuun (esim. yksinoikeus talletusten vastaanottamiseen). Kolmanneksi keskuspankin kannattavuuden tukeminen voidaan katsoa perustelluksi, jotta keskuspankki pystyisi suorittamaan rahapolitiikan tavoitteita silmällä pitäen riittävän suuria markkinaoperaatioita.

Pakollisten reservien pitoon liittyvä tulonsiirto on useissa maissa ollut huomattava, koska edellytetyiksi sijoituksiksi ovat käyneet vain keskuspankkiraha tai muut täysin korottomat vaateet. Suomessa sopimuksiin perustuvilla talletuksilla on maksettu varsin korkea korkoa (voimassa olevassa sopimuksessa Suomen Pankin peruskorko vähennettynä prosentin neljäsosalla). Niinpä meillä tulonsiirtovaikutus on ollut vähäinen.

2 ONKO KASSAVARANTOVELVOITTEEN AIKA OHI?

Kassavarantovelvoite on hallinnollinen väline, jolla pankit (tai rahoituslaitokset yleensä) pakotetaan muuttamaan sijoituksiaan siitä, mitä ne muutoin olisivat. Yksi viime vuosien keskeisistä ilmiöistä useimpien markkinatalousmaiden rahoitusmarkkinoilla on ollut säännöstelyluonteisten toimien vähentäminen, deregulaatio. Eräissä maissa tämä on koskenut myös kassavarantovelvoitetta; esimerkiksi Norjassa sen käytöstä on luovuttu. Onko siis kassavarantovelvoitetta syytä pitää aikansa eläneenä ja olisiko siitä luovuttava Suomessa?

Rahoituslaitosten maksuvalmiuden turvaamiseksi kassavarantojärjestelmää tuskin tarvitaan. Siltä osin kuin tarvitaan viranomaisten asettamia rajoituksia sijoitusten koostumukselle, tällaiset vaatimukset on luontevimmin hoidettavissa muun rahoituslaitoksia koskevan lainsäädännön yhteydessä. Velvoite, joka pakottaa rahoituslaitokset pitämään nimenomaan keskuspankkirahaa tai talletuksia keskuspankissa eivät siis ole tarpeen maksuvalmiussyistä.

Sen sijaan kahdesta muusta näkökulmasta kassavarantovelvoitteen jatkamiselle voi löytää perusteita. On varsin todennäköistä, että kansalliset rahat ja niihin liittyvät instituutiot säilyvät, vaikka Euroopan yhdentymiskehitys liittätkin talouksia entistä läheisemmin yhteen. Euroopan valtiot tuskin ovat vielä pitkään aikaan valmiita sellaiseen finanssi-, sosiaali- ja työmarkkinapolitiikan koordinaatioon, jota yhteisen rahan asteelle edennyt rahoitusmarkkinoiden integraatio edellyttää. Talouksien tasapainottomuuksia haluttaneen jatkossakin korjata sallimalla eri maissa käytössä olevien rahojen keskinäisten vaihtokurssien muuttua.

Omaan rahaan liittyvää periaatteellista mahdollisuutta omaan rahapolitiikkaan haluttaneen myös useissa maissa käyttää hyväksi. Näin on luultavasti Suomessakin. Rahapolitiikan toteuttamiseen kassavarantovelvoite puolestaan tarjoaa yhden vaihtoehdon. Se on keskuspankin kannalta hyödyllinen erityisesti silloin, kun on tarpeen supistaa rahoitusmarkkinoiden likviditeettiä paljon. Markkinaoperaatioin toteutettuna tällainen toimenpide saattaisi muodostua keskuspankin kannattavuuden kannalta liian rasittavaksi. Lisäksi kassavarantovelvoite täydentää eräiltä muiltakin osin markkinaoperaatioita rahapolitiikan keinovalikoimassa.

Niin ikään kassavarantovelvoitteeseen liittyvää mahdollisuutta toteuttaa tulonsiirto rahoituslaitoksilta keskuspankille voidaan perustella jatkossakin. Oma raha ja sen varassa toimivat instituutiot tarvitsevat keskuspankkia ja on luonnollista säilyttää keskuspankin toiminnasta aiheutuva rasitus niiden harteille, jotka siitä välittömimmin hyötyvät. Tähän tarkoitukseen kassavarantovelvoite soveltuu hyvin. On myös syytä ottaa huomioon, että keskuspankille tuleva hyöty yleisön hallussaan pitämän keskuspankkirahan liikkeeseenlaskusta supistuu todennäköisesti maksuvälineiden kehittymisen myötä. Tämän vuoksi tarvitaan korvaavia tulonlähteitä.

3 MUUTOSTARPEET SUOMESSA

Vaikka edellä on arvioitu kassavarantojärjestelmä jatkossakin tarpeelliseksi, ei nykyisin Suomessa sovellettu sopimuspohjainen järjestelmä kaikilta osin vastaa tarpeita. Ei ole lainkaan itsestään selvää, että velvoitteen alaisten laitosten ja vaateiden piiri sen paremmin kuin velvoitteen aiheuttama kustannusrasituskaan olisivat tarkoituksenmukaisia nykyisellään. Niin ikään sopimusvaraisen järjestelmämme antamat mahdollisuudet joustavasti muuttaa velvoitteen kohtaantoa ovat monjin muihin maihin verrattuna varsin vähäiset.

Velvoitteen aiheuttama kustannusrasitus on perusteltua kohdentaa niin, että sen aiheuttamat vääristymät rahoitusliiketoimiin ovat mahdollisimman vähäisiä. Tämä puoltaisi yhtäältä verraten laajan vaadejoukon saattamista jonkinasteisen velvoitteen piiriin ja toisaalta velvoitteen kohdistamista muita ankarampana sellaisiin vaateisiin, joiden käyttöä julkisen vallan tuki (esim. veroetujen tai keskuspankin antaman "lender of last resort" -turvan kautta) tai epätäydellinen kilpailu suosivat. Toisaalta velvoite voitaisiin kohdistaa verraten lievänä vaateisiin, joilla on olemassa (joille on luotavissa) hyviä substituutteja velvoitteen piirin ulkopuolella.

Kassavarantovelvoite voitaisiin ehkä ulottaa esimerkiksi rahoitusyhtiöiden, kiinnitysluottolaitosten yms. pankkien kanssa kilpailevien laitosten velkoihin. Samoin pankkien velvoitteen alaisten velkojen piiriä voitaisiin jossain määrin laajentaa. Mm. jotkin taseen ulkopuoliset sitoumukset voisi olla perusteltua rinnastaa taseessa oleviin velkoihin. Samalla toisaalta velvoitteen rasittavuutta voitaisiin ehkä vähentää muiden kuin talletustyypisten vaateiden osalta.

Porrastettu ja pankkien ulkopuolelle ulottuva kassavarantovelvoite tuskin olisi toteutettavissa sopimusteitse. Niinpä tämäntyyppinen uudistus edellyttää mitä ilmeisemmin uuden kassavarantotalletuslain säätämistä.

LÄHTEET

GOODFRIEND, M. - HARGRAVES, M. (1983) A historical assessment of the rationales and functions of reserve requirements, Federal Reserve Bank of Richmond WP 83-1.

Tarja Heinonen

KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄ ERI MAISSA

	Sivu
1 RAHAPOLITIIKAN VÄLINEET	19
2 KASSAVARANTOVELVOITTEEN TAVOITTEET	19
3 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄN OMINAISUUDET	20
4 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄ RUOTSISSA, TANSKASSA, SAKSAN LIITTOTASAVALLASSA, YHDYSVALLOISSA, KANADASSA JA AUSTRALIASSA	22
4.1 Ruotsi	23
4.2 Tanska	25
4.3 Saksan liittotasavalta	26
4.4 Yhdysvallat	28
4.5 Kanada	29
4.6 Australia	31
LÄHTEET	34

1 RAHAPOLITIIKAN VÄLINEET

Viime vuosina on useissa maissa yhä enemmän turvauduttu markkinoiden toimintamekanismeihin perustuviin rahapolitiikan välineisiin, joiden käytöllä on pyritty tehokkuuteen ja neutraalisuuden turvaamiseen. Tärkein säätelykeino on useimmiten ollut lyhyiden korkojen ohjailu esimerkiksi markkinaoperaatioin. On katsottu, että markkinaoperaatiot, tasapuolisesti eri markkinaosapuoliin kohdistuva kassavarantovaatimus ym. markkinoihin liittyvät välineet antavat yksittäisille rahalaitoksille enemmän vapautta laajentua itse valitsemillaan kilpailukeinoilla ja haluamallaan nopeudella kuin esimerkiksi luottokatot ja luottopoliittiset ohjeet.

Kassavarantovelvoitetta pidetään verraten tehokkaana rahapolitiikan välineenä etenkin tilapäisten likviditeettilisäysten tasoittamisessa. Siksi useimmat maat ovat säilyttäneet kassavarantovelvoitteen joko jatkuvasti käytettynä tai ainakin tarvittaessa käytettävissä olevana välineenä siinäkin tapauksessa, että rahapolitiikan pääasiallinen ohjausväline on jokin toinen. Kassavarantovelvoitteen täsmälliset ominaisuudet, kuten velvoitepohja ja -prosentti, talletusten jaksotus ja mahdollinen korko yms. vaihtelevat maittain.

2 KASSAVARANTOVELVOITTEEN TAVOITTEET

Koska kassavarantovelvoite on luonteeltaan vero; sen avulla voidaan pyrkiä ohjaamaan rahoituslaitosten käyttäytymistä haluttuun suuntaan. Perustavoite on useimmiten luonnollisesti luotonannon hillintä, mutta luotonantokin voidaan eritellä siten, että tietyn tyyppiset luotot tulevat kassavarantovelvoitteen takia epäedullisiksi. Kassavarantovelvoitteen avulla keskuspankki voi myös kaventaa pankkien erityis-
_ asemansa turvin saavuttamia voittoja. Pankkien erityisasema perustuu mm. siihen, että keskuspankki toimii viime kädessä niiden tallettajien turvana. Kassavarantovelvoitteen kohtaanto kuitenkin riippuu markkinoiden toimivuudesta. Mikäli kilpailu asiakkaista on kovaa, pankit eivät kykene siirtämään kassavarantojärjestelmän kustannuksia suoraan antolainauskorkoihin ja niiden voitot pienenevät.

Kassavarantovelvoitetta kevennettiin monissa maissa 1970-luvun lopulla, mutta vain harvoissa maissa siitä luovuttiin kokonaan. Usein kassavarantovelvoite on haluttu säilyttää siksi, että sen on katsottu helpottavan rahamarkkinakorkojen vaihtelujen tasoittamista. On myös haluttu säilyttää mahdollisuus voimakkaisiin rahapolitiittisiin toimenpiteisiin poikkeuksellisten olosuhteiden kuten suurten pääomanliikkeiden varalta. Kassavarantojärjestelmällä on siten ollut muuta rahapolitiikan välineistöä täydentävä rooli.

Kassavarantovelvoitteen merkitys on edelleen ollut melko suuri Länsi-Saksassa, Japanissa, Yhdysvalloissa ja Ranskassa. Japanissa ja Länsi-Saksassa sekä jossain määrin myös Ranskassa varantovelvoitteella on pyritty neutraloimaan ulkoisia likviditeettishokkeja, jotka ovat aiheutuneet lähinnä ulkomaalaisten sijoittajien valuutan kysynnästä. Shokkeja onkin kyetty neutraloimaan, mutta varantovelvoite on saanut aikaan myös ei-toivottuja käyttäytymisvaikutuksia: Länsi-Saksassa velvoitetta on kierretty mm. siten, että yritykset ovat ottaneet aikaisempaa enemmän ulkomaista lainaa lähinnä saksalaisten pankkien Luxemburgissa olevien tytäryritysten kautta. Vaikuttaakin ilmeiseltä, että varantovelvoitteella voidaan eristää taloutta ulkoisilta häiriöiltä vain, jos markkinat ovat segmentoituneet siten, että säädösten kiertäminen ei ole mahdollista. Ranskassa valuuttamarkkinahäiriöt pakottivat keskuspankin laskemaan rahamarkkinakorkoja v. 1986 ja vastapainoksi keskuspankki tiukensi pankkien kassavarantovelvoitetta.

3 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄN OMINAISUUDET

Kassavarantojärjestelmän toimivuuden perusongelma on se, että pankit pyrkivät välttämään velvoitetta. Välttämisyyrkimykset selittävät pitkälti kassavarantovelvoitteen ominaisuuksia, kuten sitä, miten kassavarantopohja on määritelty, kuinka korkea on talletusvaatimusprosentti ja miten velvoite katsotaan täytetyksi. Kassavarantovelvoite on mm. mainittu yhdeksi syyksi eurodollarimarkkinoiden kehittymiselle. Kiertämisyyrkimykset ovat omalta osaltaan vaikeuttaneet perinteisten rahaggregaattien muutosten tulkintaa ja näin rahamarkkinoilta keskuspankkiin tulevat signaalit ovat hämärtyneet. Norjassa on jopa esitetty

näkemyks, että kassavarantovelvoite lisää kansantalouden likviditeettiä, kun rahoituksen välitys velvoitteen takia siirtyy markkinoille, joita keskuspankki ei voi säädellä.

Kassavarantovelvoitteen välttämisyarkimyksiä on joissakin maissa, mm. Ruotsissa ja Australiassa, lievennetty maksamalla korkoa kassavarantotalletuksille.¹ Keskuspankkiin tehtävälle varantotalletukselle maksetaan markkinakorkoa matalampaa korkoa. Tätä voidaan perustella mm. sillä, että varantotalletus ei sisällä luottoriskiä. Vaikka varantotalletusten korko olisi lähellä markkinakorkoa, olisi varantovelvoitteella jonkinasteista vaikutusta pankkijärjestelmään, sillä velvoitteen avulla liikepankit voidaan tehdä riippuvaisiksi keskuspankkirahoituksesta. Jos kassavarantovelvoite olisi 100 % pankkien varainhankinnasta, pankeilla ei olisi lainkaan mahdollisuuksia itsenäiseen lainanantoon, ja niistä tulisi käytännössä keskuspankin sivukonttoreita.

Matalaa korkoa tai täydellistä korottomuutta puoltaa tehokkuusnäkökulman lisäksi kassavarantojärjestelmän tuottoaspekti. Esimerkiksi Englannissa kassavarantovaatimusta ei nykyisin pidetä niinkään rahapolitiikan instrumenttina kuin keskuspankin tulolähteenä.

Kassavarantovelvoitteen välttämisyarkimyksiä voidaan hillitä myös lisäämällä järjestelmän joustavuutta esimerkiksi siten, että vähimmäisvaranto lasketaan jonkin periodin keskiarvona jälkeempäin. Kassavarantovelvoite voidaan myös laajentaa kattamaan mahdollisimman suuri määrä instrumentteja ja instituutioita. Varantovaatimusten kattavuutta on useissa maissa (esim. USA:ssa, Kanadassa, Ranskassa ja Länsi-Saksassa) muutettu, kun markkinoille on tullut uudentyyppisiä vaateita.

Kassavarantovelvoitteen muotoiluun vaikuttavat myös erityistavoitteet, kuten pankkien varainhankinnan tai luotonannon suuntaaminen toivottuihin

¹Koron maksu kassavarantotalletuksille on myös Friedmanin (1960) ehdottama keino kiertämishalukuuden vähentämiseen. Friedmanin mukaan varantosuhteen tulisi olla 100 %, jotta keskuspankki voisi täysin valvoa rahan tarjontaa ja taata vakaan rahamäärän kasvun. Day (1986) puolestaan ehdottaa, että varantosuhde pidettäisiin ennallaan, mutta varantovelvoite kohdistettaisiin pankkien ja muiden rahalaitosten kaikkiin velkoihin.

vaadetyyppeihin. Varantovelvoite voidaan kohdistaa vain tiettyihin herkkälikkeisiin talletuksiin tai talletusten tai antolainauksen kasvuun valitun perusajankohdan jälkeen. Eriyttämällä esimerkiksi aika- ja käteistalletusten varantovelvoitteet toisistaan keskuspankki voi epäsuorasti ohjailla talletusjakaumaa ja sitäkin kautta vaikuttaa pankkijärjestelmän likviditeettiin. Kun sellaisessa järjestelmässä, jossa kassavarantopohja määräytyy antolainauksen eikä talletusten mukaan, erityyppisille luotoille asetetaan erilainen kassavarantovelvoite, pankit veloittavat korkeampia korkoja niiltä luotoilta, joiden kassavarantosuhde on ankarin. Jos varantovelvoite olisi hyvin suuri, joillekin luotoille, se merkitsisi käytännössä luottokattoa tälle luottotyypille. Keskuspankki voi myös katsoa kassavarantovelvoitteen täyttäväksi vaateiksi tietyille lainansaajille myönnettyt luotot ja näin kannustaa luotonannon suuntaamista haluttuihin kohteisiin.

Varantovaatimus voidaan näin porrastaa vaadetyypin tai vaateiden kasvun määrän mukaan. Tällaiset marginaalivarantovaatimukset yleistyivät 1960- ja 1970-luvuilla. Lisävarantovaatimusta liialliselle kasvulle on käytetty mm. Norjassa ja Kanadassa. Kun varantovelvoite perustuu vaateiden kasvuun, velvoitteen tiukkuutta voidaan vaihdella muuttamalla joko varantoprosenttia tai viitearvoa (ajankohtaa, josta kasvu laskeetaan, sallitun kasvun määrää tai vaateiden määrittelyä). Kuitenkin marginaalivarantovaatimuksilla on sama heikkous kuin luottokatolla: ne jäykistävät pankkikilpailua.

4 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄ RUOTSISSA, TANSKASSA, SAKSAN LIITTOTASAVALLASSA, YHDYSVALLOISSA, KANADASSA JA AUSTRALIASSA

Seuraavaksi tarkastellaan kassavarantojärjestelmän kehitystä eräissä maissa, joiden rahoitusmarkkinoita on vapautettu viime vuosina. Lisäksi luvussa 5 käydään läpi Australiassa käytyä keskustelua kassavarantojärjestelmästä. Tiedot ovat pääasiassa peräisin kesäkuussa 1988 tehdystä kyselystä sekä keskuspankkien julkaisuista. Esimerkkimaat osoittavat, että varantovelvoitteen rooli on muuttunut eri suuntiin huolimatta siitä, että pyrkimys kohti markkinamekanismin mukaista rahoitusmarkkinoiden toimintaa on ollut yhteinen. Sekä kassavaranto-

järjestelmän laajentamista että sen supistamista on perusteltu samoin argumentein (lähinnä kilpailun tasapuolistamissyystä) eri maissa. Kyseessä ei kuitenkaan ole välttämättä ristiriita, vaan vaikuttaa siltä, että toimiakseen tehokkaasti järjestelmän on oltava mahdollisimman kattava. Puutteellisen kattavuuden aiheuttamia vääristymiä on siten korjattu joko paikkaamalla järjestelmän aukkoja tai keventämällä varantovelvoitetta.

4.1 Ruotsi

Ruotsin rahoitusmarkkinat ovat vapautuneet nopeasti 1980-luvulla. Samalla keskuspankin käyttämät rahapolitiikan ohjausmenetelmät ovat muuttuneet. Pankeilta on poistettu likviditeettikiintiöt ja korkokatot ja rahoitusyhtiöiltä ja asuntorahoitusyhtiöiltä korkokatot. Keskeinen rahapolitiikan vaikutuskanava ovat nykyään keskuspankin markkinaoperaatiot. Kassavarantovaatimus on kuitenkin säilytetty markkinaoperaatioiden tukena ja luotonannon jarruna. Kassavarantovaatimusta on jopa tiukennettu ja varantojärjestelmän soveltamismahdollisuuksia on laajennettu viime vuosina.

Kassavarantovaatimuksen käyttömahdollisuus perustui aiemmin keskuspankkilakiin, mikä merkitsi sitä, että keskuspankki tarvitsi hallituksen suostumuksen vaatimuksen täytäntöönpanolle. Kassavarantovelvoite kohdistui Ruotsin kruunun määräisiin yleisön pankkitalletuksiin, pankkien talletustodistuksiin ja obligaatioihin, pankkien velkoihin muille ruotsalaisille rahoituslaitoksille sekä vuodesta 1986 lähtien pankkien avistaposition. Ennen vuotta 1985 näistä veloista vaadittu talletus oli 1 %, jolle maksettiin diskonttokoron mukainen hyvitys.

Samalla kun pankkien luottokatot poistettiin marraskuussa 1985, varantovelvoite nostettiin 3 prosenttiin ja varantotalletuksille lakattiin maksamasta korkoa. Tavoitteena oli lisätä pankkien ottolainauksen rajakustannusta luottoekspansion hillitsemiseksi. Taustalla oli oletus, että pankit siirtävät kustannuksen antolainaukseensa. Velvoite on sittemmin pysynyt 3 prosentissa.

Kassavarantovelvoite perustui aiemmin kuukauden viimeisen päivän tilanteeseen pankeissa. Koska pankit alkoivat kiertää velvoitetta

muuttamalla talletusasemaansa erilaisten sopimusten (esim. repojen ja swapien) avulla, siirryttiin vuoden 1986 maaliskuussa järjestelmään, repurchasing agreements, jossa varantotalletus on jatkuvasti voimassa oleva minimi. Varantotalletusten määrä lasketaan jälkikäteen kahden kuukauden viipeellä siten, että tammikuun tilanne pankeissa määrää niiden varantotalletuksen suuruuden maaliskuussa.

Vuoden 1987 heinäkuussa kassavarantoa koskevaa lainsäädäntöä muutettiin merkittävästi. Järjestelmän joustavuus ja kattavuus lisääntyivät, sillä kassavarantovelvoite sisällytettiin luottopoliittiseen lakiin. Luottopoliittinen laki on ns. valtuuslaki. Hallitus myöntää sillä keskuspankille toimintavaltuuden kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Nykyinen laki on voimassa vuoden 1989 loppuun.

Valtuuslain ansiosta keskuspankki voi soveltaa kassavarantovelvoitetta pankkien lisäksi rahoitusyhtiöihin, vakuutuslaitoksiin, rahastoihin ja luottolaitoksiin. Toistaiseksi kassavarantovelvoitetta sovelletaan vain pankkeihin; velvoite on kaikille pankkiryhmille sama. Laajaa kassavarantovelvoitteen kohderyhmää on perusteltu neutraalisuusnäkökohdalla. Lain arvostelijoiden mielestä neutraalisuus on kuitenkin kyseenalainen niin kauan kuin pankeilla on yksinoikeus suhteellisen edullisiin kotitalouksien talletuksiin. Lisäksi on pelätty, että keskuspankki pyrki ohjailemaan luottovirtoja soveltamalla erilaista vaatimusta eri laitoksille ja näin puuttuu markkinamekanismeihin. Riksbanken ei kuitenkaan ole menetellyt näin.

Kassavarantovelvoitteen joustavuutta lisää se, että keskuspankki voi myös päättää, sovelletaanko velvoitetta saataviin vai velkoihin ja varantoon vai sen muutokseen. Tätä joustonvaraa on pidetty tarpeellisena, jotta luottolaitosten erilaisuus kyettäisiin ottamaan huomioon. Samalla luottopoliittinen laki antaa mahdollisuuden käyttää kassavarantovelvoitetta entistä tehokkaammin.

4.2 Tanska

Pankkien antolainausekspansion säätely perustui Tanskassa vuoteen 1973 asti vapaaehtoiseen sopimukseen liikepankkien ja keskuspankin välillä. Vuonna 1973 annettiin keskuspankille valtuudet asettaa varantovelvoite kaikkien rahoituslaitosten talletuksille tai talletuskasvulle, mutta valtuutta ei käytetty hyväksi. Sittemmin otettiin jälleen käyttöön vapaaehtoisin erityistalletuksiin perustuva järjestelmä. Järjestelmä toimi siten, että pankeille oli asetettu luottokatto. Mikäli jokin pankki ylitti tämän katon, se joutui tekemään ylitystä vastaavan korottoman talletuksen keskuspankkiin. Luottokattosopimuksen tärkein tavoite oli rahoittaa 1970-luvulla ongelmaksi muodostunut vaihtotaseen vaje. Vapaaehtoiset talletukset perustuivat sekä talletuskantaan että sen kasvuun vuosina 1975 - 1977.

Järjestelmä toimi aluksi tyydyttävästi ja sen avulla kyettiin hillitsemään valuuttaspekulaatioiden aiheuttamia paineita valuuttavarantoon. Kuitenkin pitkään jatkettuna järjestelmässä alkoi ilmaantua puutteita. Se vähensi pankkien välistä kilpailua ja jäykisti pankkisektorin rakennetta. Pankkien asema muihin rahoituslaitoksiin nähden heikkeni ja yhä suurempi osa kansantalouden rahavirroista kulkeutui keskuspankin säätelymahdollisuuksien ulottumattomiin. Ongelma yritettiin ratkaista siten, että myös kiinnitysluottolaitosten, vakuutusyhtiöiden ja eläke-rahastojen antolainaukset alettiin rajoittaa. Seurauksena oli harmaiden markkinoiden syntyminen säännösteltyjen markkinoiden ulkopuolelle.

Vuonna 1980 keskuspankki luopui pankkikohtaisista luottokatoista ja ryhtyi sen sijaan rajoittamaan koko pankkisektorin antolainauksen kasvuvauhtia. Kasvuraja oli tavallisesti sidottu nimellisen BKT:n kasvuvauhtiin. Tämä toi järjestelmään lisää joustavuutta ja toi takaisin pankkisektoriin osan muille instituutioille siirtyneestä rahanvälityksestä. Tarvittaessa keskuspankki kykeni edelleen rajoittamaan yksittäisten pankkien liialliseksi katsottua antolainaukset rajoittamalla keskuspankkirahoitusta tällaiselle pankille. Keskuspankilla oli myös edelleen oikeus vaatia yksittäiseltä pankilta erityisiä keskuspankkitalletuksia. Myös mahdollisuus ottaa luottokatot uudelleen käyttöön säilyi. Antolainauksen säätelyn vaikutuksia kuitenkin heikensi yritys-sektorin mahdollisuus nostaa ulkomaisia lainoja.

Vuonna 1985 Tanskassa alettiin soveltaa aikaisempaa markkinaorientoituneempaa marginaalivarantovaatimuksiin perustuvaa järjestelmää. Siinä valvotaan pankkien ottolainauksen kasvua (pois lukien verotuksellisesti suosituisuusasemassa olevien eläke- ja lapsitalletusten kasvu). Jos jonkin pankin ottolainaus kasvaa sallittua nopeammin, pankki joutuu tekemään erityistalletuksen keskuspankkiin. Erityistalletukset ovat suuruudeltaan 20 % sallitun kasvun ylittäneistä talletuksista. Kasvu lasketaan päivittäisenä keskiarvona kuluvalta kuulta.

Erityistalletuksille maksetaan korkoa, joka vaihtelee joko täysimääräisesti tai osittain pankkien välisten markkinoiden keskikoron mukaan. Aikoina, jolloin keskuspankki ei pidä tarpeellisenä rajoittaa pankkitalletusten kasvua, varantotalletuksille maksetaan interbankkoron suuruista korkoa. Kiristämistarpeen ilmetessä varantotalletusten korko on tätä matalampi. Ero interbank- ja varantotalletusten välillä on suurimmillaan ollut 5 %.

Kassavarantovelvoitteen merkitys talouden likviditeetin säätelyssä on nykyään vähäinen. Koska pankkitalletusten kasvu on tämän vuoden alussa ollut hidasta, varantovaatimusta ei ole viime aikoina sovellettu. Itse järjestelmä aiotaan kuitenkin säilyttää jatkossakin.

4.3 Saksan liittotasavalta

Saksan liittotasavallassa keskuspankilla on lakiin perustuva oikeus vaatia kaikilta luottolaitoksilta varantoja, jotka on tavallisesti suhteutettu luottokantaan. Lisäksi on käytetty tilapäisesti talletusten kasvunopeuteen perustuvia varantotalletuksia ulkoisten shokkien neutralisoimiseksi. Muutokset varantovaatimuksessa ovat tärkeä likviditeettipolitiikan väline.

Kassavarantopohjaan kuuluvat käteis-, aika- ja säästötalletukset sekä lyhytaikaiset ja keskipitkät muun kuin pankkisektorin vaateet. Velvoite on ankarin (enintään 30 %) käteistalletuksille. Aikatalletusten varantovelvoite on enintään 20 % ja säästötalletusten 10 %. Ulkomaalaisiin sijoittajiin voidaan soveltaa jopa 100 prosentin varantovelvoitetta.

Bundesbank on ajoittain soveltanut korkeampaa varantovaatimusta ulkomaalaisten talletuksiin tyrehdyttääkseen valuuttojen maahanvirtauksen. Kassavarantovelvoite voidaan eriyttää myös pankkityypin mukaan.

Ennen vuoden 1986 toukokuuta kassavarantoprosentti kasvoi asteittain talletuksen suuruuden mukaan kaikissa talletusryhmissä. Sittemmin progressio poistettiin aika- ja säästötalletuksilta ja näiden talletusten kassavarantovaatimusta kevennettiin. Lisäksi ulkomaalaisten ulkomaan rahan määräiset talletukset länsisaksalaisissa pankeissa pitkälti vapautettiin varantovelvoitteesta. Muutosten syyt eivät olleet rahapoliittisia, vaan niillä pyrittiin ottamaan huomioon koti- ja ulkomaisten rahoitusmarkkinoiden kehitys. Toimenpiteillä haluttiin parantaa Länsi-Saksan kilpailukykyä rahoituskeskuksena. Muutosten yhteydessä keskuspankki nimenomaan vahvisti, että varantovaatimusta pidetään jatkossakin "rahanmuodostuksen jarruna", vaikka lyhytaikainen likviditeetin hienosäätö tehdäänkin pääasiassa markkinaoperaatioin.

Vuonna 1986 myös pankkien alle kahden vuoden obligaatiot ja talletustodistukset asetettiin varantovelvoitteen alaisiksi. Tällä laajennuksella keskuspankki tukahdutti pyrkimykset kiertää kassavarantovelvoitetta: aiemmin pankit olivat laskeneet liikkeelle noin vuoden pituisia obligaatioita ja tarjonneet niitä yleisölle lyhytaikaisten aikatalletusten sijasta.

Varantotalletukset lasketaan kuukausikeskiarvona ilman viivettä edellisen kuukauden puolivälistä kuluvan kuukauden puoliväliin. Siten rahalaitokset tietävät vasta kuukauden 15. päivän jälkeen, mikä niiden varantovaatimus kuluvalle kuukaudelle on. Normaalisti pankeilla on taipumus pitää aluksi varmuuden vuoksi suurempia varantoja, kuin ne lopulta tarvitsevat. Tilanne rahamarkkinoilla määräytyy kuun loppupuolella sen mukaan, kuinka luottolaitokset ovat siihen asti täyttäneet minimivarantovaatimuksen. Jos ne eivät ole täyttäneet velvoitetta, lyhyt markkinakorko todennäköisesti nousee. Pankki, joka ei ole täyttänyt minimivarantovaatimusta kuukauden loppuun mennessä, joutuu maksamaan alituksesta korkoa. Korko on 30 päivän viitekorko (ns. lombardikorko), johon vielä lisätään 3 prosenttiyksikköä. Varantotalletuksille ei makseta korkoa, joten mikäli pankit näkevät kuukauden puolivälissä, että ne tulevat ylittämään minimivelvoitteen, ne pyrkivät

lisäämään korollisia keskuspankkisijoituksia. Pitäytymällä tarjoamasta riittävästi lyhytaikaisia sijoitusmahdollisuuksia keskuspankki hidastaa pankkien rahanluomisprosessia.

Kassavarantovaatimuksen kiristäminen heikentää pankkien kannattavuutta, sillä kilpailutilanteen takia pankkien on vaikea nostaa antolainauskorkoja. Velvoitteen muutos heijastuu pikemmin talletuskorkoihin. Jotta pankit olisivat kilpailun kannalta samanarvoisessa asemassa keskenään, kassavarantovelvoite laajennettiin vuoden 1984 alussa koskemaan myös pitkäaikaisen rahoituksen välitykseen erikoistuneita pankkeja sekä rakennus- ja luottoyhteisöjä. Nämä luottolaitokset oli vapautettu kassavarantovelvoitteesta vuonna 1965, koska silloin katsottiin, että niillä ei juuri ollut omia velkoja, jotka olisi luettu kassavarantopohjaan. Laitosten taserakenne on kuitenkin muuttunut vuosien mittaan ja rahamarkkinatransaktioista sekä niiden valvonnasta oli tullut monimutkaista, koska pankkien talletuskorot oli eriytetty sen mukaan, oliko luotonantaja kassavarantovelvoitteen alainen vai ei.

4.4 Yhdysvallat

Yhdysvalloissa on voimassa ottolainauskantaan perustuva kassavarantovelvoite, jonka tiukkuutta säädellään rahapolitiittisten päämäärien mukaan (säätelytarpeen kriteerinä on lähinnä raha-aggregaattien kehitys suhteessa niiden kasvulle asetettuihin tavoitteisiin). Ennen vuotta 1981 valtakunnallinen velvoite koski vain keskuspankkijärjestelmään (Federal Reserve System eli FED) kuuluvia pankkeja. Tämä kuitenkin sai monet pankit eroamaan FED-järjestelmästä, joten laki monetäärisestä valvonnasta ulotettiin koskemaan kaikkia talletuksia vastaanottavia rahalaitoksia.

Kassavarantopohjaan lasketaan transaktiotilit, muiden kuin yksityishenkilöiden aikatalletukset ja nettomääräiset eurovaluuttavelat. Talletusvelvoite on 0-12 prosenttia talletuksista. Prosentti riippuu aikatalletuksissa talletuksen pituudesta ja transaktioileillä talletuskannan suuruudesta. Lyhyiden aikatalletusten kassavarantovelvoite on kolme prosenttia, kun taas yli 1 1/2 vuoden yhteisöjen ja yritysten talletuksista ei tarvitse tehdä kassavarantotalletusta. Eurotalletuksia

ei eritellä, vaan kaikenlaaisiin eurotalletuksiin kohdistuu kolmen prosentin varantovelvoite. Kassavarantovelvoitteen tyydyttäväksi vaateiksi katsotaan keskuspankkitalletukset ja pankkien hallussa oleva käteinen raha. FED-järjestelmään kuulumattomille talletuslaitoksille on varattu myös mahdollisuus tehdä kassavarantotalletukset tiettyihin hyväksytyihin laitoksiin, jotka välittävät ne edelleen keskuspankkiin.

Varantotalletuksille ei makseta korkoa, joskin koron maksamista on ehdotettu useaan otteeseen. Viime vuosikymmenellä ehdotukset perustuivat ajatukseen, että FED-jäsenyys piti saada houkuttelevammaksi. Sittemmin koronmaksuehdotuksia on perusteltu olettamuksella, että koron maksu varantotalletuksille saattaisi helpottaa raha-aggregaattien valvontaa.

4.5 Kanada

Kanadassa on voimassa pankkilakiin perustuva kassavarantojärjestelmä, joka nykyisellään toimii tukena korkopolitiikalle. Varsinaisten kassavarantotalletusten lisäksi järjestelmään kytkeytyy clearing-menettely, johon liittyvä epävarmuus on olennainen pankkien käyttäytymiseen vaikuttava tekijä. Epävarmuus luodaan siten, että hallituksen kassavarat talletetaan keskuspankkiin ja valtuutettuihin yksityisiin (chartered) pankkeihin. Keskuspankki päättää varojen jakosuhteesta. Koska pankit tietävät clearing-tiliensä saldon vasta seuraavana päivänä, pankit joutuvat pitämään liikareservejä keskuspankissa. Pankit pyrkivät välttämään luotonottoa keskuspankista, sillä jos ne ottavat keskuspankki-luottoja useammin kuin kerran kahden viikon varantopohjan laskentaperiodin aikana, on niiden maksettava luotoista rangaistuskorko. Jatkuvan seurannan ansiosta keskuspankki on oppinut arvioimaan kohtuullisen luotettavasti pankkisektorin kysymien reservien tason eri tilanteissa ja eri ajankohtina laskentaperiodin aikana.

Mikäli keskuspankki haluaa nostaa korkoa, pankkien kassoihin annetaan vähemmän rahaa kuin ne odottivat. Siten pankkien on lisättävä reservijään ja tämä aiheuttaa valtion vekseleiden koron nousun. Tällainen järjestelmä osoittautui tehokkaaksi rahapolitiikan mitoittamiseen erityisesti järjestelmän käyttöönottoaiheessa, jolloin Kanadan rahamarkkinat olivat ohuet eivätkä luoneet kunnollista pohjaa säännöllisille markkinaoperaatioille.

Varsinainen ensisijainen kassavarantovelvoite kohdistuu talletusten varantoon. Käteistalletuksille velvoite on enintään 10 %. Aika- ja säästötalletusten velvoite on porrastettu siten, että yhden prosentin velvoite kohdistuu tietyn dollarimäärän (500 milj.) ylittäviin talletuksiin. Kassavarantovelvoitetta kevennettiin asteittain vuosina 1981 - 84 kunnes se saavutti nykyisen tasonsa. Ulkomaanrahanmääräiset talletukset otettiin mukaan kassavarantopohjaan vuonna 1981. Niihin kohdistuva velvoite on 3 %. Ensisijaisen reservivaatimuksen lisäksi keskuspankkilaki suo Bank of Canadalle mahdollisuuden vaatia lisätalletuksia, jotka voivat olla enintään 12 % talletuksista. Tämä mahdollisuus liitettiin lakiin 1968, ja keskuspankki on käyttänyt lisävarantovelvoitetta jatkuvasti. Vuodesta 1981 lähtien lisävelvoite on ollut 4 %. Kassavarantotalletuksille ei makseta korkoa.

Kassavarantopohjan laskutapaan jouduttiin vuonna 1983 tekemään muutos, joka aiheutui pankkien korkokeinottelusta. Kassavarantopohja alettiin laskea päivittäisten painotettujen keskiarvojen perusteella siten, että perjantaina sovellettava paino on kolme. Painottamattomassa järjestelmässä pankeille syntyi houkutus investoida rahamarkkina-instrumentteihin viikonloppujen ja lomien ajaksi. Pankki, joka sijoitti varoja rahamarkkinoille perjantaina, ansaitsi 3 päivän koron ja joutui maksamaan korkoa vain yhdeltä päivältä (maanantailta), jolloin sen oli otettava lainaa varantoasemansa tasapainottamiseksi. Koska pankit harjoittivat tällaista toimintaa varsin laajalti, lyhytaikaisissa koroissa esiintyi voimakasta vaihtelua viikon aikana.

Huolimatta siitä, että kassavarantojärjestelmä on toiminut tyydyttävästi, aiotaan varantovelvoitteesta luopua tulevaisuudessa. Tähän ratkaisuun on päädytty, jotta pankkien kilpailuasemaa muihin rahoituslaitoksiin nähden ei varantovelvoitteella heikennettäisi. Muut rahoituslaitokset ovat viime vuosina siirtyneet yhä enemmän perinteisesti pankeille kuuluville liiketoiminta-aloille. Sitten kun kassavarantovelvoitteesta luovutaan, Kanadan keskuspankki säätelee lyhytaikaisia korkoja edelleen clearing-järjestelmällä.

4.6 Australia

Australiassa siirryttiin 1970-luvulla lukuisten rajoitusten säätelemistä rahamarkkinoista kohti markkinaorientoitunutta järjestelmää. Tässä yhteydessä käytiin keskustelua siitä, tulisiko keskuspankin kokonaan luopua suorasta rahoitusmarkkinoiden säätelystä, jolloin rahapolitiikan hoito jäisi valtion arvopapereilla tehtävien markkinaoperaatioiden varaan.

Säätelyn jonkinasteista jatkamista kannattavien mielestä saattaa olla hyödyllistä käyttää useampaa kuin yhtä instrumenttia jonkin yksittäisen rahapolitiikan tavoitteen saavuttamisyrittämissä. Esim. kahden instrumentin pienellä muutoksella voitaisiin ehkä saavuttaa sama tulos kuin yhden instrumentin suurella muutoksella. Arveltiin myös, että Australian kapeilla ja segmentoituneilla arvopaperimarkkinoilla yksinomainen tukeutuminen markkinaoperaatioihin saattaisi aiheuttaa liian voimakasta korkojen heilahtelua. Lisäksi haluttiin säilyttää mahdollisuus suoraan ja nopeaan puuttumiseen poikkeuksellisissa olosuhteissa, joissa markkinaoperaatioiden tehokkuus ei ole parhaimmillaan. Tällainen olisi esimerkiksi tilanne, jossa korkoihin kohdistuu niin voimakkaita yksipuolisia odotuksia, että kaupankäyntimahdollisuudet valtion arvopaperimarkkinoilla ovat niukat.

Australian valtiovarainministeriö asetti v. 1979 komitean tutkimaan rahoitusjärjestelmän rakennetta ja toimintaa ja tekemään järjestelmän säätelyä ja valvontaa koskevia suosituksia. Komitea tarkasteli rahapolitiikan instrumenttien tehokkuutta ja vertaili eri instrumenttien etuja ja haittoja. Kassavarantovelvoitetta komitea piti parempana instrumenttina kuin luotonannon määrärajoitteita, koska kassavarantovelvoitteen vaikutukset pankkien väliseen kilpailuun ovat vähäisemmät kuin luottokattojen. Erityisen hyödyllisenä kassavarantovaatimusta pidettiin markkinaoperaatioiden täydentäjänä poikkeuksellisissa olosuhteissa, jolloin tarvitaan voimakkaita toimenpiteitä.

Komiteanmietinnössä huomautettiin, että vaikka markkinaoperaatioiden ja kassavarantovelvoitteen lopullinen vaikutus on sama, on vaikutuskanavassa ja vaikutusten välittymisnopeudessa eroja. Nämä instrumentit vaikuttavat yksityisen sektorin portfolioihin siten, että kassavaranto-

velvoitteen noston jälkeen portfoliot sisältävät enemmän keskuspankkitalletuksia ja vähemmän valtion papereita kuin, jos käytettäisiin markkinaoperaatioita. Koska kassavarantojärjestelmä hieman rajoittaa pankkien portfoliovalintoja, sen arveltiin vähentävän rahoitusjärjestelmän allokaatiotehokkuutta. Komitea kuitenkin piti haittoja vähäisenä ja päätyi suosittelemaan kassavarantovelvoitteen säilyttämistä ainakin niin kauan kuin rahoitusjärjestelmän muikin vapauttaminen on kesken ja valtion arvopaperimarkkinat ovat verraten ohuet. Haittojen vähentämiseksi komitea kuitenkin ehdotti, että kassavarantotalletuksille maksettaisiin lähes markkinakoron suuruista korkoa.

Korkea varantotalletuskorko merkitsee sitä, että varantovelvoite ei muuta pankkien kilpailuasemaa muihin rahoituksen välittäjiin nähden. Koska pankeilla on muihin rahoituslaitoksiin verrattuna se etu, että viime kädessä keskuspankki suojelee niiden tallettajia, ei kassavarantojärjestelmän ulottaminen koskemaan yhtäläisesti kaikkia rahoituslaitoksia takaisi järjestelmän neutraalisuutta. Eri velvoite erilaisille laitoksille taas olisi hallinnollisesti monimutkainen eikä velvoitteen kiertämistä voitaisi kuitenkaan täysin estää. Näin ollen komitea ei katsonut aiheelliseksi ulottaa kassavarantovelvoitetta koskemaan muita kuin pankkien omistamia rahoituslaitoksia, vaikka tämän rajoituksen arveltiin ehkä vähentävän instrumentin tehokkuutta.

Kassavarantopohjan olisi komitean mielestä oltava mahdollisimman laaja, eli sen olisi katettava pankkikonsernin kaikki velat. Sen sijaan siihen ei otettu kantaa, tulisiko erityyppisiin talletuksiin kohdistaa erilainen velvoite. Myöskään siihen, olisiko kassavarantopohja määriteltävä viivästetysti eli jälkikäteen laskettuna keskiarvona vai ilman viivettä, ei haluttu ottaa kantaa ilman tarkempia selvityksiä. Lisävarantojärjestelmää, jossa pankki joutuu tekemään ylimääräisiä matalakorkoisia tai korottomia varantotalletuksia, mikäli sen varat tai velat kasvavat sallittua nopeammin, pidettiin kilpailua heikentävänä.

Komiteassa pohdittiin myös kassavarantovelvoitteen veroluonnetta. Komitea kuitenkin piti markkinoille pääsyn esteiden purkamista ja talletusten korkosääntelyn lopettamista tehokkaampina keinoina leikata pankkien voittoja, jotka ne ovat saaneet erityisasemansa turvin. (On

huomattava, että Suomessa on kyse myös talletusten verovapaudesta, jonka turvin pankit voivat tarjota talletuksille matalaa tuottoa. Australiassa keskustelua käytiin "monopolieduista", jotka syntyvät puutteellisen kilpailun ja korkosäätelyn kautta.)

LÄHTEET

Bank for International Settlements. Vuosikertomukset 1986 ja 1987.

BINGHAMN, G. (1985) Banking and Monetary Policy, OECD Paris.

Monetary Policy in France, Price Incentives and Quantitative Controls, Banca Nazionale del Lavoro, Quarterly Review 115 Dec.

HANDLER, H. (1977) Problems of monetary control in Norway, Empirical economics 1.

MORISON, I. ja BROWN, R. (1975) Monetary and credit controls in the UK, The Banker, Sept.

Van HOOSE, D. (1985) A note on interest on required reserves as an instrument of monetary control.

Esimerkkimaiden keskuspankkien katsauksia ja muistioita.

Juha Tarkka - Timo Hämäläinen

KASSAVARANTOVELVOITE RAHAPOLITIIKAN VÄLINEENÄ

	Sivu
1 JOHDANTO	37
2 KASSAVARANTOVELVOITE JA RAHAN TARJONTA	39
3 KASSAVARANTOVELVOITE RAHAN TARJONNAN VAKAUTTAJANA	43
4 KASSAVARANTOVELVOITE RAHAPOLITIIKAN INSTRUMENTTINA	46
5 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄ VERONA JA PANKKITOIMINNAN OHJAAJANA	47
LÄHTEET	50

1 JOHDANTO

Kassavarantovelvoitteen alaiset pankit ja mahdollisesti myös muut rahoituslaitokset joutuvat tallettamaan määräosan ns. kassavarantopohjaan kuuluvista veloistaan tai saamisistaan keskuspankkiin. Kassavarantojärjestelmän vaikutukset perustuvat kahteen tekijään.

Ensinnäkin rahapolitiikan mahdollisuudet vaikuttaa luottoekspansioon ja pankkitalletusten määrään voivat kasvaa kassavarantovelvoitteen ansiosta, sillä velvoite aiheuttaa mekaanisen kytkennän keskuspankin taseen ja koko pankkijärjestelmän yhteenlasketun taseen välille.

Toiseksi järjestelmällä on kannattavuus- ja kustannusvaikutuksia. Näitä syntyy, jos kassavarantotalletukset ovat korottomia tai matalakorkoisia. Tällöin kassavarantojärjestelmä lisää keskuspankin käytävissä olevia voimavaroja ja tavallaan "verottaa" muita pankkeja. Kustannusvaikutus jakaantuu lopulta kilpailuolosuhteiden määräämällä tavalla pankkien, luotonottajien ja tallettajien kesken.

Keskuspankin ja koko kansantalouden kannalta kassavarantotalletukset ja setelistö ovat tavallaan rinnakkaisia asioita. Molemmat ovat keskuspankin velkaa muille taloudenpitäjille, ja molempien määrällä on enemmän tai vähemmän tiivis yhteys tulon- ja luotonkäyttöön kansantaloudessa. Kassavarantojärjestelmän rahapolitiittista merkitystä kannattaa tarkastella kuitenkin myös hiukan tarkemmin nojaamatta tällaiseen turhankin pelkistettyyn ajatukseen rahakassojen ja nimellistulojen välisestä suorasta kytkennästä.

Yleensä rahapolitiikan vaikutusten katsotaan välittyvän pääosin korkojen ja valuuttakurssien kautta. Tällöin on huomattava, että kassavarantovelvoitteen merkitys riippuu rahapolitiikan ohjenuoriksi omaksutuista periaatteista. Kassavarantojärjestelmän merkitys on pienin, jos keskuspankki harjoittaa rahapolitiikkaansa siten, että se ylläpitää aivan kiinteätä markkinakorkotasoa. Näin tehdessään keskuspankki joutuu joko markkinaoperaatioidensa avulla tai pankkien keskuspankkiluoton (ns. diskonttoikkunan) kautta passiivisesti kumoamaan kaikki keskuspankkirahan tarjonnassa ja kysynnässä esiintyvät häiriöt. Myös kassavarantojärjestelmän likviditeettivaikutukset tulisivat keskuspankin itsensä toimesta automaattisesti kumotuiksi.

Jos sen sijaan rahan kysynnän ja tarjonnan vaihtelujen sallitaan vaikuttaa korkotasoon, kassavarantojärjestelmällä on merkitystä rahamarkkinoita vakauttavana tekijänä ja rahapolitiikan instrumenttina. Kassavarantovelvoite voi vakauttaa koron vaihteluita erilaisten häiriöiden sattuessa, ja sen muutoksia voidaan käyttää myös rahapolitiikan välineenä. Kassavarantojen merkitys tässä suhteessa on sitä suurempi, mitä enemmän keskuspankki jättää rahamarkkinoiden tasapainottumisen koron muutosten varaan.

Kassavarantojärjestelmän, samoin kuin muunkin rahapolitiikan merkitys on suurimmillaan silloin, kun koron lisäksi myös valuuttakurssin sallitaan joustaa. Kelluvan kurssin järjestelmässä pääomanliikkeet eivät nimittäin pääse vaikuttamaan rahan tarjontaan, ja siksi kassavarantojärjestelmän likviditeettivaikutukset eivät kumoudu pääomanliikkeiden ja valuuttavarannon reaktioiden kautta.

Suomen Pankki on viime vuosina sallinut markkinavoimien vaikuttaa entistä enemmän sekä rahamarkkinakorkoihin että Suomen markan kurssiin ns. valuuttaputken mukaisissa rajoissa. Tämä on lisännyt kassavarantojärjestelmän merkitystä.

Seuraavassa tarkastellaan kassavarantojärjestelmän merkitystä rahan tarjontaa vakauttavana tekijänä ja kassavarantovelvoitteen muutosten käyttöä varsinaisena rahapolitiikan instrumenttina. Tämän lisäksi käsitellään kassavarantojärjestelmän vaikutuksia pankkitoiminnan rakenteen ja keskuspankin kannattavuuden kannalta. Taustaksi näille tarkasteluille on kuitenkin ensin syytä luoda katsaus rahan tarjontamekanismin toimintaan yleensä ja kassavarantovelvoitteen toimintaan tämän mekanismin osana.

2 KASSAVARANTOVELVOITE JA RAHAN TARJONTA

Rahan tarjonta kansantaloudessa on tulosta keskuspankin ja muiden pankkien toiminnasta. Keskuspankki laskee liikkeeseen ns. keskuspankkirahaa (seteleitä ja kolikoita), ostamalla ulkomaanvaluuttaa tai antamalla luottoa. Nykyisin keskeinen keskuspankin luotonannon muoto ovat sijoitustodistusten ostot ns. markkinaoperaatioin. Keskuspankkirahan lähteitä ja sen käyttöä kannattaa tarkastella keskuspankin yksinkertaistetun taseasetelman avulla.

KESKUSPANKIN TASE

saatavat:		velat:		
valuuttavaranto	V	S	liikkeessä oleva keskuspankkiraha	} H rahaperusta
kotimainen luotto	D	ER	pankkien ylimääräiset reservit	
		RR	kassavarantotalletukset	
		K	oma pääoma	

Keskuspankkirahan lähteet ovat taseessa saatavien puolella: valuuttavaranto (V) ja keskuspankin myöntämä nettomääräinen kotimainen luotto (D). Näistä lähteistä syntyneen keskuspankkirahan käyttö jakaantuu liikkeessä olevaan keskuspankkirahaan (S) ja pankkien talletuksiin keskuspankissa. Pankkien talletuksia keskuspankissa kutsutaan usein niiden reserveiksi. Reservit jaetaan toisaalta likvideihin talletuksiin (kuten päivätalletukset), joita sanotaan ylimääräisiksi reserveiksi (ER) ja toisaalta pakollisiin reserveihin (RR), joita Suomessa ovat kassavarantotalletukset. Liikkeessä oleva keskuspankkiraha ja pankkien reservit keskuspankissa muodostavat yhdessä ns. rahaperustan.

Keskuspankin luomaa keskuspankkirahaa voidaan käyttää rahaperustan kasvattamisen lisäksi myös keskuspankin oman pääoman (K) kartuttamiseen. Tämähän kasvaa esimerkiksi silloin, kun keskuspankki tuottaa voittoa, jota ei jaeta valtiolle. Elleivät keskuspankkirahan lähteet muutu, keskuspankille kertyvät voittovarot supistavat liikkeessä olevaa rahaa tai pankkien reservejä.

Keskuspankki ei ole monopoliasemassa maksuvälineiden tarjoajana. Myös muut pankit, ns. talletuspankit, luovat rahaa, jota erotukseksi keskuspankkirahasta kutsutaan talletusrahaksi. Talletusrahan luetaan ainakin likvideimmät, käteistä korvaavat ja usein jopa kaikki yleisön talletukset pankeissa (lavea raha). Myöntämällä luottoa pankkisektori pystyy lisäämään talletusrahan määrää, sillä valtaosa pankkien myöntämistä luotoista palautuu talletuksina pankkeihin. Keskuspankilla on tästä huolimatta johtava asema rahajärjestelmässä, koska myös talletusrahan tarjonta on välillisesti keskuspankin kontrollissa.

Keskuspankin rahapoliittinen voima johtuu siitä, että talletusrahan määrän lisääminen ei ole yleensä mahdollista ilman rahaperustan kasvua. Kotitaloudet, yritykset ja muut rahaa kysyvät taloudenpitäjät ylläpitävät tiettyä suhdetta käteiskassojensa ja pankkitalletustensa välillä. Lisäksi pankkien reservien tarve riippuu kassavarantojärjestelmän kautta talletusrahan määrästä. Rahan tarjonnan määräytymistä rahaperustan, kassavarantojärjestelmän ja yleisön käyttäytymisen tuloksena voidaan tarkastella ns. rahan tarjonnan kerroinanalyysin avulla.

Rahan tarjonnan kerroinanalyysin lähtökohtana on sen tutkiminen, miten paljon rahaperustaa tarvitaan suhteessa rahan kokonaismäärään kansantaloudessa. Aloitetaan rahaperustan määritelmästä

$$(1) \quad H = S + RR + ER$$

jossa rahaperusta H on esitetty yleisön hallussa olevan keskuspankkirahan S , kassavarantotalletusten RR ja pankkien ylimääräisten reservien ER summana. Toisaalta rahan määrä taloudessa (merkitään tätä kirjaimella M) on yleisön hallussa olevan keskuspankkirahan S ja rahan luettavien pankkitalletusten T summa:

$$(2) \quad M = S + T$$

Rahan määrän ja rahaperustan tarpeen välinen yhteys riippuu kahdesta keskeisestä suhdeluvusta: yleisön käteissuhteesta ja pankkien kassavarantosuhteesta. Yleisön käteissuhteella tarkoitetaan keskuspankkirahan kulloinkin vallitsevaa osuutta yleisön rahakassoista. Jos käteis-

suhdetta merkitään kirjaimella s , niin $s = S/M$. Vastaavasti pankkien kassavarantosuhteella tarkoitetaan kassavarantotalletusten suhdetta rahaan luettaviin talletuksiin. Merkitään kassavarantosuhdetta r :llä, joten $r = RR/T$. Siinä tapauksessa, että kassavarantovelvoite kohdistuu nimenomaan rahaan luettaviin talletuksiin, ja jos vielä talletusvelvollisuus määräytyy saman hetken kassavarantopohjan perusteella, kassavarantosuhde on täsmälleen sama kuin virallinen kassavarantovelvoite. Yleensä kassavarantosuhde kuitenkin riippuu virallisen velvoitteen lisäksi muista asioista: kassavarantopohjan ja yleisön rahaksi luokiteltavien pankkitalletusten välisestä erosta sekä kassavarantopohjan muutoksista kassavarantojärjestelmään mahdollisesti kuuluvan aikaviiveen kuluessa (Suomessa kassavarantotalletukset määräytyvät nykyisin 1 - 2 kuukautta aikaisemman kassavarantopohjan perusteella).

Rahaperustan kysyntä voidaan yleisön käteissuhteen ja pankkien kassavarantosuhteen avulla suhteuttaa rahan määrään. Rahaperustan määritelmässä (kaava 1) voidaan kassavarantotalletukset RR korvata kassavarantosuhteen ja pankkitalletusten tulolla rT ; tämän jälkeen voidaan yleisön hallussa oleva keskuspankkiraha S ja pankkitalletukset T puolestaan korvata lausekkein $S = sM$ ja $T = (1-s)M$. Näiden sijoituksien jälkeen voidaan rahaperustan tarve (tai käyttö) esittää muodossa

$$(3) \quad H = [s + r \cdot (1 - s)] \cdot M + ER$$

Rahaperusta voidaan siis jakaa kahteen osaan. Liikkeessä oleva raha ja kassavarantotalletukset ovat rahan luontiin käytettyä rahaperustaa, ylimääräiset reservit taas ovat rahan luontiin (toistaiseksi) käyttämätöntä rahaperustaa.

Yhtälö (3) kuvaa rahaperustan kysyntää. Analyysi voidaan kuitenkin kääntää toisinkin päin. Ajatellaan, että keskuspankki asettaisi rahaperustalle määrätyn tavoitetasen. Se rahan määrä, joka tämän rahaperustan "vara" syntyy, voidaan esittää seuraavasti:

$$(4) \quad M = \frac{1}{[s + r \cdot (1 - s)]} (H - ER)$$

Tai lyhennettynä

$$(5) \quad M = m \cdot (H - ER),$$

jossa tekijää m kutsutaan rahakertoimeksi. Tämä lauseke on rahan tarjonnan kerroinanalyysin keskeisin tulos. Rahan määrä kansantaloudessa voidaan siis esittää rahaperustan monikertana, jossa rahakerroin riippuu kassavarantojärjestelmästä ja yleisön käteisen pidosta. Pankkien ylimääräisten reservien pito vähentää rahantarjontaa rahakertoimen kautta.

Tässä kuvatun kehikon avulla voidaan analysoida keskuspankin eri välineiden vaikutuksia rahan tarjontaan kansantaloudessa. Kun otetaan huomioon, että rahaperusta on aina valuuttavarannon V , keskuspankin nettomääräisen luotonannon D ja sen oman pääoman K määräämä, voidaan rahan tarjonta esittää myös seuraavan lausekkeen muodossa:

$$(6) \quad M = m \cdot (V + D - K - ER)$$

Keskuspankin valuuttakaupat ja sen kotimainen luotonanto vaikuttavat siis rahan tarjontaan rahaperustan välityksellä. Rahan määrän muutos voi rahakertoimen koosta riippuen olla moninkertainen alkuperäiseen rahaperustassa tapahtuneeseen muutokseen verrattuna. Jos yleisön käteissuhde olisi luokkaa 0.05 ja pankkien kassavarantosuhde noin 0.07, rahakerroin olisi esitetyn kaavan (4) mukaan luokkaa 8.60. Nämä luvut vastaavat suunnilleen Suomen 1980-luvun puolivälin tilannetta. Koska rahakerroin on sitä pienempi, mitä suurempi on kassavarantosuhde, keskuspankin rahapoliittisten välineiden lopullinen vaikutus riippuu kassavarantojärjestelmästä.

Vaikutusta rahan määrään ei kuitenkaan synny siltä osin, kun rahaperustan määrän muutokset "absorboituvat" pankkien ylimääräisten reservien ER muutoksiin. Ylimääräisten reservien pitoon keskuspankki voi vaikuttaa niiden ehtojen kautta, jotka se asettaa yhtäältä ylimääräisten reservien pidolle ja toisaalta pankeille myönnettävälle lyhytaikaiselle maksuvalmiusluotolle. Suomen Pankin pyrkimyksenä on

viime vuosina ollut kehittää päivälutto- ja päivätaletusjärjestelmää siihen suuntaan, että ylimääräisten reservien pito olisi vähäistä ja rahan tarjonnan kontrolli tässä mielessä tiivistä.

Rahapolitiikkaa voidaan myös harjoittaa kassavarantovelvoitetta muuttamalla. Esimerkiksi korottamalla kassavarantovelvoitetta voidaan supistaa sitä rahan määrää, jonka tietty rahaperusta voi ylläpitää. Nämä vaikutukset ovat sangen voimakkaita. Niinpä näistä esimerkinomaisesti käytetyistä lukuarvoista lähtien yhden prosenttiyksikön nousu kassavarantosuhteessa (0.07:stä 0.08:an) alentaisi rahakertoimen arvoon 7.94 ja pienentäisi rahan määrää taloudessa yli 7.6 prosentilla (mikäli rahaperusta pidettäisiin vakiona).

Kassavarantojärjestelmän toiminta ja rahan tarjonnan kerroinanalyysin soveltaminen riippuvat suuresti vallitsevista institutionaalisista oloista. Suomen erikoispiirteistä kannattaa tässä ottaa esille pankkien setelikassojen käsittely. Edellä esitettyssä kuvauksessa on yksinkertaisuuden vuoksi jätetty pankkien setelikassat tarkastelusta pois. Niiden asema rahan tarjontaprosessissa riippuu vallitsevista määräyksistä seuraavasti. Jos pankit saavat lukea setelikassat hyväkseen pakollisia reservejä laskettaessa, ne voidaan tältä osin rinnastaa kassavarantotalletuksiin. Muuten ne yleensä ovat vapaita reservejä. Poikkeuksena tästä on kuitenkin Suomessa 1980-luvulla käyttöön otettu käteisvaraluottojärjestelmä, jossa pankit voivat rahoittaa setelikassojaan erityisellä korottomalla keskuspankiluotolla. Käteisvaraluotolla rahoitetut setelikassat ovat oikeastaan vain pankkien haltuun uskottuja Suomen Pankin kassoja.

3 KASSAVARANTOVELVOITE RAHAN TARJONNAN VAKAUTTAJANA

Kassavarantojärjestelmä vakauttaa rahan tarjontaa ja pankkien luotonantoa. Se suojaa pankkijärjestelmää nimenomaan keskuspankkirahan tarjonnan tai kysynnän häiriöiltä. Tällaisia häiriöitä ovat esimerkiksi valuuttamarkkinahäiriöt, jotka vaativat keskuspankin valuuttakauppoja ja välittyvät tätä kautta keskuspankkirahan tarjontaan; kotimaisia häiriöitä taas syntyy pankkien likviditeetin kysynnän (siis ylimää-

räisten reservien kysynnän) vaihtelun ja yleisön käteiskassojen kysynnän vaihtelun kautta. Vielä voidaan häiriöiksi todeta valtion-talouden rahamarkkinavaikutukset sikäli kun valtion ja keskuspankin väliset luotto- tai talletustoimet tai valtion käteisen pidon vaihtelut häiritsevät rahamarkkinoiden tasapainoa.

Kaikki nämä häiriöt vaikuttavat muuhun kansantalouteen rahan tarjonnan kertoimen välityksellä. Pieni muutos esimerkiksi yleisön tai pankkien likviditeetin kysynnässä välittyy moninkertaisena pankkien luoton-antoon ja pankkitalletusten määrään. Kassavarantovelvoite pienentää rahakerrointa, kuten edellä näytettiin, ja sillä tavoin vaimentaa näiden häiriöiden vaikutusta. Kassavarantojärjestelmän merkitys koros-tuu tässä suhteessa sitä mukaa, kun yleisön käteisen pito vähenee maksujärjestelmän teknisen edistymisen myötä. Jos kassavarantoja ei lainkaan olisi, rahakerroin kasvaisi rajatta käteisen kysynnän ajan mittaan supistuessa. Samalla likviditeetin kysynnässä tapahtuvien häiriöiden suhteellinen merkitys kasvaisi.

Kassavarantojärjestelmä tehostaa siis rahan määrän kontrollia. Siksi eräät tutkijat ovat jopa esittäneet 100 %:n kassavarantovelvoitteen määräämistä likvideille talletuksille. Näin niiden määrä kansantalou-
dessa tulisi täydellisesti keskuspankin valvontaan (Friedman (1959)).

Rahamarkkinahäiriöiden torjunnassa kassavarantojärjestelmä on tavallaan automatiikkaan perustuva vaihtoehto korkoja vakauttavalle markkina-
operaatio- tai diskonttopolitiikalle. Siksi kassavarantojärjestelmän merkitys on sitä suurempi, mitä vähemmän keskuspankki passiivisesti rahoittaa keskuspankkirahan kysynnän vaihteluita markkinaoperaatioin tai pankeille myönnetyn automaattisen keskuspankkiluoton kautta.

Kiinteän valuuttakurssin järjestelmä vähentää kotimaassa syntyvien rahan tarjonta- ja kysyntähäiriöiden kotimaisia vaikutuksia ja suurentaa niiden vaikutuksia maksutaseeseen ja valuuttavarantoon. Esimerkiksi pankkien ylimääräisten reservien pidon kasvu kiristäisi rahamarkkinoita ja johtaisi pääoman maahantuontiin. Kiinteän kurssin politiikkaa har-
joittava keskuspankki joutuu ostamaan maahan tuodun valuutan, ja valuuttavarannon kasvu lisää rahaperustaa kumoten ainakin osaksi alku-
peräisen häiriön. Vaikutuksia välittyy rahan tarjonnan kerroinprosessin

kautta pankkien luotonantoon ja rahavarantoon vain siltä osin, kun pääomanliikkeet eivät "automaattisesti" kumoa likviditeetin kysynnän vaihteluita. Kassavarantojärjestelmän tarjoamalla suojalla on siis vähemmän merkitystä kotimaisten rahamarkkinahäiriöiden torjunnassa kiinteän kurssin ja vapaiden pääomanliikkeiden oloissa kuin jos kurssi kelluu tai jos pääomanliikkeet ovat tehokkaasti säännöstellyt.

Suomessa toteutetut valuutansäännöstelyn lievennykset ovat sinänsä vähentäneet rahapolitiikan ja myös kassavarantovelvoitteen tehoa. Mutta samalla on myös annettu markkinaoimille enemmän tilaa korkojen ja valuuttakurssien määräytymisessä, mikä on lisännyt kassavarantojärjestelmän vakauttavien vaikutusten merkitystä.

Samalla kun kassavarantojärjestelmä vaimentaa rahamarkkinahäiriöiden vaikutuksia, se myös pienentää keskuspankin markkinaoperaatioiden tehoa. Markkinaoperaatioiden korko- ja muut vaikutukset syntyvät rahaperustan tarjonnan muutoksista ja välittyvät rahakertoimen kautta eteenpäin. Mitä suurempi on kassavarantovelvoite ja mitä pienempi siis on rahakerroin, sitä vähemmän tietyn kokoinen markkinaoperaatio vaikuttaa pankkien luotonantoon ja lopulta rahan tarjontaan. Korkovaikutukset jäävät samassa suhteessa pienemmiksi. Markkinaoperaatioiden teho heikenee kuitenkin vain sikäli kun niillä tähdätään reaalityaloudellisiin tavoitteisiin. Jos rahapolitiikka on suunnattu ensi sijassa keskuspankirahan kysynnässä sattuvien häiriöiden torjuntaan, operaatioiden teho on riippumaton kassavarantovelvoitteesta: miljardin markan likviditeettihäiriö voidaan aina torjua miljardin markan markkinaoperaatiolla.

Päätettäessä kassavarantovelvoitteen koosta joudutaan siis tietystä määrin suorittamaan valintaa tehokkaamman automaattisen vakauttamisen ja markkinaoperaatioiden tehokkuuden välillä. Toisaalta on muistettava, että kassavarantojärjestelmä kasvattaa keskuspankin taseen kokoa ja parantaa sen kannattavuutta. Siksi keskuspankilla voi olla kassavarantojärjestelmän ansiosta "varaa" suurempiin markkinaoperaatioihin kuin ilman tätä järjestelmää.

Yhdysvaltalaiset James Tobin ja William Brainard (1963) ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että kassavarantojärjestelmän rahapoliittiset

vaikutukset riippuvat myös talletuskorkojärjestelmästä. Kassavarantojärjestelmän rahan tarjontaa vakauttavat vaikutukset ovat suurimpia silloin, kun kassavarantopohjaan kuuluvien talletusten korot eivät määräydy rahamarkkinakorkojen perusteella. Kun kassavarantopohjaan luettujen talletusten korot ovat jäykät, rahamarkkinoiden kiristyminen ja korkojen nousu siirtää varoja kassavarantopohjasta sen ulkopuolisiin sijoituskohteisiin. Samalla kassavarantotalletusten kysyntä vähenee, mikä lisää pankkien likviditeettiä ja siis hillitsee korkojen nousua.

Jos taas talletuskorot (kassavarantopohjaan luettavista talletuksista) määräytyvät markkinakorkojen perusteella, rahamarkkinoiden kiristyminen ei edellä kuvatussa määrin johda pankkitalletusten määrän supistumiseen ja vapauta keskuspankkirahaa kassavarantotalletuksista. Siksi kassavarantojärjestelmä ei tällöin vähennä rahamarkkinoiden kiristymistä ja markkinakoron on noustava enemmän kuin jäykän talletuskoron tapauksessa.

4 KASSAVARANTOVELVOITE RAHAPOLITIIKAN INSTRUMENTTINA

Sen lisäksi, että kassavarantojärjestelmän olemassolo jo sinänsä vaikuttaa rahapolitiikan välittymismekanismiin, kassavarantovelvoitteen muutoksia voidaan käyttää myös suoranaisena rahapolitiikan välineenä. Sen vaikutukset syntyvät tällöin suurin piirtein samoin kuin markkinaoperaatioidenkin tapauksessa. Sijoitustodistusten myyminen pankeille vähentää rahaperustan tarjontaa, kassavarantovelvoitteen kiristäminen taas lisää sen kysyntää. Vaikutuksen suunta on kummassakin tapauksessa sama.

Tiettyjä eroja markkinaoperaatioiden käytön ja kassavarantovelvoitteen liikuttelun vaikutuksissa on kuitenkin löydettävissä. Ensinnäkin markkinaoperaatiot vaikuttavat rahan tarjontaan lineaarisesti, kassavarantovelvoitteen muuttaminen epälineaarisesti. Tämä merkitsee sitä, että kassavarantovelvoitteen muuttamisen lopulliset likviditeettivaikutukset ovat eri suuret kuin laskennalliset (laskennallinen likviditeettivaikutus = velvoitteen muutos kertaa kassavarantopohja ennen velvoitteen muutosta). Siksi kassavarantovelvoitteen muutoksen lopullinen tehokin

poikkeaa siitä, mikä saavutetaan laskennallisesti saman kokoisella markkinaoperaatiolla. Jos kassavarantovelvoitetta korotetaan, lopullinen kiristävä vaikutus on laskennallista suurempi; jos velvoitetta supistetaan, lopullinen keventävä vaikutus on laskennallista pienempi.

Toiseksi kassavarantovelvoitteen muutokset ovat yleensä likviditeetti-vaikutuksiltaan pysyvämpiä kuin lyhytaikaisilla sijoitustodistuksilla tehdyt markkinaoperaatiot, ja kassavarantovelvoitteen muutoksista ilmoitetaan yleensä etukäteen. Näistä syistä ne saattavat vaikuttaa eri lailla korkojen sopeutumiseen ja korkorakenteeseen. Kassavarantovelvoitteen korottaminen alkaa nostaa rahamarkkinakorkoja jo ilmoitusvaiheessa. Pysyvemmän luonteensa vuoksi kassavarantopolitiikka voi vaikuttaa pitkäaikaisiin korkoihin markkinaoperaatioita voimakkaammin. Tämä liittyy siihen, että tulevaa rahapolitiikkaa koskevillä odotuksilla on keskeinen merkitys pitkäaikaisten korkojen määräytymisessä.

Kolmanneksi kassavarantopolitiikalla on erilaiset kustannus- ja tulo-vaikutukset kuin markkinaoperaatioilla. Markkinaoperaatioiden vaikutukset pankkien kannattavuuteen riippuvat niiden ns. korkopositiosta eli siitä minkälaisiin korkoihin velat ja saatavat on kytketty. Kassavarantovelvoitteen kiristämisellä on joka tapauksessa pankkien kannalta vastaavaa markkinaoperaatiota epäedullisemmat kustannusvaikutukset. Tämä johtuu siitä, että kassavarantotalletukset ovat yleensä matalakorkoisia tai useissa maissa kokonaan korottomiakin. Toisaalta kassavarantovelvoitteen keventäminen on luonnollisesti pankkien kannalta edullisempi tapa harjoittaa ekspansiivista rahapolitiikkaa kuin markkinaoperaatiot. Keskuspankin kannalta taas rahapolitiikan kiristäminen kassavarantopolitiikkaa käyttäen tulee halvemaksi kuin markkinaoperaatiot.

5 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄ VERONA JA PANKKITOIMINNAN OHJAAJANA

Kustannusvaikutustensa takia kassavarantovelvoite tukee keskuspankin kannattavuutta ja vahvistaa aikaa myöten sen omaa pääomaa. Tämä edellyttää tietenkin sitä, että kassavarantotalletukset ovat kansainvälisen käytännön mukaisesti matalakorkoisia tai kokonaan korottomia.

Pankkien tai muiden kassavarantovelvoitteen alaisten rahoituslaitosten kilpailukykyä velvoite taas heikentää. Kilpailukyvyyn heikkeneminen voi johtaa niin sanottuun disintermediaatioon eli rahoituksen välityksen siirtymiseen velvoitteen alaisten laitosten ulkopuolelle.

Vuonna 1984 kassavarantovelvoite ulotettiin Suomessa pankkien markkinarahavelkaan. Tällä oli markkinarahan muodossa harjoitetun ns. erityisottolainauksen kasvua hillitsevä vaikutus. Tilanne muuttui vasta vuoden 1987 alusta, kun pankkien sijoitustodistukset vapautettiin kassavarantovelvoitteesta. Pankkien toiminta rahamarkkinoilla alkoi heti kasvaa nopeasti. Usein on pelätty, että kassavarantovelvoitteen aiheuttama disintermediaatio, rahoituksen siirtyminen pankkien ulkopuolelle, olisi niin voimakasta, että se merkittävästi voisi rapauttaa kassavarantopohjaa ja tehdä koko järjestelmän kestäättömäksi voimakkaasti kilpailluilla rahoitusmarkkinoilla. Tämä käsitys lienee kuitenkin liioiteltu.

Rahoitusta ohjautuu kassavarantovelvoitteen ulottumattomiin helposti vain siltä osin, kun kassavarantopohjaan luetaan vaateita, joille on kehitettävissä hyviä korvikkeita pankkijärjestelmän ulkopuolella. Esimerkiksi likvidejä tai verotuksellisesti etuoikeutettuja talletuksia saavat yleensä tarjota yleisölle vain varsinaiset pankit, joten kassavarantovelvoitteen asettaminen tällaisille talletuksille tuskin johtaa voimakkaaseen disintermediaatioon.

Potentiaalista vuotoa kassavarantojärjestelmän kannalta merkitsee pankkitoiminnan kansainvälistyminen. Jos yritykset ja kotitaloudet voivat vapaasti valita, pitävätkö ne likvidit käyttelytilinsä kotimaisissa vai ulkomaisissa pankeissa, ja jos koti- ja ulkomaiset tilit ovat verotuksellisesti ja maksujen välityksen helppouden kannalta tasavertaisia, voisi ankaran kassavarantovelvoitteen asettaminen kotimaisille talletuksille ohjata, ainakin teoriassa, tallettajat ulkomaisiin pankkeihin. Ulkomaiset pankit voisivat näet kevyemmän kassavarantorasiituksen ansiosta maksaa talletuksille korkeampia korkoja kuin kotimaiset.

Periaatteessa kassavarantovelvoite voidaan asettaa joko talletuksille tai luotoille. Mikäli kaikki luotot rahoitettaisiin talletuksin, tällä

valinnalla ei tietenkään olisi suurta merkitystä. Käytännössä kuitenkin pankit voivat rahoittaa luotonantoon myös emittoimalla joukkovelkakirjoja tai sijoitustodistuksia sekä omalla pääomalla. Luotoille asetettu kassavarantovelvoite olisi sikäli neutraali, että se ei vaikuta pankin rahoitusvaihtoehtojen suhteelliseen edullisuusjärjestykseen. Talletuksille ja muille pankin veloille asetettu velvoite sen sijaan suosii luotonannon rahoittamista omalla pääomalla. Tästä syystä se kannustaa pankkeja vahvistamaan vakavaraisuuttaan. Vastaavalla tavalla kassavarantovelvoitteen rajaaminen vain likvideimpiin velkoihin kannustaa pankkeja rahoittamaan toimintaansa pitkäaikaisemmalla velalla.

Velvoitteen muotoilussa on myös vaihtoehtoja sen suhteen, asetetaanko velvoite vain pankeille vai myös joillekin muille rahoituslaitoksille. Valintoja tässä rajoittaa kuitenkin se, että "vain" luotonvälitystä harjoittavat yritykset ovat ilmeisesti paljon alttiimpia kassavarantovelvoitteen aiheuttamalle disintermediaatiolle kuin talletuspankit, joiden tarjoamille likvideille tileille on vaikea kehittää uusia korvikkeita.

Kassavarantojärjestelmän kustannukset koituvat keskuspankin tuloiksi. Tällä kannattavuusvaikutuksella voi tulevaisuudessa hyvin olla keskuspankkien toiminnassa kasvava merkitys, jos setelien käyttö maksuvälineenä vähenee. Perinteisestihän keskuspankkien kannattavuus on suureksi osaksi perustunut siihen, että korottomia seteleitä liikkeeseen laskemalla hankitut varat on voitu sijoittaa korkoa tuottaviin kohteisiin. Jos seteleiden osuus keskuspankkien taseiden velkapuolella supistuu, voi kassavarantojärjestelmän kehittyminen ylläpitää keskuspankkien kannattavuutta ja vakavaraisuutta tulevaisuudessa.

LÄHTEET

FRIEDMAN, Milton (1959): A Program For Monetary Stability. New York, Fordham University Press.

TOBIN, James ja William BRAINARD (1967): Financial Intermediaries and Monetary Controls. American Economic Review 53 (No 2, Papers and Proceedings)

Veikko Saarinen

PANKKIEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN EHDOT, MÄÄRÄT JA
KUSTANNUKSET VUOSINA 1955 - 1987

	Sivu
1 JOHDANTO	53
2 TAUSTAMALLI	54
3 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄN KÄYTTÖNOTOSTA SUOMESSA	57
4 KASSAVARANTOSOPIMUKSET 1955 JA 1956	58
4.1 Sopimusten tausta ja peruspiirteet	58
4.2 Kassavarantotalletusten korko	60
4.3 Kassavarantotalletusten määrä	61
4.4 Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus	63
4.5 Kassavarantosopimus	65
5 KASSAVARANTOLAKIESITYS 1957	68
5.1 Kassavarantolakiesityksen tausta	68
5.2 Hallituksen esitys kassavarantolaiksi	69
5.3 Pankkivaliokunnan lausunto lakiesityksestä	72
5.4 Lakiesityksen raukeaminen	73
6 KASSAVARANTOSOPIMUKSET 1961 JA 1962	74
6.1 Taustaa	74
6.2 Sopimusten peruspiirteet	74
6.3 Kassavarantotalletusten korko	75
6.4 Kassavarantotalletusten määrä ja talletusvelvoitteet	77
6.5 Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus	79
6.6 Kassavarantosopimus	81
7 VUODEN 1965 ERITYISTALLETUSLAKI	84
7.1 Taustaa	84
7.2 Vuoden 1963 erityistalletuslakiesityksen perustelut	85
7.3 Vuoden 1963 lakiesitys	87
7.4 Neuvottelut lakiesityksestä rahalaitosten kanssa	89
7.5 Vuoden 1965 erityistalletuslaki	91
7.6 Erityistalletuslain arviointia	94

8	VUODEN 1966 KASSAVARANTOSOPIMUS	95
8.1	Taustaa	95
8.2	Sopimuksen peruspiirteet	96
8.3	Kassavarantotalletusten määrät ja talletusvaatimukset	96
8.4	Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus	100
8.5	Kassavarantosopimus	102
9	ERITYISTALLETUSLAIN MUUTOS 1970 JA SUOMEN PANKIN ESITYS UUDEKSI ERITYISTALLETUSLAIKSI	105
9.1	Pankkiläkien muutosten huomioon ottaminen	105
9.2	Erityistalletuslain 1965 uudistamistarve	105
9.2.1	Yleisperustelut erityistalletuslain uudistamiselle	106
9.2.2	Erityisperustelut lain uudistamiselle	108
9.2.3	Ehdotus uudeksi erityistalletuslaiksi	110
10	VUODEN 1979 KASSAVARANTOSOPIMUS	112
10.1	Tarve uuden kassavarantosopimuksen solmimiseen	112
10.2	Talletusvelvollisuuden asettamisperusteista	114
10.3	Keskuspankkirahoitus ja kassavarantojärjestelmä	115
10.4	Talletusten korko	116
10.5	Käytännön politiikkanäkökohtia	116
10.6	Kassavarantosopimus	117
10.7	Kassavarantotalletusten määrät ja kustannusvaikutus	119
11	KASSAVARANTOSOPIMUKSEN TARKISTUS 1982	124
11.1	Kassavarantosopimuksen tarkistamistarve	124
11.2	Tarkistetut sopimuksen kohdat	125
11.3	Kassavarantotalletusten määrät ja kustannusvaikutus	126
12	KASSAVARANTOSOPIMUS 1984 JA SIIHEN TEHDYT MUUTOKSET	130
12.1	Kassavarantopohjan muuttamisesta	130
12.1.1	Taustaa	130
12.1.2	Kassavarantojärjestelmän tavoitteista	131
12.1.3	Talletusten laskentapohjan vaihtoehtoja	131
12.1.4	Laajennettu ottolainauspohja	132
12.1.5	Suomen Pankin ehdotus	133
12.2	Uusittu kassavarantosopimus	133
12.3	Kassavarantotalletusten määrä ja kustannusvaikutus	138
12.4	Kassavarantosopimuksen tarkistukset 1984 jälkeen	141
13	TIIVISTELMÄ	142
	LÄHTEET	144
LIITE	Kuukausitilastot kassavarantotalletusten korosta ja keskuspankkiluoton marginaalikorosta	145

1 JOHDANTO

Seuraavassa tarkastellaan Suomessa vuosina 1955 - 1987 sovellettuja kassavarantotalletusjärjestelmiä. Esityksessä pyritään antamaan yleiskuva niiden rakenteesta, kattavuudesta sekä muutoksista ajan myötä. Myös alkuperäiset kassavarantosopimukset ja talletuksia koskevat laki-esitykset sekä lait sisältyvät esitykseen.

Kassavarantotalletukset ovat olleet yksi rahapolitiikan välineistä ja siten keino vaikuttaa luottojen kasvuun ja taloudelliseen kehitykseen. Tästä näkökulmasta kassavarantopolitiikkaa tarkastellaan ohessa vain suppeasti osana yleistä raha- ja talouspolitiikkaa.

Kassavarantopolitiikka on perustunut Suomen Pankkiin kerättyihin pankkien talletuksiin ja niiden purkamiseen. Talletusten markkamääristä ja niiden perustana olevista prosenttimääräisistä talletusvaatimuksista on kerätty aikasarjat. Vuosina 1955 - 1970 sovelletuissa sopimuksissa talletusvaatimus perustui ottolainauksen kasvuun, vuosina 1979 - 1987 ottolainauskantaan. Oheisessa esityksessä kaikki talletusvaatimukset on suhteutettu ottolainauskantaan, jotta ne olisivat vertailukelpoisia koko aikavälinä 1955 - 1987.

Kassavarantotalletukset vähentävät pankkien luotonantohalukkuutta supistamalla pankkien voittoja ja vapaasti käytettäviä likviditeetti-reservejä. Vuoden 1963 rahauudistusta edeltävät markkamääräiset luvut on muutettu nykymarkkoiksi. Vain alkuperäisissä kassavarantosopimuksissa ja lakiteksteissä ne on säilytetty "vanhoina" markkoina. Toisaalta ne myös lisäävät uusien luottojen kustannuksia ja siten vähentävät pankkiasiakkaiden luotonottohalukkuutta. Kulloisenkin politiikan tehokkuutta eli kassavarantotalletusten kustannusvaikutusta pyritään mittaamaan ohessa siten sekä pankkien että luotonkäyttäjien kannalta. Mittareina käytetään pankkien osalta keskuspankkirahoituksen marginaalikoron ja kassavarantotalletuskoron erotusta ("kannattavuusvaikutus") ja luotonottajien osalta kassavarantotalletusten kustannusten vaikutusta uusien luottojen korkoihin ("verovaikutus").

Lopuksi esitetään tiivistelmä sekä yhteenvetotaulukko laadituista aikasarjoista. Liitteenä esitetään kuukausisarjat liikepankkien kassavarantotalletusten korosta ja keskuspankkiluoton marginaalikorosta, joita esityksessä on käytetty kustannusvaikutusten arvioimisessa.

2 TAUSTAMALLI

Kassavarantotalletusten rahapoliittista tehokkuutta ja kustannusvaikutusta arvioidaan tässä selvityksessä käyttämällä apuna kuviossa 1 esitettyä hintateoreettista keskuspankkivelkamallia. Mallissa pankkien keskuspankkiluoton kysyntä asettuu tasolle, jossa keskuspankkiluoton marginaalikustannus (MC) on yhtä suuri kuin pankkien luotonannostaan saama marginaalituotto (MR).¹

Kassavarantotalletusten avulla keskuspankki voi varmistaa sen, että pankeilla on velkaa keskuspankille ja että pankit pysyvät keskuspankkiluoton rajakustannuskäyrän nousevalla alueella. Tällöin keskuspankkivelan kasvu vähentää pankkien luotonlaajentamisen kannattavuutta ja siten pankkien halukkuutta lisätä luotonantoaan. Ongelmatilanteita mallissa ovat keskuspankkiluoton rajakustannusten vakioisuus tai markkinakorkoa vastaava kassavarantokorko (kassavarantotalletukset eivät vaikuta luottojen hintaan). Suomessa talletuksille maksettu korko vähentää järjestelmän tehokkuutta, koska se alentaa keskuspankkiluoton marginaalikorkoa. Pankeille jäävä kustannusrasitus kassavarantotalletuksista on esitetty mallissa korkoerona (keskuspankkiluoton marginaalikorko r_v miinus kassavarantotalletusten korko r_k). Lukuina se on esitetty selvityksen taulukoissa.

Kassavarantojärjestelmän vallitessa luottojen myöntämisen marginaalikustannukset määräytyvät kaavan 1 mukaisesti

¹Suomen Pankin soveltamat marginaalikorkoasteikot vuosina 1955 - 1984 on esitetty Suomen Pankin julkaisussa A:63.

$$(1) \quad MCL = r + \frac{s}{(1-s)} (r-r_k)$$

jossa r on luoton rahoittamisen kustannus, s on kassavarantoprosentti ja r_k on kassavarantotalletuskorko.² Kaavan oikeanpuoleinen osa jakautuu kahtia: luoton myöntämiseksi tarvittavan rahoituksen hintaan (r) toisaalta ja vaadittavien lisäreservien kustannukseen $s(r-r_k)/(1-s)$ toisaalta. Viimeksi mainittu erä on siten tavallaan "vero" luotoille, jotka välitetään pankkijärjestelmän kautta. Tämän selvityksen taulukoissa se on esitetty sarakkeessa "kassavarantokustannus per uusi luotto". Veron olemassaolo houkuttelee pankkeja ja yrityksiä keksimään kiertoteitä veron välttämiseksi. Tämä saattaa ajan mittaan vääristää rahoitusmarkkinoiden toimintaa ohjaamalla luottoja pankkien taseiden ulkopuolelle.

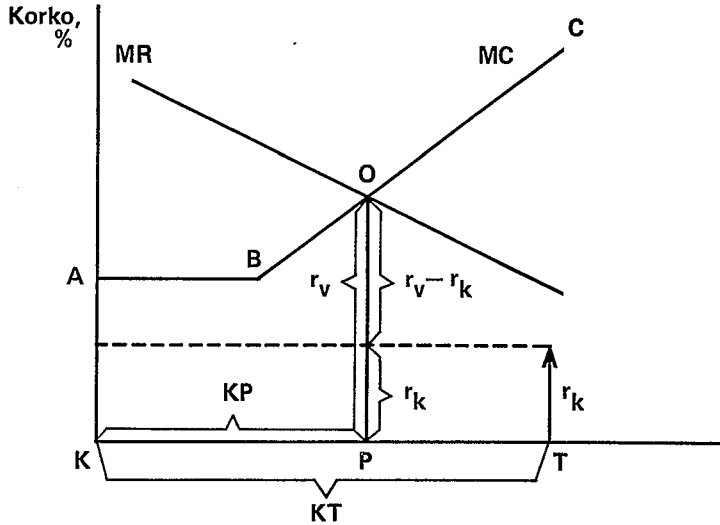
Kassavarantoveron poistamiseksi on esitetty, että talletuksille maksettaisiin markkinakorko (r). Kaavan 1 mukaan tämä merkitsisi sitä, että kassavarantokustannus- eli verovaikutus häviäisi kokonaan ($r-r_k = 0$). Koko kassavarantotalletuksiin perustuva säätely menettäisi tällöin merkityksensä, sillä luoton rajakustannus (MCL) olisi nyt kassavarantoprosentista ($s = 0$) täysin riippumaton. Ehdotus on rahapolitiikan näkökulmasta katsoen täysin järjetön, koska kassavarantojärjestelmä olisi silloin pelkkä byrokraattinen kulissi.

Kassavarantojärjestelmän tehokkuuden turvaamiseksi talletuksille ei yleensä ole maksettu lainkaan korkoa. Joissakin maissa kuten Australiassa, Suomessa, Kreikassa, Irlannissa, Italiassa, Espanjassa ja Turkissa talletuksille on maksettu markkinakorkoa alempi korko.³ Koron maksamista on perusteltu kassavarantoveron supistamisella ja siten kassavarantojärjestelmän kiertämisen houkuttelevuuden vähentämisellä sekä pankkien kannattavuussyillä.

²WILLS, H.R. (1982), s. 252 - 253.

³BINGHAM, T.R.G. (1985), s. 108.

KUVIO 1 TARKASTELUN TAUSTAMALLI

- MC = keskuspankkiluoton marginaalikustannuskäyrä
 MR = pankkien luotonannon marginaalituottokäyrä
 KP = keskuspankkiluoton määrä
 KT = kassavarantotalletuksen määrä
 r_v = keskuspankkiluoton marginaalikustannus pisteessä O
 r_k = kassavarantotalletuksen korko
 $r_v - r_k$ = marginaalinen kannattavuusrasitus kassavarantotalletuksesta

3 KASSAVARANTOJÄRJESTELMÄN KÄYTTÖNOTOSTA SUOMESSA

Kassareservien keräämisen ajatus tuli maassamme toisen maailmansodan jälkeen ensimmäisen kerran ajankohtaiseksi vuonna 1953. Tällöin Suomen Pankki teki ehdotuksen sellaisen poikkeuslain säätämisestä, jonka avulla maan hallitus saisi väliaikaisesti valtuudet määrätä rahalaitosten kassareservejä lisättäväksi tai supistettavaksi suhdannepolitiikan tarpeiden mukaan. Merkille pantavaa esityksessä oli, että vaikka sen teki keskuspankki, ko. valtuudet oli suunniteltu annettavaksi valtioneuvostolle eikä Suomen Pankille, jolle rahapolitiikan hoito varsinaisesti kuului.⁴

Hallitukselle annettavat valtuudet olisivat ehdotuksen mukaan olleet siksi jyrkät, että niiden turvin luotonannon kasvu olisi voitu kokonaan estää ja tarvittaessa jopa pakottaa pankit supistamaan antolainaustaan asetettujen velvoitteiden saavuttamiseksi. Kassareservien yhteismäärä olisi voitu määrätä jopa niin korkeaksi, että se vastaisi summaa, joka saadaan laskemalla yhteen (1) 30 % rahalaitoksen yleisöltä saadusta ottolainauksesta shekkibileillä, (2) 20 % yleisön varsinaista talletuksista sekä (3) 50 % muiden rahalaitosten varojen ja niiltä saatujen lainojen yhteismäärästä. Mainitut määrät olivat kuitenkin enimmäismääriä ja kulloinkin vaadittava kassareservi olisi luonnollisesti voitu määrätä edellistä pienemmäksi. Edelleen lakia olisi voitu soveltaa vain siten, että kassareservien tekovelvollisuus olisi koskenut ainoastaan ottolainauksen kasvua.

Ehdotus ei kuitenkaan mm. suhdannepoliittisen tarpeettomuutensa ja rahalaitosten osoittamien heikkouksien takia johtanut tulokseen, vaan esitys raukesi.⁵ Seuraavan kerran Suomen Pankki palasi kassavarantomenettelyyn vuoden 1954 loppupuolella.

⁴ILASKIVI, R. (1959), s. 119.

⁵Rahalaitosten neuvottelukunnan lausunto eduskunnan pankkivaltuusmiehille 3.11.1953.

4 KASSAVARANTOSOPIMUKSET 1955 ja 1956

4.1 Sopimusten tausta ja peruspiirteet⁶

Vuoden 1955 alkaessa Suomen Pankin johtokunta lähti siitä käsityksestä, että suhdannenousu tuli edelleen jatkumaan. Noususuhdanteen hillitsemiseksi ja inflatorisen kehityksen estämiseksi pidettiin tarpeellisena pyrkiä mahdollisimman tiukkaan rahapolitiikkaan, kuitenkin niin ettei vuoden 1954 aikana kerättyä valuuttavarantoa jouduttaisi supistamaan. Tiukkaa rahapolitiikkaa jatkettiin myös seuraavan vuoden aikana.

Edellä mainituista syistä Suomen Pankki oli ryhtynyt jo joulukuussa 1954 eri rahalaitosryhmien kanssa neuvotteluihin sellaisen sopimuksen aikaansaamiseksi, joka rajoittaisi näiden luotonantomahdollisuuksia vuoden 1955 aikana. Tarkoituksena oli lisätä väliaikaisesti rahalaitosten kassareservejä siirtämällä osa niiden uudesta ottolainauksesta ylimääräisiksi kassavarannoiksi. Jotta lisätyt kassavarannot todella tehokkaasti rajoittaisivat pankkien luotonantoa, johtokunta piti välttämättömänä, että ne kokonaisuudessaan sijoitetaan erityisille kassavarantotileille Suomen Pankkiin.

Neuvottelut johtivatkin siihen, että Suomen Pankin ja liikepankkien välillä allekirjoitettiin kassavarantosopimus helmikuun 11. päivänä 1955, ja saman kuun 15. päivänä allekirjoitettiin vastaavanlaiset sopimukset Osuuskassojen Keskus Oy:n, Osuuskassojen Keskusliiton, Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin ja Suomen Säästöpankkiliiton kanssa. Sopimusten voimassaoloajaksi sovittiin 1.2. - 30.9.1955. Sopimukset velvoittivat rahalaitokset kuukausittain tallettamaan määräosan ottolainauksensa lisäyksestä erityisille kassavarantotileille Suomen Pankkiin. Suurten liikepankkien osalta talletusvelvollisuus oli 40 % ja pienten liikepankkien - ottolainaus alle 50 miljoonaa nykymarkkaa - osalta 30 % sekä muiden rahalaitosten osalta 25 % ottolainauksen lisäyksestä.

⁶Eduskunnan pankkivaltuusmiesten kertomus 1955, s. 7 ja 18 - 19 ja kertomus 1956, s. 3 - 4 ja 12.

Ennen kuin kassavarantosopimusten voimassaoloaika syyskuun 30. päivänä 1955 meni umpeen, johtokunta ryhtyi neuvottelemaan rahalaitosten kanssa uusista, sisällöltään aikaisempien kanssa yhdenmukaisista sopimuksista. Neuvotteluissa päästiinkin yksimielisyyteen, ja uusien sopimusten voimassaoloajaksi sovittiin 1.10.1955 - 31.1.1956. Sopimuksen piiriin tulivat nyt kuulumaan myös osuuskuntien säästökassat.

Rahalaitosten ja Suomen Pankin väliset kassavarantosopimukset menivät umpeen tammikuun 31. päivänä 1956. Samana päivänä oli rahalaitosten ja Suomen Pankin välillä allekirjoitettu uudet sopimukset, jotka olivat voimassa seuraavan kesäkuun loppuun. Sisällöltään nämä sopimukset poikkesivat aikaisemmista vain siinä, että niiden piiriin kuuluivat ne säästöpankit, osuuskassat ja osuuskauppojen säästökassat, joiden ottolainaus tammikuun 31. päivänä 1956 oli yli 1.0 milj. nykymarkkaa, mikä raja aikaisemmissa sopimuksissa oli ollut 0.5 milj. markkaa.

Toukokuun lopussa 1956 Suomen Pankki päätti luopua vaatimasta kassavarantosopimusten uudistamista. Sopimusten mukaan olisi kassavarantotileille talletetut varat, joita sopimuskauden päättyessä oli 70.5 milj. markkaa, tullut palauttaa rahalaitoksille neljässä erässä neljännesvuoden välein. Ensimmäinen palautuserä suoritettiinkin tämän mukaisesti lokakuussa. Kun sittemmin osoittautui, että talvikauden työttömyys oli muodostumassa suureksi ja rahamarkkinoiden likviditeetti samaan aikaan heikkenemässä johtaen rediskonttausten voimakkaaseen kasvuun, katsoi Suomen Pankki aiheelliseksi nopeuttaa palautuksia. Viimeinen erä palautettiin 28.12.1956. Samalla johtokunta edellytti, että rahalaitosten käyttöön näin vapautuneet varat käytetään pankkijärjestelmän maksuvalmiuden vahvistamiseen. Säästöpankkien ja osuus-kassojen edellytettiin lyhentävän palautuksia vastaavasti velkojaan omille keskusrahallaitoksilleen ja näiden sekä liikepankkien rediskonttausvelkaansa vastaavasti Suomen Pankille.

4.2 Kassavarantotalletusten korko

Kassavarantosopimuksiin sisältyi määräys, että Suomen Pankki suorittaa kassavarantotileille kertyvistä varoista korkoa. Koska pankki ohjesääntönsä 13 §:n 2 mom:n nojalla on oikeutettu tällaiseen koronmaksuun vain siinä tapauksessa, että pankkivaltuusmiehet erityisten olosuhteiden takia poikkeustapauksessa niin päättävät, johtokunta esitti kysymyksessä olevat sopimukset pankkivaltuusmiehille. Samalla se ehdotti, että kassavarantotileille talletetuista varoista maksettaisiin sama korko kuin mitä asianomaiset rahalaitokset itse joutuvat sanotuista varoista suorittamaan tallettajilleen ja shekkitilinpitäjilleen. Korkoa laskettaessa katsottaisiin kassavarantotileillä olevien varojen jakautuvan talletus- ja shekkitilejä vastaaviin varoihin samassa suhteessa kuin yleisön talletus- ja shekkitilivarojen yhteismäärät jakautuivat näiden tilien kesken asianomaisissa rahalaitoksissa tammikuun 31. päivänä 1955. Pankkivaltuusmiehet hyväksyivät johtokunnan ehdotuksen helmikuun 17. päivänä 1955. Käytännössä päätöstä sovellettiin pankkivaltuusmiesten suostumuksella siten, että kassavarantotalletusten korko laskettiin pankkien ottolainaukseensa soveltamien eri korkokantojen keskkoron mukaan.

Kun kassavarantosopimusten uusimisesta oli rahalaitosten kanssa syyskuussa 1955 päästy yksimielisyyteen, Suomen Pankin johtokunta esitti jälleen pankkivaltuusmiehille, että Suomen Pankki suorittaisi kassavarantotileille talletetuista varoista saman keskkoron, jonka asianomainen rahalaitos suoritti ottolainauksessaan, ja että keskkorkoa laskettaessa rahalaitosten ottolainauksen katsottaisiin jakautuvan eri korkoehdoin vastaanotettuihin varoihin samassa suhteessa kuin se jakautui rahalaitoksissa syyskuun 30. päivänä 1955. Pankkivaltuusmiehet hyväksyivät johtokunnan ehdotuksen syyskuun 28. päivänä, ja uudet kassavarantosopimukset allekirjoitettiin seuraavana päivänä.

Kun kassavarantosopimuksia 31.1.1956 edelleen jatkettiin ajaksi 1.2. - 30.6.1956, johtokunta esitti pankkivaltuusmiehille, että Suomen Pankki suorittaisi helmikuun 11. päivästä alkaen kassavarantotileille talletetuille varoille kuten aikaisemminkin saman keskkoron, jonka asianomainen rahalaitos suoritti ottolainauksessaan, ja että keskkorkoa laskettaessa rahalaitoksen ottolainauksen katsottaisiin jakautuvan

eri korkoehdoin vastaanotettuihin varoihin samassa suhteessa kuin se jakautui asianomaisessa rahalaitoksessa tammikuun 31. päivänä 1956. Pankkivaltuusmiehet hyväksyivät johtokunnan ehdotuksen helmikuun 29. päivänä 1956.

Kassavarantotalletusten korkoprosentit vuosina 1955 - 1956 on pankki-ryhmittäin esitetty taulukossa 1. Luvut perustuvat kunkin pankkiryhmän ottolainauksen painotettuihin kesvikorkoihin vuosien 1954 - 1956 lopussa. Kuukausittaisia kesvikorkotilastoja ei ole ollut käytettävissä, mutta interpolaation avulla laaditut kuukausittaiset korot on esitetty selvityksen liitteessä.

TAULUKKO 1. KASSAVARANTOTALLETUSTEN KOROT PANKKIRYHMITÄIN, %

	1954	1955	1956
Liikepankit	4.31	4.92	4.63
Säästöpankit	5.56	6.05	5.58
Osuuspankit	5.63	6.03	5.65
Postipankki	4.55	4.73	4.87
Pankit yhteensä	4.96	5.46	5.15
Talletuskorkojen yleiset muutokset		+1/2 % (1.7.55)	-1/4 % (1.1.56)

4.3 Kassavarantotalletusten määrä

Vuosien 1955 - 1956 kassavarantosopimusten perusteella Suomen Pankkiin kertyi enimmillään 70.6 milj. markkaa kassavarantotalletuksia, mikä oli 1.9 % rahalaitosten koko ottolainauskannasta (taulukko 2). Keskimäärin talletuksia oli 49 milj. markkaa eli 1.35 % ottolainauskannasta. Talletukset palautettiin pankeille vuoden 1956 loppuun mennessä kokonaisuudessaan.

Pankkiryhmittäin kassavarantotalletukset jakoutuivat vuosina 1955 - 1956 taulukossa 3 esitetyllä tavalla. Postipankilla ei ollut kassavarantotalletuksia, sillä se oli sopimusten ulkopuolella. Liikepankkien osuus talletuksista oli keskimäärin runsaat 44 %, säästöpankkien 37 %, osuuspankkien 18 % ja osuuskauppojen säästökassojen osuus 0.5 %.

TAULUKKO 2. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄT JA TALLETUSVELVOITTEET 1955 - 1956¹

Kuukauden lopussa	Talletusten määrä, ² milj. mk	Talletukset, % ottolainauskannasta ²
III/1955	6.6	0.19
IV	23.3	0.69
V	27.4	0.81
VI	29.9	0.87
VII	42.3	1.24
VIII	28.1	0.81
IX	54.4	1.55
X	55.0	1.56
XI	61.8	1.75
XII	66.8	1.80
I/1956	66.9	1.81
II	66.1	1.78
III	59.8	1.59
IV	70.6	1.90
V	63.7	1.72
VI	56.2	1.51
VII	70.5	1.91
VIII	55.0	1.51
IX	46.7	1.26
X	39.6	1.08
XI	37.6	1.03
Keskimäärin III/55 - XI/56	49.0	1.35

1 Talletusvelvoite perustui kunkin pankin yleisötalletusten ja shekkitilien kuukausikasvuun ja oli "suurilla" liikepankeilla 40 % kasvusta, "pienillä" liikepankeilla 30 % kasvusta ja muilla pankeilla 25 % kasvusta (ks. sopimus).

2 Suomen Pankin rahapolitiikan osaston tilastot.

3 Rahalaitosten (ml. osuuskauppojen säästökassat) ottolainauskanta sisältää tässä yleisötalletusten ja shekkitilien kannat kunkin kuukauden lopussa.

TAULUKKO 3. KASSAVARANTOTALLETUKSET PANKKIRYHMITÄIN 1955 - 1956
(milj. nykymarkkaa kuukauden lopussa)

	Liike pankit ¹	Säästö- pankit	Osuus- pankit	Osuus- kauppojen säästö- kassat	YHTEENSÄ
III/1955	1.0	3.3	2.3	-	6.6
IV	12.8	6.6	3.8	-	23.3
V	13.8	8.8	4.8	-	27.4
VI	13.7	10.6	5.7	-	29.9
VII	26.1	10.7	5.5	-	42.3
VIII	8.5	13.0	6.5	-	28.1
IX	28.0	16.7	9.7	-	54.4
X	25.9	18.8	10.3	-	55.0
XI	29.7	21.1	10.9	0.2	61.8
XII	32.9	22.5	11.1	0.3	66.8
I/1956	30.7	24.1	11.9	0.2	66.9
II	28.1	25.4	12.0	0.6	66.1
III	20.4	26.5	12.2	0.7	59.8
IV	30.4	26.5	13.1	0.6	70.6
V	23.5	27.0	12.7	0.6	63.7
VI	18.5	25.8	11.5	0.4	56.2
VII	36.5	22.7	11.0	0.2	70.5
VIII	24.1	21.4	9.4	0.2	55.0
IX	17.4	20.2	8.9	0.2	46.7
X	17.4	15.0	7.1	0.2	39.6
XI	17.4	14.0	6.1	0.1	37.6
Osuus keski- määrin, %	44.4	37.0	18.1	0.5	100.0

¹ Ml. Osuuskassojen Keskus Oy.

4.4 Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus

Talouden likviditeettiin ja pankkien luotonantomahdollisuuksiin kassavarantotalletukset vaikuttavat pankkien kannattavuuden kautta. Kassavarantotalletusten voittoa supistava vaikutus vähentää pankkien luotonantohalukkuutta ja siten optimaalista luottokantaa. Niiden aiheuttamaa rasi-
tusta (R) pankkijärjestelmälle voidaan mitata kaavalla

$$R = (r_v - r_k) \times k \times T.$$

Kaavassa r_k on kassavarantotalletuksille maksettu korko (tässä otto-
lainauksen keskikorko tai vastaava), r_v on kassavarantotalletusten
vaihtoehtoistuotto (esim. keskuspankkiluoton marginaalikorko tai anto-
lainauksen keskikorko), k on kassavarantoprosentti ja T kassavaranto-
talletusten laskentapohja.

Taulukossa 4 esitetään laskelma kassavarantotalletusten liikepankeille
1955 - 1956 aiheuttamasta kustannusrasituksesta. Kustannusrasitus
esitetään marginaalikorkoerona ($r_v - r_k$) sekä osuutena uuden luoton
korosta. Viimeksi mainittu kertoo, montako prosenttiyksikköä uusien
pankkiluottojen korkoja pitäisi keskimäärin korottaa, jotta luoton
rahoitukseen liitetyn kassavarantotalletuksen kannattavuusrasitus
neutraloituisi. Marginaalikorkoerona kustannusrasitus oli 1955 - 1956
keskimäärin 4.1 prosenttiyksikköä, mutta tästä huolimatta uusien
luottojen korkojen korotuspaine jäi vain noin seitsemään sadasosa-
prosenttiin. Alhainen kustannusrasitus ja siten järjestelmän vähäinen
tehokkuus johtui melko pienistä kassavarantoprosenteista (1.7 % otto-
lainauskannasta keskimäärin).⁷

Taulukon 4 laatimisessa käytetyt kassavarantotalletusten kuukausittaiset
korot (r_k) ovat arvioita, koska vain vuosien 1954 - 1956 loppujen
toteutuneet ottolainauksen keskikorot ovat olleet käytettävissä.
Talletuskorkojen yleiset muutokset, nousu 1/2 % 1.7.55 alkaen ja lasku
1/4 % 1.1.1956 alkaen, on arviossa otettu huomioon. Liikepankkien
keskuspankkiluoton marginaalikoron (r_v) lukusarjat on otettu Suomen
Pankin julkaisusta A:63.

⁷Markkamääräisesti liikepankkien kustannusrasitus saamatta jääneinä
korkotuloina oli kaavalla (R) laskien 0.65 milj. markkaa vuonna 1955
(4.07 % x 19.2 x 10/12) ja 0.90 milj. markkaa vuonna 1956
(4.10 x 24.0 x 11/12). Uuden pankkiluoton koron nostamistarve 0.07 %
vuosina 1955 - 1956 voidaan laskea likiarvokaavasta kassavarantoprosentti
kertaa korkoero (1.66 % x 4.09 % = 0.07 %) tai sivulla 55 esitetystä
tarkasta kaavasta.

TAULUKKO 4. KASSAVARANTOTALLETUSTEN KUSTANNUSVAIKUTUS 1955 - 1956
(Liikepankit)

	Liikepankkien kv-talletukset, milj. mk	Talletusvelvoite, ¹ %	Kustannusvaikutus $r_v - r_k = r_c$	Kustannus per uusi luotto, %
III/1955	1.0	0.08	4.42	0.004
IV	12.8	1.03	4.41	0.045
V	13.8	1.10	4.40	0.048
VI	13.7	1.09	4.39	0.048
VII	26.1	2.04	3.88	0.079
VIII	8.5	0.69	3.87	0.027
IX	28.0	2.17	3.86	0.084
X	25.9	2.02	3.85	0.078
XI	29.7	2.30	3.84	0.088
XII	32.9	2.53	3.83	0.097
I/1956	30.7	2.28	4.08	0.093
II	28.1	2.10	4.08	0.086
III	20.4	1.55	4.09	0.063
IV	30.4	2.26	4.09	0.092
V	23.5	1.77	4.10	0.073
VI	18.5	1.29	4.10	0.053
VII	36.5	2.69	4.10	0.110
VIII	24.1	1.82	4.11	0.075
IX	17.4	1.34	4.11	0.055
X	17.4	1.33	4.11	0.055
XI	17.4	1.29	4.12	0.053
Keskimäärin: III/55 - XI/56	21.8	1.66	4.09	0.068

¹ Liikepankkien kassavarantotalletukset prosentteina talletuskannasta.

4.5 Kassavarantosopimus

Seuraavassa esitetään kokonaisuudessaan liikepankkien ja Suomen Pankin välillä 11.2.1955 allekirjoitettu kassareservisopimus. Vastaavat sopimukset Osuuskassojen Keskus Oy:n ja Osuuskassojen Keskusliiton sekä Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin ja Suomen Säästöpankkiliiton kanssa allekirjoitettiin 15.2.1955. Uusitut 29.9.1955 allekirjoitetut sopimukset olivat sisällöltään edellisten mukaiset, mutta laajenivat koskemaan myös osuuskuntien säästökassoja. 31.1.1956 jatketuissa sopimuksissa pienen pankin raja nostettiin 0.5 milj. nykymarkasta 1.0 milj. markkaan.

Suomen Pankin ja liikepankkien välillä tehty kassareservisopimus

"Sen jälkeen kun Suomen Pankin ja yksityisten rahalaitosten välisissä neuvotteluissa on todettu vientimarkkinoilla alkaneen korkeasuhdanteen levinneen useimmille kotimaisen tuotannon aloille ja ilmeisesti jatkuvan edelleen voimistuvana,

- ja kun valtiontalous vuodeksi 1955 vahvistetun tulo- ja menoarvion mukaan ei muodostu korkeasuhdanteen aiheuttamaa liikakysyntää rajoittavaksi tekijäksi, vaan voi vielä lisätä rahanrunsautta,
- ja kun yhtä voimakas luotonannon laajentaminen kuin vuonna 1954 ei näissä oloissa ole tarpeen ajatellen liike-elämän yleisesti parantunutta maksuvalmiutta, eikä paikallaan silmällä pitäen sitä, ettei ole mainittavia mahdollisuuksia enää lisätä hyödykkeiden tarjontaa,

ovat liikepankit, edistääkseen rahanarvon vakauttamispyrkimyksiä ja vahvistaakseen pankkijärjestelmän maksuvalmiutta sekä tukeakseen myös maan ulkomaisen maksuvalmiuden säilyttämiseksi välttämättömän valuuttavarannon pysymistä, tehneet Suomen Pankin kanssa seuraavan sopimuksen:

- 1 § Liikepankki sijoittaa kunkin kuukauden aikana tapahtuneesta, kuukausitaseen osoittamasta yleisön talletus- ja shekkitilivarojen yhteismäärän kasvusta 40 % Suomen Pankissa avattavalle kassareservitilille 10 päivän kuluessa kuukauden päättymisestä.

Jos liikepankissa yleisön talletus- ja shekkitilivarojen yhteismäärä oli tammikuun 31. päivänä 1955 pienempi kuin 5 miljardia markkaa, on 1 momentissa tarkoitettu määräosuus kuitenkin vain 30 %.

- 2 § Jos kuukausitaseen nojalla todetaan yleisön talletus- ja shekkitilivarojen yhteismäärän kuukauden aikana vähentyneen, liikepankki on oikeutettu seuraavan kuukauden 10. päivänä nostamaan kassareservitilillä olevista varoistaan määröosan, 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu liikepankki 40 % ja 2 momentissa tarkoitettu liikepankki 30 % tästä vähennyksestä.

- 3 § Suomen Pankki hyvittää liikepankin kassareservitilillä oleville varoille talletustilejä vastaavien varojen osalta 5 1/2 %:n ja shekkitilejä vastaavien varojen osalta 1 %:n vuotuisen koron.

Korkoa laskettaessa liikepankin kassareservitilillä olevien varojen katsotaan jakaantuvan talletustilejä ja shekkitilejä vastaaviin varoihin samassa suhteessa, kuin yleisön talletus- ja shekkitilivarojen yhteismäärä siinä liikepankissa tammikuun 31. päivänä 1955 jakaantui talletus- ja shekkitilivarioihin.

Korko hyvitetään joka kuukauden 9. päivänä sen pienimmän saldon mukaan, joka kassareservitilillä oli tämän päivän ja edellisen kuukauden 10. päivän välisenä aikana, mainitut päivät mukaan luettuina, ja on korko heti liikepankin nostettavissa.

- 4 § Suomen Pankki ei peri kassareservitilien käytöstä palkkiota.
- 5 § 1 §:n mukainen velvollisuus koskee yleisön talletus- ja shekkitilivarojen kasvua helmikuun 1. päivän ja syyskuun 30. päivän 1955 välisenä aikana.

Jos Suomen Pankki katsoo sopimuksen jatkamisen joko samanlaisena tai muutettuna tarpeelliseksi, sen on tehtävä tästä aloite elokuun 1955 aikana.

- 6 § Tämän sopimuksen 1 §:n rautessa ovat liikepankin kassareservitililleen lokakuun 10. päivään 1955 mennessä tallettamattomat varat mainitun päivän jälkeen nostettavissa seuraavin ehdoin:

- 1) Liikepankki on oikeutettu nostamaan neljänneksen näistä varoista tammikuun, huhtikuun, heinäkuun ja lokakuun 1. päivänä 1956.
- 2) Jos yleisön talletus- ja shekkitilivarojen yhteismäärä liikepankissa vähenee siitä, mikä se oli syyskuun 30. päivänä 1955, pankki on oikeutettu nostamaan kassareservitililtään 2 §:ssä tarkoitetun määrän sen estämättä, mitä edellä kohdassa 1 on sanottu.
- 3) Erityisissä tapauksissa liikepankki voi Suomen Pankin luvalla nostaa kassareservitililtään varoja enemmänkin, kuin 1 ja 2 kohdissa on sanottu.

Sopimus tehdään sillä edellytyksellä, että muiden rahalaitosryhmien, nimittäin säästöpankkien ja osuuskassojen kanssa tehdään viipymättä vastaavanlainen sopimus muuttamatta Pankkiyhdistykselle näytetyssä sopimusluonnoksessa olevia kassareserviprosentteja, kassareservitileille suoritettavia talletuksia koskevia veloituksia ja niillä oleville varoille hyvitetäviä korkoja tai muutenkaan olennaisesti sopimusluonnoksesta poikkeamatta. Jolleivät molemmat mainitut rahalaitosryhmät tee Suomen Pankin kanssa sanottuja sopimuksia eikä viipymättä säädettä lakia, joka niihin nähden saattaisi voimaan edellä viitattut kassareservejä koskevat määräykset, raukeaa nyt allekirjoitettu liikepankkien ja Suomen Pankin välinen sopimus."

5 KASSAVARANTOLAKIESITYS 1957

Kassavarantomenettelyä yritettiin saada lakisäätöiselle pohjalle vuonna 1957. Seuraavassa tarkastellaan hallituksen esittämiä lakiehdotuksen perusteluja sekä itse lakiehdotusta.

5.1 Kassavarantolakiesityksen tausta

Hallituksen esitys n:o 23/21.3.1957

"Luotonannon liiallisen paisumisen estämiseksi korkeasuhdanteen aikana Suomen Pankki solmi vuoden 1955 helmikuussa vapaaehtoiset kassavarantosopimukset rahalaitosten kanssa. Sopimukset uusittiin myöhemmin kahdesti. Niiden voimassaoloaika päättyi vuoden 1956 kesäkuun lopussa ja kassavarantotileille talletetut varat palautettiin rahalaitoksille ennen vuoden 1956 loppua.

Nämä kassareservisopimukset osoittautuivat tarpeellisiksi ja tarkoitustaan vastaaviksi. Pyrittäessä ehkäisemään inflatorista kehitystä olisi tätä keinoa vastaisuudessakin käytettävä hyväksi. Ei kuitenkaan ole takeita siitä, että rahalaitokset, jotka useasti ovat ilmoittaneet pitävänsä kassavarantomenettelyä tarpeettomana, olisivat tarvittaessa valmiit suostumaan sopimukseen vapaaehtoisuuden pohjalla. Hallitus katsoikin, että kassavarantomenettelyn käyttömahdollisuus olisi turvattava lailla.

Tätä tarkoittava laki tulisi ehdotuksen mukaan olemaan luonteeltaan valtuuslaki, jonka nojalla annettavalla asetuksella kassavarantomenettely voidaan panna täytäntöön. On odotettavissa, että jo tällaisen valtuuslain olemassaolo tekee mahdolliseksi saada aikaan vapaaehtoisia kassavarantosopimuksia, jolloin kassavarantomenettely voidaan järjestää joustavammaxi ja eri rahalaitosten tarpeet ottaa varteen paremmin, kuin lakimääräisiä säännöksiä käytettäessä.

Valtuudet rahalaitosten kassavarantojen säätelymiseen olisi laissa rajoitettava koskemaan vain rahalaitosten ottolainauksen lisäystä huhtikuun 1. päivästä 1957 vuoden 1959 loppuun. Asiallisesti ja muodollisesti laki tulisi täysin noudattamaan käytössä olleita vapaaehtoisia kassavarantosopimuksia.

Jotta lisätyt kassavarannot todella tehokkaasti rajoittaisivat luotonantoa ja kysyntää, ne olisi täten määrättävä kokonaisuudessaan sijoitettaviksi erityisille kassavarantotileille, viime kädessä Suomen Pankkiin. Rahalaitosten kannattavuuden turvaamiseksi olisi näin kertyville kassavarantotilivaroille hyvitetävä sama korko, mitä asianomaiset rahalaitokset itse joutuvat näistä varoistaan tallettajilleen ja shekkitilinpitäjilleen suorittamaan.

Laissa tulisi määrättäviksi ne enimmäismäärät, jotka rahalaitosten olisi mainittuna ajanjaksona tapahtuneesta ottolainauksessa lisäyksestä sijoitettava kassavarantotilille. Ottaen huomioon eri rahalaitosryhmien luotonannon erilaisen luonteen, niiden luottojen erilaisen kiertonopeuden ja niiden mahdollisuudet tyydyttävästi hoitaa luotonantotehtävänsä, olisi ko. enimmäismäärät syytä jo laissa määrätä eri korkuisiksi, ehdotuksen mukaan 40 % liikepankeille ja Osuuskassojen Keskus Oy:lle sekä 25 % muille laissa tarkoitetuille rahalaitoksille, niin kuin vapaaehtoisissa kassavarantosopimuksissakin oli tehty.

Lakiin olisi niin ikään otettava määräys siitä, milloin rahalaitokset viimeistään voivat nostaa kassavarantotileillä olevat varansa, sekä siitä, että näillä tileillä olevat varat ovat luettavissa asianomaisista rahalaitoksista annetuissa laeissa säädettyihin kassavarantovaroihin kuuluviksi."

5.2 Hallituksen esitys kassavarantolaiksi

Edellä esitettyjen perustelujen nojalla hallitus antoi 21.3.1957 eduskunnan käsiteltäväksi seuraavan lakiehdotuksen.

Laki rahalaitoksen kassavarannon väliaikaisesta määräämisestä

"Eduskunnan päätöksen mukaisesti, joka on tehty valtiopäiväjärjestyksen 67 §:ssä määrättyllä tavalla, säädetään:

- 1 § Rahalaitoksella tarkoitetaan tässä laissa pankkia, säästöpankkia, osuuskassaa, osuuskassojen keskuskassaa sekä säästökassaliikettä harjoittavaa osuuskuntaa.

Rahalaitoksen ottolainauksella tarkoitetaan tässä laissa rahalaitoksen karttuvalle talletustilille, säästötalille, säästökassatilille, shekkitalille ja muille näihin verrattaville tileille sekä talletustodistuksia vastaan vastaanottamien varojen yhteismäärää, muilta tässä laissa tarkoitetuilta rahalaitoksilta vastaanotettuja varoja lukuunottamatta.

- 2 § Milloin rahalaitosten luotonantomahdollisuudet muodostuvat rahan arvon turvaamisen kannalta liiallisiksi, voidaan Suomen Pankin johtokunnan esityksestä asetuksella määrätä, että rahalaitoksen on sijoitettava ottolainauksensa kasvusta osa erityiselle kassavarantotilille sen mukaisesti kuin jäljempänä säädetään.

- 3 § Jos rahalaitoksen ottolainaus kalenterikuukauden aikana lisääntyy, rahalaitoksen on sijoitettava määräosuus tästä lisäyksestä kassavarantotilille siten, että

- 1) pankki ja osuuskassojen keskuskassa sijoittaa määräosuuden, enintään neljäkymmentä sadalta, tästä lisäyksestä kassavarantotilille Suomen Pankkiin;
 - 2) säästöpankki ja osuuskassa sijoittaa määräosuuden, enintään kaksikymmentäviisi sadalta, tästä lisäyksestä kassavarantotilille pankkiin tai osuuskassojen keskuskassaan;
 - 3) osuuskunta sijoittaa määräosuuden, enintään kaksikymmentäviisi sadalta, tästä lisäyksestä kassavarantotilille siihen keskusosuuskuntaan, jonka jäsen se on.
- 4 § Jos rahalaitoksen ottolainaus kalenterikuukauden aikana vähenee, rahalaitos on oikeutettu nostamaan kassavarantotilillä olevista varoista määrän, joka on
- 1) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu osuus tästä vähennyksestä, milloin rahalaitos on pankki tai osuuskassojen keskuskassa;
 - 2) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitettu osuus tästä vähennyksestä, milloin rahalaitos on säästöpankki tai osuuskassa;
 - 3) 3 §:n 3 kohdassa tarkoitettu osuus tästä vähennyksestä, milloin rahalaitos on osuuskunta.
- 5 § Sen lisäksi, mitä 3 §:ssä on säädetty, pankin, osuuskassojen keskuskassan ja keskusosuuskunnan on pidettävä kassavarantotilillä Suomen Pankissa se määrä varoja, mikä säästöpankeilla, osuuskassoilla ja osuuskunnilla on kulloinkin sijoitettuna kassavarantotileille pankkiin, osuuskassojen keskuskassaan tai keskusosuuskuntaan 3 §:n 2 ja 3 kohdan sekä 4 §:n 2 ja 3 kohdan mukaisesti.
- 6 § Suomen Pankissa kassavarantotileillä oleville varoille on Suomen Pankin hyvitetävä korkoa seuraavasti:
- 1) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettulla kassavarantotilillä oleville varoille koron, joka lasketaan samojen korkokantojen mukaan, mitä asianomainen rahalaitos samaan aikaan sovelsi ottolainauksessaan;
 - 2) 5 §:ssä tarkoitettulla kassavarantotilillä oleville varoille koron, joka lasketaan samojen korkokantojen mukaan, mitä asianomaiset 3 §:n 2 ja 3 kohdassa tarkoitettut rahalaitokset samaan aikaan sovelsivat ottolainauksessaan.
- 7 § Tässä laissa tarkoitettujen kassavarantotilien käyttämisestä ei ole oikeutta periä palkkiota.

- 8 § Rahalaitos ja keskusosuuskunta on tämän lain nojalla annetun asetuksen soveltamisajan päätyttyä oikeutettu nostamaan 3 ja 5 §:ssä tarkoitetulla kassavarantotilillä olevat varansa viimeistään vuoden kuluessa sanotusta ajankohdasta lukien, siten kuin asetuksella tarkemmin määrätään.
- 9 § Valtiovarainministeriö voi Suomen Pankin johtokunnan esityksestä erityisistä syistä osaksi tai kokonaan vapauttaa rahalaitoksen noudattamasta tämän lain nojalla annettuja määräyksiä.
- 10 § Mikäli rahalaitos ja keskusosuuskunta sijoittaa kassavarantotililleen vähemmän varoja kuin 3 ja 5 §:n mukaisesti on määrätty, rahalaitos ja keskusosuuskunta on velvollinen maksamaan puuttuvasta määrästä korkoa Suomen Pankille, enintään kuitenkin viisitoista sadalta vuodesta. Suomen Pankin asiana on tarkemmin määrätä, minkä perusteiden mukaan ja mistä ajankohdasta lukien korkoa on suoritettava.
- 11 § Valtiovarainministeriö antaa tarkemmat määräykset tämän lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta.
- 12 § Tätä lakia voidaan soveltaa vuoden 1957 huhtikuun 1. päivän ja vuoden 1959 joulukuun 31. päivän välisenä aikana tapahtuneeseen rahalaitoksen ottolainauksen kasvuun.

Tätä lakia sovelletaan sen estämättä, mitä on säädetty 17. päivänä maaliskuuta 1933 annetun pankkilain (87/33) 18 §:ssä, 17. päivänä heinäkuuta 1931 annetun säästöpankkilain (235/31) 33 ja 34 §:ssä, sellaisina kuin ne ovat 27. päivänä tammikuuta 1939 annetussa laissa (25/39), sekä 4. päivänä kesäkuuta 1920 lainausliikettä harjoittavien osuuskuntain sekä niiden keskusossojen oikeudesta erinäisillä ehdoilla ottaa vastaan talletuksia annetun lain (164/20) 2 §:ssä. Tässä laissa tarkoitetuilla kassavarantotileillä olevista varoista saadaan asetuksella tarkemmin määrättävä osa lukea sellaisiksi kassareservi- ja katevaroiksi, joita tarkoitetaan edellä mainituissa säännöksissä. Näitä varoja saadaan kuitenkin nostaa vain tämän lain edellyttämässä tapauksissa.

Tätä lakia sovelletaan niinkään sen estämättä, mitä on säädetty 21. päivänä joulukuuta 1925 annetun Suomen Pankin ohjesäännön (365/25) 13 §:ssä ja 17 §:n 11 kohdassa, viimeksi mainittu ohjesäännön kohta sellaisena kuin se on muutettuna 21. päivänä maaliskuuta 1952 annetussa laissa (142/52).

- 13 § Tämä laki on voimassa vuoden 1960 loppuun, jolloin myös sen nojalla annetut määräykset lakkaavat olemasta voimassa."

5.3 Pankkivaliokunnan lausunto lakiesityksestä

Pankkivaliokunnan mietintö n:o 2/19.6.1957

"Pankkivaliokunta totesi, että hallituksen esityksen tarkoituksena on vapaaehtoisten kassavarantosopimusten perusteella parina vuonna käytännössä olleen kassavarantomenettelyn käyttömahdollisuuden turvaaminen lailla, joka olisi luonteeltaan valtuuslaki. Lain nojalla annettavalla asetuksella kassavarantomenettely valtiovarainministeriön antamin tarkemmin määräyksiin voitaisiin panna täytäntöön, mikäli vapaaehtoisia kassavarantosopimuksia ei olisi mahdollista saada aikaan. Pitäen hallituksen esitykseen sisältyvää lakiehdotusta esityksen perusteluissa mainituista syistä tarpeellisenä pankkivaliokunta puolsi lakiehdotuksen hyväksymistä, kuitenkin jäljempänä mainituin tavoin muutettuna.

Perustuslakivaliokunta on lausunut havainneensa, että lailla tarkoitettua päämäärän saavuttaminen edellyttää hallituksenkin pyrkimyksenä olevaa kassavarantotileillä Suomen Pankissa pidettävien varojen sterilisoinnista siten, ettei niitä voida käyttää valtionkaan tilapäisen varaintarpeen tyydyttämiseen. Tähän nähden ja kun lakiehdotuksen 3 §:n 1 kohdan sanamuoto saattaisi tässä suhteessa ehkä jättää mahdollisuuksia toisenkinlaiseen tulkintaan, pankkivaliokunta perustuslakivaliokunnan ehdotukseen yhtyen esitti mainittuun lainkohtaan sanan "lisäyksestä" jälkeen lisättäväksi sanat "erityiselle sulkutilinä hoidettavalle". Vastaavasti lienee paikallaan, että lakiehdotuksen 5 §:ään sanan "pidettävä" jälkeen lisätään sanat "3 §:n 1 kohdassa mainitulla".

Lakiehdotuksen 3 §:n 1, 2 ja 3 kohtiin otetut enimmäismäärät, jotka rahalaitosten on ottolainauksensa lisäyksestä sijoitettava kassavarantotilille, voitiin pankkivaliokunnan mielestä pakolliseen kassavarantomenettelyyn sovellettuina sekä huomioon ottaen indeksisidonnaisen ottolainauksen kasvavan merkityksen ja sen herkästi vaihtelevan erikoisluonteen alentaa 25 %:ksi liikepankeille ja osuuskassojen keskuskassalle sekä 15 %:ksi muille laissa tarkoitetuille rahalaitoksille.

Hallituksen esityksen mukainen 6 § sisältää sen periaatteen, että rahalaitosten kassavarantotalletuksille hyvitetävän koron suuruus olisi säädettävä määräytyväksi asianomaisen rahalaitoksen ottolainauksessaan soveltaman keskimääräisen korkokannan mukaisesti. Indeksisidonnaisen ottolainauksen rahalaitoksille aiheuttamaa lisämaksuvollisuutta ei siis ole otettu huomioon hallituksen esityksessä. Kun pankkivaliokunta puolestaan oli sitä mieltä, että Suomen Pankin olisi suoritettava siellä kassavarantotileillä oleville varoille rahalaitoksen indeksiin sidotun ottolainauksen osalta myös indeksihyvitystä, oli valiokunta lisännyt 6 §:ään tätä tarkoitettavan uuden 2 momentin.

Lakiehdotuksen 10 §:n mukaan Suomen Pankki saisi oikeuden määrätä, minkä perusteiden mukaan ja mistä ajankohdasta lukien

kassavarantotalletuksen laininlyöneen rahalaitoksen tai keskusosuuskunnan olisi suoritettava puuttuvasta määrästä korkoa Suomen Pankille. Kuultuaan perustuslakivaliokunnan mielipiteen asiasta pankkivaliokunta katsoi, että tällaista oikeutta ei olisi annettava Suomen Pankille, ja ehdotti sen vuoksi 10 §:ää muutettavaksi siten, että korko säädettäisiin kiinteästi 12 %:ksi ja koronmaksuaika jätettäisiin lain ja valtiovarainministeriön määräyksistä riippuvaksi.

Kun valiokunnan mielestä sellaista menettelyä, että Suomen Pankki päättäisi rahalaitoksen ja keskusosuuskunnan velvollisuudesta yksittäistapauksessa maksaa 10 §:ssä tarkoitettua korkoa, ei voida Suomen Pankin luonteen rahalaitoksena huomioon ottaen pitää asianmukaisena, ehdotti valiokunta 11 §:ään lisäämässään uudessa momentissa, joka on sijoitettu pykälän 1 momentiksi, että puheena olevat päätökset antaisi valtiovarainministeriö.

Valiokunnan käsityksen mukaan ei lakiehdotuksen käsittelyssä valiokunnan ehdottamien muutosten jälkeen enää ollut tarpeen noudattaa valtiopäiväjärjestyksen 67 §:ssä säädettyä käsittelyjärjestystä.

Näiden muutosehdotusten lisäksi pankkivaliokunta halusi lakiehdotuksen 9 §:ään nähden mielipiteenään lausua, että kun valtiovarainministeriö Suomen Pankin johtokunnan esityksestä tai 11 §:n suomin valtuuksin joutuu harkitsemaan joidenkin rahalaitosten vapauttamista joko osaksi tai kokonaan noudattamasta puheena olevan lain nojalla annettuja määräyksiä, olisi valiokunnan mielestä asianmukaista, että ne rahalaitokset, joiden talletuskannan suuruus on enintään 250 milj. markkaa, voitaisiin kokonaan vapauttaa lain tarkoittamasta pakollisesta kassavarantomenettelystä.

Valiokunnan eräiden jäsenten jättämissä vastalauseissa Tuure Junnila piti lakiesitystä täysin tarpeettomana. Lauri Myllymäki, Esa Hietanen ja Huugo Manninen vaativat lakiesityksen käsittelemistä perustuslainsäätämisyjärjestyksessä ja vapautettavien rahalaitosten rajan 250 milj. markan nostamista 300 milj. markkaan."

5.4 Lakiesityksen raukeaminen

Eduskunnan päätös hallituksen esitykseen saatiin vasta vuoden 1957 heinäkuussa. Eduskunta oli muuttanut esitystä siten, että lakia voitiin soveltaa vain vuoden 1957 huhtikuun ja vuoden 1958 maaliskuun välisenä aikana tapahtuneeseen rahalaitosten ottolainauksen kasvuun. Edelleen kassavarannoksi sijoitettavaa määräosuutta oli alennettu hallituksen esittämästä 40 prosentista 25 prosenttiin liikepankkien osalta ja

25 prosentista 15 prosenttiin säästöpankkien ja osuuskassojen sekä osuuskuntien säästökassojen osalta.

Varsinkin sen takia, että lain soveltamisaika oli supistettu näin lyhyeksi, ja kun ns. vientimaksulain katsottiin samana aikana olevan rahapolitiikan kannalta kyllin tehokas, Suomen Pankki esitti hallitukselle, ettei lakia eduskunnan hyväksymässä muodossa vahvistettaisi. Syyskuussa 1957 tasavallan presidentti ilmoittikin eduskunnalle päättäneensä jättää lain vahvistamatta.⁸

6 KASSAVARANTOSOPIMUKSET 1961 ja 1962

6.1 Taustaa

Vuosien 1955 ja 1956 jälkeen kassavarantojärjestelmään palattiin vasta vuosina 1961 ja 1962.⁹ Rahapolitiikan tavoitteena oli tällöin luotonannon kasvun hillitseminen ja rahalaitosten maksuvalmiuden lisääminen, jotta vältettäisiin suhdanteiden ylikuumeneminen ja maksutaseen heikentyminen.

Kun Suomen Pankin rahapoliittinen pääväline, rediskonttauspolitiikka, ulottui välittömästi vain rediskonttausoikeuden saaneisiin pankkeihin, Suomen Pankki ryhtyi maaliskuussa 1961 neuvotteluihin rahalaitosten kanssa saadakseen aikaan kaikkia rahalaitoksia koskevan kassavarantosopimuksen.

6.2 Sopimusten peruspiirteet

Suomen Pankin ja rahalaitosten välisten neuvottelujen tuloksena uusi kassavarantosopimus solmittiin 29. huhtikuuta 1961. Sen mukaan rahalaitokset sijoittivat toukokuun 1961 alusta lukien erityisille Suomen

⁸WARIS (1966), s. 9.

⁹Pankkivaltuusmiesten kertomukset vuosilta 1961 ja 1962.

Pankissa pidettäville kassavarantotileille sen osan ottolainauksensa kasvusta, joka ylitti 80 % niiden ottolainauksessa vastaavana ajanjaksona vuotta aikaisemmin tapahtuneesta kasvusta. Sijoitusten määrä oli kuitenkin enintään 20 % ottolainauksen tulevasta kasvusta. Sijoitusvelvollisuus oli voimassa yhden vuoden eli huhtikuun loppuun 1962, minkä jälkeen kassavarantotileille sijoitetut varat oli sovittu palautettavan rahalaitoksille kahtena eränä, elo- ja marraskuussa 1962.

Sopimuksen piiriin kuuluivat liikepankkien ja Osuuskassojen Keskus Oy:n lisäksi Postisäästöpankki sekä ne säästöpankit, osuuskassat ja osuuskuntien säästökassat, joiden ottolainaus yleisöltä huhtikuun lopussa 1961 oli vähintään 2.0 milj. markkaa. Suomen Pankki sitoutui maksamaan kassavarantotileille sijoitetuille varoille vuotuisen koron, joka oli 1/2 prosenttiyksikköä korkeampi kuin asianomaisten rahalaitosten keskimääräinen ottolainauskorko. Kassavarantotileille kertyi vuoden loppuun mennessä kaikkiaan 47.8 milj. markkaa.

Vuoden 1962 maaliskuussa Suomen Pankki ryhtyi neuvotteluihin edellisenä vuonna solmitun kaikkia rahalaitoksia koskevan kassavarantosopimuksen jatkamisesta. Kassavarantojärjestelmää pidettiin edelleen tarpeellisenä rahalaitosten luotonannon kasvun hidastamiseksi ja maksuvalmiuden ylläpitämiseksi. Uusi sopimus allekirjoitettiin huhtikuussa, ja se merkitsi entisen sopimuksen jatkamista yhdellä vuodella eteenpäin.

Uusi kassavarantosopimus ei koskenut osuuskuntien säästökassoja. Nämä olivat suostuneet siihen, että varat, jotka ne edellisen sopimuksen mukaan olivat sijoittaneet kassavarantotileilleen, olivat nostettavissa vasta elo- ja marraskuussa 1963. Pidennys vastasi samoja ajankohtia, joina muiden rahalaitosten sekä edellisen että uuden sopimuksen mukaan kassavarantotileille kertyneet varat palautettaisiin.

6.3 Kassavarantotalletusten korko

Pankkivaltuusmiesten 15. maaliskuuta 1961 pitämässä kokouksessa johtokunta kertoi rahalaitosten kanssa käytävistä neuvotteluista. Neuvotteluissa oli ehdotettu erityisen sopimuksen tekemistä rahalaitosten ja Suomen Pankin välillä kassavarantojen keräämisestä ja sijoittamisesta.

Pankkivaltuusmiehet kehottivat johtokuntaa jatkamaan neuvotteluja sopimuksen aikaansaamiseksi.

Pankkivaltuusmiehille 26. huhtikuuta lähettämässään kirjelmässä johtokunta mainitsi, että rahalaitokset olivat Suomen Pankin esityksen johdosta 25. huhtikuuta ilmoittaneet olevansa valmiit tekemään Suomen Pankin kanssa sopimuksen ylimääräisistä kassavarantosijoituksista.

Kassavarantosopimuksen solmimisen edellytyksenä oli, että Suomen Pankki maksaisi näille tileille sijoitetuille varoille korkoa. Tämän perusteella johtokunta esitti pankkivaltuusmiehille, että Suomen Pankki oikeutettaisiin marraskuun 20. päivään 1962 asti maksamaan rahalaitosten Suomen Pankkiin erityisille kassavarantotileille tallettamille varoille vuotuinen korko, joka olisi puoli prosenttiyksikköä korkeampi kuin asianomaisten rahalaitosten keskimääräinen ottolainauskorko. Keskimääräistä ottolainauskorkoa laskettaessa katsottaisiin rahalaitosten ottolainauksen jakaantuvan eri korkoehdoin vastaanotettuihin varoihin samassa suhteessa kuin ne jakaantuivat asianomaisissa rahalaitoksissa 29. huhtikuuta 1961.

Pankkivaltuusmiehet käsittelivät johtokunnan kirjelmän kokouksessaan 26. huhtikuuta 1961 ja hyväksyivät tehdyn esityksen.

Vuonna 1961 solmittu kassavarantosopimus meni umpeen 30. huhtikuuta 1962. Saman kuun 11. päivänä allekirjoitettiin rahalaitosten ja Suomen Pankin välillä uusi sopimus, joka oli asetettu olemaan voimassa vuoden 1964 huhtikuun loppuun ja asiallisesti merkitsi entisen sopimuksen pidentämistä vuodella.

Kun uuden kassavarantosopimuksen solmimisen edellytyksenä oli, että Suomen Pankki maksaisi näille tileille sijoitetuille varoille edelleen korkoa, johtokunta esitti pankkivaltuusmiehille 26. huhtikuuta 1962 lähettämässään kirjelmässä, että Suomen Pankki oikeutettaisiin suorittamaan marraskuun 20. päivään 1963 asti rahalaitosten Suomen Pankkiin kassavarantotileille tallettamille varoille vuotuista korkoa, joka olisi 1/2 prosenttiyksikköä korkeampi kuin asianomaisten rahalaitosten keskimääräinen ottolainauskorko. Pankkivaltuusmiehet hyväksyivät johtokunnan esityksen 27. huhtikuuta 1962.

Kassavarantotalletusten korkoprosentit vuosina 1961 - 1962 on pankkiryhmittäin esitetty taulukossa 5. Luvut perustuvat kunkin pankkiryhmän ottolainauksen painotettuihin keskikorkoihin vuosien 1960 - 1962 lopussa. Näistä interpoloimalla lasketut kuukausittaiset korkotiedot on esitetty tämän selvityksen liitteessä. Toukokuun alusta 1962 kassavarantotalletusten korko oli 0.5 prosenttiyksikköä suurempi kuin rahalaitoksen ottolainauksen keskikorko.

TAULUKKO 5. KASSAVARANTOTALLETUSTEN KOROT PANKKIRYHMITÄIN, %

	1960	1961	1962
Liikepankit	3.76	3.91	3.70 + 0.5
Säästöpankit	4.36	4.41	4.40 + 0.5
Osuuspankit	4.35	4.38	4.39 + 0.5
Postipankki	3.51	3.58	3.53 + 0.5
Pankit yhteensä	4.03	4.12	4.03 + 0.5

6.4 Kassavarantotalletusten määrä ja talletusveloitteet

Vuosien 1961 - 1962 kassavarantosopimusten perusteella Suomen Pankkiin kertyi enimmillään 87.7 milj. markkaa kassavarantotalletuksia; tämä oli 1.18 % rahalaitosten koko ottolainauskannasta (taulukko 6). Keskimäärin talletuksia oli 49.2 milj. markkaa eli 0.68 % ottolainauskannasta. Talletukset palautettiin kokonaisuudessaan rahalaitoksille 20. marraskuuta 1962. Perusteluna ennenaikaiselle palauttamiselle oli, että varsinkin liikepankkien velka Suomen Pankille oli noussut vuoden 1962 mittaan huomattavasti. Suomen Pankki arveli tämän johdosta pystyvänsä pelkästään keskuspankkivelan ehtojen säätelyllä riittävästi jarruttamaan rahalaitosten luotonannon kasvua.¹⁰

¹⁰WARIS (1966), s. 10.

TAULUKKO 6. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄT JA TALLETUSVELVOITTEET 1961 - 1962¹

Kuukauden lopussa	Talletusten määrä, milj. mk	Talletukset, % ottolainauskannasta	Talletukset, % ottolainauksen kasvusta ²
VI/1961	4.7	0.07	5.0
VII	4.8	0.07	6.6
VIII	15.7	0.24	13.8
IX	20.5	0.31	11.2
X	22.8	0.34	9.0
XI	39.5	0.58	12.8
XII	47.8	0.69	11.6
I/1962	47.6	0.67	7.3
II	54.6	0.76	7.9
III	60.9	0.83	7.5
IV	66.6	0.91	7.8
V	85.2	1.16	9.9
VI	87.7	1.18	9.2
VII	84.0	1.15	10.4
VIII	67.0	0.91	7.8
IX	65.8	0.89	7.4
X	62.0	0.84	7.2
Keskimäärin			
VI/61 - X/62	49.2	0.68	9.0

¹ Suomen Pankin rahapolitiikan osaston tilastot.

² Kassavarantotalletuksena talletettava määrä oli se osa ottolainauksen kasvusta huhtikuun 1961 lopusta alkaen, joka ylitti 80 % ottolainauksen kasvusta vastaavana ajanjaksona vuotta aikaisemmin, kuitenkin enintään 20 % ensin mainitusta kasvusta. Taulukon prosenttiluvut esittävät kunkin kuukauden kassavarantotalletuksia suhteessa vastaavaan ottolainauksen kokonaiskasvuun.

TAULUKKO 7. KASSAVARANTOTALLETUKSET PANKKIRYHMITTÄIN 1961 - 1962
(milj. nykymarkkaa kuukauden lopussa)

Kuukausi	Liike- pankit ¹	Säästö- pankit	Osuus- pankit	Osuus- kauppojen säästö- kassat	Posti- pankki	YHTEENSÄ
VI/1961	-	3.1	1.3	0.0	0.3	4.7
VII	-	3.2	1.2	0.0	0.4	4.8
VIII	8.2	4.2	1.6	0.1	1.6	15.7
IX	8.2	6.7	2.9	0.1	2.6	20.5
X	8.2	8.2	3.2	0.2	3.1	22.8
XI	20.8	10.8	3.8	0.4	3.8	39.5
XII	20.8	13.2	4.6	0.4	4.4	43.4
I/1962	20.8	11.9	5.3	0.4	4.6	43.0
II	23.0	12.0	5.2	0.6	6.9	47.6
III	23.0	13.2	6.1	0.6	9.0	51.9
IV	23.0	15.6	6.5	0.8	10.4	56.3
V	42.6	16.2	5.5	0.5	10.2	75.0
VI	42.6	17.3	7.5	0.5	9.9	77.8
VII	42.6	15.0	6.9	0.5	9.5	74.5
VIII	29.1	14.8	6.7	0.5	7.9	59.1
IX	29.1	14.2	6.7	0.5	7.6	58.2
X	29.1	12.0	6.2	0.5	7.1	54.9
Kvt-osuus ²	49.5	25.6	10.8	13.2	0.9	100.0
Otk-osuus ³	37.8	30.1	18.2	9.9	4.0	100.0

1 Ml. Osuuskassojen Keskus Oy.

2 Kunkin pankkiryhmän keskimääräinen prosenttiosuus kassavarantotalletuksista.

3 Kunkin pankkiryhmän keskimääräinen prosenttiosuus ottolainauskannasta.

6.5 Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus

Taulukossa 8 on laskelma kassavarantotalletusten liikepankeille 1961 - 1962 aiheuttamasta kustannusrasituksesta. Kustannusrasitus on laskettu sekä korkoerona että kustannuksena uutta luottoa kohti.

Kokonaisuutena järjestelmän kustannusvaikutus ja siten tehokkuus oli melko pieni. Tämä johtui alhaisiksi jääneistä kassavarantoprosenteista (keskimäärin 0.8 %), sillä marginaalikorkoerona laskettu kustannusvaikutus oli korkeahko, keskimäärin 4.4 prosenttiyksikköä ja suurimmillaan 8.6 prosenttiyksikköä. Siten järjestelmän uusien luottojen

korkoja nostavaksi vaikutukseksi jäi vain noin neljä sadasosaprosenttia. Korkeimmillaan vaikutus oli maaliskuussa 1962, noin seitsemän sadasosaprosenttia.

Kassavarantotalletusten kustannusvaikutusta lievensi myös se, että huhtikuusta 1962 lukien keskuspankkiluottoon oikeutettu rahalaitos sai täysimääräisesti vähentää kokonaisvelastaan Suomen Pankille kassavarantotilille tallettamansa varat. Taulukossa 8 tämä on otettu huomioon siten, että kassavarantotalletusten vaihtoehtoistuottona (r_v) on kyseisenä ajanjaksona käytetty keskuspankkiluoton peruskorkoa marginaalikoron asemesta.

TAULUKKO 8. KASSAVARANTOTALLETUSTEN KUSTANNUSVAIKUTUS 1961 - 1962 (Liikepankit)

Kuukausi	Liikepankkien kv-talletukset, milj. mk	Talletusvelvoite, ¹ %	Kustannusvaikutus ¹ $r_v - r_k = r_c$	Kustannus per uusi luotto, %
VI/1961	-	0	0	0
VII	-	0	0	0
VIII	8.2	0.33	4.89	0.016
IX	8.2	0.33	5.68	0.019
X	8.2	0.32	5.69	0.018
XI	20.8	0.81	6.78	0.055
XII	20.8	0.79	7.87	0.062
I/1962	20.8	0.77	7.56	0.058
II	23.0	0.85	7.32	0.062
III	23.0	0.84	8.65	0.073
IV	23.0	0.85	4.17	0.030
V	42.6	1.57	2.69	0.042
VI	42.6	1.54	2.71	0.042
VII	42.6	1.55	2.73	0.042
VIII	29.1	1.05	2.75	0.029
IX	29.1	1.05	2.77	0.029
X	29.1	1.06	2.79	0.030
Keskimäärin: VI/61 - X/62	21.8	0.81	4.41	0.036

¹ Liikepankkien kassavarantotalletukset prosentteina talletuskannasta.

² Liikepankkien keskuspankkiluoton marginaalikorko miinus kassavarantotalletusten korko.

6.6 Kassavarantosopimus

Seuraavassa esitetään kokonaisuudessaan Suomen Pankin ja rahalaitosten välillä 29. huhtikuuta 1961 allekirjoitettu kassavarantosopimus.

Sopimus oli voimassa 30.4.1962 saakka ja se uusittiin 11.4.1962 allekirjoitetulla sopimuksella, jota sovellettiin 20.11.1962 saakka.

"Suomen Pankin sekä liikepankkien, Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin, Suomen Säästöpankkiliiton, Osuuskassojen Keskus Oy:n, Osuuskassojen Keskusliiton, Postisäästöpankin, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan ja Osuustukkukaupan välillä on tehty seuraava

k a s s a v a r a n t o s o p i m u s .

1 § Jos rahalaitoksen ottolainauksen kasvu vuoden 1961 huhtikuun lopun jälkeen on enemmän kuin 80 % sen ottolainauksessa vastaavana ajanjaksona vuotta aikaisemmin tapahtuneesta kasvusta rahalaitos sijoittaa kassavarantotilille ylimenevän osan, kuitenkin enintään 20 % vuoden 1961 huhtikuun lopun jälkeisestä ottolainauksensa kasvusta.

2 § Rahalaitos sijoittaa varat kassavarantotilille siten, että se määrä varoja, jota rahalaitoksen ottolainauksen kasvu laskettuna kulloinkin vuoden 1961 huhtikuun lopusta asianomaisen sijoituskauden loppuun edellyttää 1 §:n mukaan, on tilillä viimeistään sijoituskautta seuraavan kuukauden 20 päivänä.

Jos rahalaitoksen sijoitusvelvollisuus on sijoituskauden aikana vähentynyt, rahalaitos on oikeutettu nostamaan sijoitusvelvollisuuden ylittävät varat tililtään aikaisintaan sijoituskautta seuraavan kuukauden 20 päivänä.

1 ja 2 momentissa tarkoitettu sijoituskausi on kalenterikuukausi, liikepankin ja Osuuskassojen Keskuksen osalta kuitenkin neljännesvuosi (toukokuu - heinäkuu 1961, elokuu - lokakuu 1961, marraskuu 1961 - tammikuu 1962 ja helmikuu - huhtikuu 1962).

3 § Sijoitusvelvollisuus ei koske rahalaitosta, jonka ottolainaus vuoden 1961 huhtikuun lopussa oli pienempi kuin 200 miljoonaa markkaa.

4 § Liikepankki, Osuuskassojen Keskus ja Postisäästöpankki sijoittaa 1 §:ssä tarkoitettut varat kassavarantotilille Suomen Pankkiin, säästöpankki kassavarantotilille Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankkiin, osuuskassa kassavarantotilille Osuuskassojen Keskuksen ja osuuskunta kassavarantotilille joko Suomen Osuuskauppojen Keskuskuntaan tai Osuustukkukauppaan.

Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja vastaavasti Osuuskassojen Keskus, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta ja Osuustukkukauppa pitää erityiselle Suomen Pankissa olevalle kassavarantotilille talletettuina kaikki ne varat, jotka säästöpankeilla ja vastaavasti osuuskassoilla ja osuuskunnilla ovat siinä kulloinkin talletettuina 1 momentissa mainituille kassavarantotileille.

- 5 § Suomen Pankki voi lieventää 1 §:ssä tarkoitettua sijoitusvelvollisuutta, jolloin se ilmoittaa tästä rahalaitoksille ennen sen kuukauden loppua, jonka ottolainauksen kasvua lievennetty sijoitusvelvollisuus koskee.
- 6 § Rahalaitoksen ottolainauksella tarkoitetaan tässä sopimuksessa rahalaitoksen yleisöltä talletustileille, säästötileille, karttuville tileille, säästökassatileille ja shekkibileille vastaanottamien varojen yhteismäärää.

Laskettaessa joulukuussa tapahtunutta ottolainauksen muutosta ei niitä korkoja, jotka rahalaitos tämän kuukauden aikana on liittänyt 1 momentissa mainituille tileille, oteta lukuun.

- 7 § Sijoituskauden päätyttyä lähettää säästöpankki säästöpankkitarkastukselle, osuuskassa Osuuskassojen Keskukselle, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan jäsenosuuskunta Suomen Osuuskauppojen keskuskunnalle sekä Osuustukkukaupan jäsenosuuskunta Osuustukkukaupalle viipymättä ilmoituksen ottolainauksessaan vuoden 1961 huhtikuun viimeisen päivän ja sanotun sijoituskauden viimeisen päivän välisenä aikana sekä vastaavana ajanjaksona vuotta aikaisemmin tapahtuneesta muutoksesta.

Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja vastaavasti Osuuskassojen Keskus, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta sekä Osuustukkukauppa ilmoittaa viimeistään kunkin kuukauden 23 päivänä Suomen Pankille, paljonko säästöpankkien ja vastaavasti osuuskassojen ja osuuskuntien kassavarantotileillä oli varoja saman kuukauden 20 päivänä.

- 8 § Suomen Pankki hyvittää 4 §:n 1 momentissa mainitulla liikepankin, Osuuskassojen Keskuksen ja Postisäästöpankin kassavarantotilillä oleville varoille vuotuisen koron, joka on 1/2 prosenttiyksikköä korkeampi kuin asianomaisen rahalaitoksen keskimääräinen ottolainauskorko.

Suomen Pankki hyvittää 4 §:n 2 momentissa mainitulla Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin ja vastaavasti Osuuskassojen Keskuksen, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan ja Osuustukkukaupan kassavarantotilillä oleville varoille vuotuisen koron, joka on 1/2 prosenttiyksikköä korkeampi kuin säästöpankkien ja vastaavasti osuuskassojen, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan jäsenosuuskuntien ja Osuustukkukaupan jäsenosuuskuntien keskimääräinen ottolainauskorko

1 ja 2 momentissa tarkoitettua keskimääräistä ottolainauskorkoa laskettaessa noudatetaan samoja korkokantoja, mitä asianomainen rahalaitos sovelsi ottolainauksessaan kuukautta ennen jäljempänä 9 §:ssä mainittua koronmaksupäivää, mutta ottolainauksen katsotaan koko sopimusajan jakaantuvan eri korkoehdoin vastaanotettuihin varoihin samassa suhteessa kuin ne jakaantuivat asianomaisessa rahalaitoksessa huhtikuun viimeisenä päivänä 1961.

- 9 § Suomen Pankki maksaa edellä 8 §:ssä tarkoitettun koron joka kuukauden 19 päivänä. Korko hyvitetään sen pienimmän saldon mukaan, joka kassavarantotilillä oli tämän päivän ja edellisen kuukauden 20 päivän välisenä aikana, mainitut päivät mukaan luettuina.
- 10 § Säästöpankin ja osuuskassan kassavarantotilille tallettamien varojen irtisanomisaika on 6 kuukautta. Irtisanottuja varoja saa säästöpankki ja osuuskassa ennen jäljempänä 15 §:n 1) kohdassa mainitun nosto-oikeuden voimaan astumista nostaa ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joita tarkoitetaan säästöpankkilain 33 §:n 3 momentissa.
- 11 § Suomen Pankki on erikseen sovittavin ehdoin valmis ottamaan liikepankilta ja Osuuskassojen Keskukselta vastaan talletuksia yli 1 §:ssä edellytetyn määrän.
- 12 § Jos jokin tässä sopimuksessa mainituista määräpäivistä sattuu pyhäpäiväksi, kyseiseksi määräpäiväksi katsotaan lähinnä seuraava arkipäivä.
- 13 § Tämän sopimuksen mukaisten kassavarantotilien käytöstä ei peritä palkkiota.
- 14 § 1 §:n mukainen sijoitusvelvollisuus koskee rahalaitoksen ottolainauksen kasvua huhtikuun 29 päivän 1961 ja huhtikuun 30 päivän välisenä aikana.

Jos Suomen Pankki katsoo sopimuksen jatkamisen joko samanlaisena tai muutettuna tarpeelliseksi, se tekee tästä aloitteen viimeistään maaliskuun 1962 aikana.

- 15 § Ellei tätä sopimusta 14 §:n 2 momentin mukaisesti uudisteta, kassavarantotilillä toukokuun 20 päivänä 1962 olevat varat ovat mainitun päivän jälkeen nostettavissa seuraavin ehdoin:

- 1) Rahalaitos on oikeutettu nostamaan 2 §:n 1 momentissa mainitulla kassavarantotilillä olevista varoistaan puolet elokuun 20 päivänä 1962 ja loput marraskuun 20 päivänä 1962.
- 2) Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja vastaavasti Osuuskassojen Keskus, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta ja Osuustukkukauppa on oikeutettu nostamaan 4 §:n 2 momentissa mainitulla kassa-

varantotilillä olevista varoistaan kulloinkin sen määrän, minkä säästöpankit ja vastaavasti osuuskassat ja osuuskunnat ovat nostaneet kassa-varantotileiltään 1) kohdan mukaisesti.

16 § Erityisissä tapauksissa rahalaitos voi Suomen Pankin luvalla poiketa tämän sopimuksen määräyksistä."

7 VUODEN 1965 ERITYISTALLETUSLAKI

7.1 Taustaa

Suomen Pankissa ryhdyttiin vuonna 1963 valmistelemaan kassavarantojärjestelmän saattamista lakisääteisellem pohjalle. Valittuun menettelytapaan vaikutti tällä välin Englannissa käyttöön otettu järjestelmä, jossa keskuspankkiin sijoitettuja ja jäädytettyjä varantoja nimitettiin erityistalletuksiksi. Hallitus antoi esityksensä "laiksi rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa" heinäkuussa 1963.

Erityislain motivaationa oli edelleenkin suhdannepolitiikan tehostaminen. Samaan tähtäsi myös kaksi muuta samanaikaisesti annettua lakiesitystä, nimittäin investointirahastomenettelyn uudistamista koskeva esitys sekä ehdotus valtion työllisyysrahaston perustamiseksi ja käytöksi. Valtion työllisyysrahastoa koskevalla esityksellä pyrittiin siihen, että valtionaloudessa hyvinä työllisyysvuosina säästettäisiin huonompien varalle, investointirahastolaille siihen, että yksityinen liike-elämä menettelisi samoin tasatakseen voitollisten ja heikkotuloksisten vuosien investointeja. Erityistalletuslailla taas tähdättiin rahalaitosten luotonannon suhdannevaihteluiden tasoittamiseen ja myös maan ulkomaisen maksuvalmiuden turvaamiseen.¹¹

Näistä esityksistä hyväksyttiin ensimmäiseksi investointirahastoja koskeva laki ja vihdoin myös erityistalletuslaki. Sen sijaan esitystä työllisyysrahastolaiksi ei käsitelty loppuun ja se raukesi keväällä 1966.

¹¹WARIS (1966), s. 10.

7.2 Vuoden 1963 erityistalletuslakiesityksen perustelut

Heinäkuussa 1963 annetun erityistalletuksia koskevan lakiesityksen perusteluissa hallitus esitti seuraavat näkökohdat lain säätämisen tarpeellisuudesta.

Lakiesityksen perustelut

"Päättymässä olleen nousu- ja korkeasuhdanteen kauden kokemukset olivat osoittaneet, että rahalaitokset eivät olleet omatoimisesti voineet hoitaa maksuvalmiutensa ylläpitämistä suhdannepolitiikan vaatimalla tavalla ja että julkisella vallalla puolestaan ei ollut riittäviä keinoja rahalaitosten maksuvalmiuden ylläpitämiseen ja säätelymiseen. Vuosina 1959 - 1961, jolloin maan taloudellinen kasvu oli voimakkaimmillaan, rahalaitosten maksuvalmius heikentyi olennaisesti sen johdosta, että niiden luotonanto lisääntyi huomattavasti yli otto-
lainauksen samanaikaisen kasvun tarjoamien mahdollisuuksien. Tämän seurauksena kokonaiskysyntä, joka jo muutoinkin oli muodostumassa liialliseksi, yhä lisääntyi sekä johti toisaalta ylityöllisyyteen ja hintojen nousuun, toisaalta tuonnin voimakkaaseen kasvuun ja sitä tietä maan valuuttavarannon heikentymiseen. Samaan suuntaan vaikutti rahalaitosten lisääntynyt lyhytaikainen luotonotto ulkomaisilta pankeilta. Kun suhdannekehitys alkoi vuoden 1962 jälkipuoliskolla selvästi heiketä, rahalaitokset olivat joutuneet tilanteeseen, jossa niiden sekä kotimainen että ulkomainen maksuvalmius oli sangen heikko ja niiden mahdollisuudet omin turvin ylläpitää kokonaiskysyntää elvyttävää luotonantoa vähäiset.

Hallituksen mielestä rahalaitosten maksuvalmiuspolitiikka olisi vastaisuudessa saatava paremmin palvelemaan suhdannepoliittisia tavoitteita. Oli edellytettävä, että rahalaitokset lisäävät nousu- ja korkeasuhdanteessa maksuvalmiuttaan siten, että ne tuonnempana suhdannekehityksen heikentyessä kykenevät varmistamaan taloudellisen kehityksen ja työllisyyden elvyttämisen kannalta tärkeän luotonannon sellaisissakin oloissa, jolloin talletustoiminta on heikkenemässä.

Suomen Pankki oli pyrkinyt edellä lausuttuun tavoitteeseen sopimalla vuosina 1955 - 1956 ja uudelleen vuosina 1961 - 1962 rahalaitosten kanssa erityisten kassavarantotalletusten tekemisestä Suomen Pankkiin. Oli kuitenkin osoittautunut, että tällaisia sopimuksia ei ole kyetty saamaan aikaan riittävän ajoissa eikä talletusvelvollisuutta ole saatu kyllin suureksi, jotta tällä keinoin olisi voitu tehokkaasti vaikuttaa asianomaisten rahalaitosten luotonantopolitiikkaan ja ehkäistä niiden maksuvalmiuden heikkeneminen suhdannenousun aikana. Tästä syystä katsottiin jo vuonna 1957, että rahalaitosten maksuvalmiuden ylläpitämiseksi olisi säädettävä erityinen valtuuslaki. Eduskunta hyväksyi tätä tarkoittavan lain rahalaitoksen kassavarannon väliaikaisesta määräämisestä heinäkuun 2 päivänä 1957, mutta tasavallan presidentti päätti saman vuoden syyskuun 2 päivänä jättää lain vahvistamatta.

Hallituksen mielestä mahdollisuus säädellä rahalaitosten maksuvalmiutta edellä esitettyssä tarkoituksessa olisi turvattava pysyvällä lailla. Laki tulisi ehdotuksen mukaan olemaan luonteeltaan valtuuslaki, jonka nojalla annettavalla asetuksella rahalaitokset voitaisiin määrätystä ajankohdasta lukien velvoittaa sijoittamaan varojaan erityistalletukseksi Suomen Pankkiin.

Ehdotettu laki olisi sisällöltään toisenlainen kuin edellä mainittu vuonna 1957 käsitelty laki. Sen tarkoituksena olisi pysyvästi täydentää rahalaitosten kassavarantoja koskevia säännöksiä. Nämä normaalit kassavarantosäännökset, joiden tarkistamista oli harkitsemassa valtioneuvoston asettama pankkilakikomitea, eivät palvelisi suhdannepoliittisia päämääriä, vaan lähinnä vain rahalaitosten maksukyvyyn turvaamista. Ehdotetun lain tarkoituksena taas olisi saada aikaan se, että rahalaitosten olisi tietyissä olosuhteissa tehtävä erityistalletuksia keskuspankkiin ja siten lisättävä maksuvalmiutensa suuremmaksi kuin mihin normaalit pankkilakien kassavarantosäännökset velvoittavat. Valtuuksia voitaisiin lakiehdotuksen mukaan käyttää, milloin rahalaitosten luotonantomahdollisuuksien katsotaan muodostuvan rahan arvon säilyttämisen tai maan ulkomaisen maksuvalmiuden kannalta liiallisiksi. Sitä mukaa kuin nämä syyt poistuisivat, myös velvoitus erityistalletusten pitämiseen lopetettaisiin asteittain.

Lakiehdotukseen oli otettu säännökset siitä, miten suureksi rahalaitoksen velvollisuus tehdä erityistalletuksia enintään voitaisiin määrätä ja missä määräjassa talletukset olisi tehtävä. Erityistalletusten ylin määrä olisi 8 prosenttia rahalaitoksen ottolainauksen kokonaismäärästä sinä perusajankohtana, josta talletusvelvollisuus saatetaan voimaan. Rahalaitoksen ottolainaukseen luettaisiin tällöin sekä kotimainen ottolainaus yleisöltä että ulkomaisilta pankeilta otetut niin sanotut valuuttatalletukset. Jälkimmäisten huomioon ottaminen merkitsisi, että ulkomaisin lyhytaikaisin luotoin rahoitettua luottoekspansiota voitaisiin aikaisempaa tehokkaammin rajoittaa. Kun rahalaitos voitaisiin velvoittaa tallettamaan kunkin kuukauden aikana enintään määrä, joka vastaa 0,5 prosenttia rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana, erityistalletuksen kartuttaminen enimmäismääräänsä kestäisi vähintään 16 kuukautta. Rahalaitos ei kuitenkaan olisi missään olosuhteissa velvollinen tallettamaan Suomen Pankkiin enempää kuin sen määrän, millä sen ottolainaus on kasvanut perusajankohdasta.

Varojen sijoittaminen erityistalletuksiksi Suomen Pankkiin merkitsee, että nämä talletukset todella lisäävät koko pankkijärjestelmän maksuvalmiutta. Jotta ne samalla myös merkitsisivät kunkin yksityisen rahalaitoksen maksuvalmiuden nettomääräistä parannusta, ei erityistalletuksia tulisi hyväksyä asianomaisen rahalaitoksen lakisääteiseen normaaliin kassavarantoon. Muussa tapauksessa talletusvelvollisuus voisi ainakin osittain johtaa vain siihen, että rahalaitokset siirtäisivät erityistalletukseksi Suomen Pankkiin sellaisia varoja, jotka ne jo muutoin ovat lukeneet normaaliin kassavarantoonsa. On myös huomattava, että erityistalletukset Suomen Pankissa eivät ole rahalaitosten

kannalta likvidejä varoja eivätkä ne siten periaatteellisesti-kaan ole luettavissa varsinaiseen kassavarantoon.

Jotta rahalaitosten kannattavuus ei erityistalletusten johdosta heikkenisi, Suomen Pankin tulisi hyvittää näille talletuksille sama korko, jonka rahalaitokset keskimäärin hyvittävät ottolainauksessaan.

Lakiehdotuksen mukaan olisi seuraamus tallettamisvelvollisuuden laiminlyömisestä sama kuin Eduskunnan vuonna 1957 hyväksymässä laissa. Jos rahalaitoksen erityistalletus on lain edellyttämää määrää pienempi, rahalaitoksen tulisi maksaa puuttuvasta määrästä Suomen Pankille korkoa 12 prosenttia vuodessa. Näin suoritettavan maksun määrän vahvistaisi kulloinkin valtiovarainministeriö

Valtiovarainministeriöllä olisi oikeus Suomen Pankin johtokunnan esityksestä erityisistä syistä osaksi tai kokonaan vapauttaa rahalaitos noudattamasta lain nojalla annettavia määräyksiä. Täten voitaisiin rahalaitoksille asetettu talletusvelvollisuus tarvittaessa porrastaa esim. rahalaitosten suuruuden, toimintamuodon tai sijainnin perusteella."

7.3 Vuoden 1963 lakiesitys

Edellä esitettyjen perustelujen nojalla hallitus antoi eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavan lakiehdotuksen 26. heinäkuuta 1963.

Hallituksen esitys erityistalletuslaiksi

"1 § Milloin rahalaitosten luotonantomahdollisuudet muodostuvat rahan arvon säilyttämisen tai maan ulkomaisen maksuvalmiuden turvaamisen kannalta liiallisiksi, voidaan Suomen Pankin johtokunnan esityksestä asetuksella säätää, että rahalaitoksen on sijoitettava varojaan erityistalletukseksi Suomen Pankkiin, sen mukaisesti kuin jäljempänä säädetään.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun tallettamisvelvollisuuden alentamisesta tai lopettamisesta säädetään niin ikään Suomen Pankin johtokunnan esityksestä asetuksella.

2 § Rahalaitoksella tarkoitetaan tässä laissa pankkia, säästöpankkia, osuuskassaa, osuuskassojen keskuskassaa sekä postisäästöpankkia.

Rahalaitoksen ottolainauksella tarkoitetaan:

- 1) rahalaitoksen karttuvalle talletustilille, säästötalille, shekkitilille ja muille näihin verrattaville tileille sekä talletustodistuksia vastaan vastaanottamia varoja, muilta tässä laissa tarkoitetuilta rahalaitoksilta vastaanotettuja varoja lukuun ottamatta; ja
- 2) sellaisia Suomen tai ulkomaan rahan määräisiä talletuksia, jotka rahalaitos on ulkomaille esteettä siirrettävinä varoina vastaanottanut ulkomaalla asuvalta sovituksi ajaksi tai sovitun irtisanomisajan jälkeen erääntyväksi.

Edellä 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettujen talletusten määrää laskettaessa muunnetaan ulkomaan raha Suomen rahaksi kunkin valuutan ja markan kansainvälisten peruservojen mukaisessa suhteessa.

3 § Rahalaitosten erityistalletuksista 1 §:n 1 momentin nojalla annettavassa asetuksessa säädetään:

- 1) rahalaitoksen tallettamisvelvollisuutta määrätessä sovellettava perusajankohta, joka ei voi olla asetuksen voimaantulopäivää aikaisempi;
- 2) se osuus rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana, jota vastaava määrä varoja rahalaitoksen on kaikkiaan sijoitettava erityistalletukseksi Suomen Pankkiin ja joka voi olla enintään 8 prosenttia;
- 3) niiden erien suuruus, jotka rahalaitoksen on kuukausittain perusajankohdasta lukien talletettava Suomen Pankkiin, kunnes 2 kohdan mukainen määrä on saavutettu, huomioon ottaen, että kuukausierän suuruus voi olla enintään 0,5 prosenttia rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana.

Rahalaitos ei kuitenkaan ole velvollinen pitämään erityistalletuksena Suomen Pankissa yhteensä enempää kuin mitä sen ottolainaus kulloinkin on lisääntynyt perusajankohdasta lukien. Tähän lisäykseen ei lueta niitä korkoja, jotka rahalaitos ottolainausehtojen mukaisesti liittää 2 §:n 2 momentin 1 kohdassa mainituille tileille.

4 § Milloin rahalaitoksella 1 §:n 2 momentin nojalla annetun asetuksen säännökset huomioon ottaen tai ottolainauksensa kehityksen johdosta on talletettuna Suomen Pankkiin enemmän kuin mihin se on velvollinen, laitoksella on oikeus nostaa tallettamisvelvollisuutensa yli menevä osa talletuksestaan.

5 § Erityistalletuksen Suomen Pankkiin tekee säästöpankki Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin välityksellä ja osuuskassa Osuuskassojen Keskus Oy:n välityksellä.

- 6 § Rahalaitoksen Suomen Pankkiin tämän lain nojalla tallettamille varoille Suomen Pankki hyvittää vuotuisen koron, joka vastaa asianomaisen rahalaitoksen soveltamaa keskimääräistä ottolainauskorkoa.

Edellä 1 momentissa mainitun koron maksaa Suomen Pankki säästöpankille Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin välityksellä ja osuuskassalle Osuuskassojen Keskus Oy:n välityksellä.

- 7 § Tämän lain edellyttämistä tilitoimista ei ole oikeutta periä palkkiota.
- 8 § Valtiovarainministeriö antaa tarkemmat määräykset tämän lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta.

Valtiovarainministeriö voi Suomen Pankin johtokunnan esityksestä erityisistä syistä osaksi tai kokonaan vapauttaa rahalaitoksen tässä laissa tarkoitettusta tallettamisvelvollisuudesta.

- 9 § Milloin rahalaitoksella on Suomen Pankkiin talletettuna varoja vähemmän kuin mihin rahalaitos tämän lain nojalla annettujen säännösten mukaan on kulloinkin velvollinen, rahalaitoksen on maksettava puuttuvasta määrästä korkoa Suomen Pankille 12 prosenttia vuodessa. Suomen Pankille täten suoritettavan koron määrän vahvistaa valtiovarainministeriö.
- 10 § Tämän lain nojalla Suomen Pankissa talletettuina olevia varoja ei lueta sellaisiksi kassareservi- ja katevaroiksi, joita tarkoitetaan 17 päivänä maaliskuuta 1933 annetun pankkilain (87/33) 18 §:ssä, 17 päivänä heinäkuuta 1931 annetun säästöpankkilain (235/31) 33 ja 34 §:ssä, sellaisina kuin ne ovat 27 päivänä tammikuuta 1939 annetussa laissa (25/39), sekä niiden keskuskassojen oikeudesta erinäisillä ehdoilla ottaa vastaan talletuksia 4 päivänä kesäkuuta 1920 annetun lain (164/20) 2 §:ssä."

7.4 Neuvottelet lakiesityksestä rahalaitosten kanssa

Esityksestä erityistalletuslaiksi ei Suomen Pankki sen enempää kuin valtiovarainministeriökään ollut etukäteen keskustellut rahalaitosten kanssa, ja esitys nostatti nopeasti melkoisen vastarinnan rahalaitospiireissä. Tärkeimpänä perusteluna lain säätämistä vastaan tuotiin esille, että rahalaitokset olivat tarpeen tulleen valmiit tekemään vapaaehtoisia sopimuksia, kuten oli tapahtunut vuosina 1955 ja 1961. Suomen Pankki taas väitti, että sellaiset kassavarantomäärät, joita kassavarantosopimusten perusteella edellisinä vuosina oli kertynyt

Suomen Pankkiin ja joita ylimalkaan vapaaehtoisella pohjalla voitaisiin olettaa saatavan, eivät rahapolitiikan tavoitteiden kannalta olisi riittävän suuria.¹²

Suomen Pankki ja rahalaitosten neuvottelukunta keskustelivat pitkään asiasta. Neuvottelukunta ehdotti lain korvaamista sopimuksella, joka antaisi Suomen Pankille samanlaiset valtuudet kassavarantovaatimusten esittämiseen. Tällaisen sopimusehdotuksen Suomen Pankki sitten tekikin rahalaitosten neuvottelukunnalle keväällä 1964. Neuvottelukunta ei kuitenkaan voinut hyväksyä Suomen Pankin vaatimaa kuuden vuoden sopimuskautta, joka sen mielestä oli liian pitkä, eikä liioin ehdotettua erityistalletusten enimmäismäärää, 8 % rahalaitoksen ottolainauksesta. Myös talletuksista hyvitetävän koron suhteen oltiin erimielisiä. Näin ollen todettiin syyskuussa 1964 sopimuksen tekemisen raukeavan, ja asian käsittely eduskunnassa pääsi edistymään.

Rahalaitosten neuvottelukunta ja Suomen Pankin johtokunta kävivät syksyn 1964 mittaan ahkerasti neuvotteluja hallituksen esityksestä. Näiden tuloksena oli joulukuussa 1964 joukko sellaisia muutoksia hallituksen esitykseen, jotka Suomen Pankki osaltaan katsoi voivansa hyväksyä joko myönnytyksinä lakiesityksen sisältämästä kannasta taikka asiallisesti perusteltuina korjauksina tähän esitykseen. Rahalaitosten neuvottelukunta puolestaan ilmoitti, että jos lakiehdotusta muutetaan "niissä kohdin ja sillä tavoin kuin Suomen Pankin ja Rahalaitosten neuvottelukunnan välisissä keskusteluissa on edellytetty", neuvottelukunnalla ei ole syytä enää vastustaa lain säätämistä.

Näistä "ulkoparlamentarisesti" sovituista muutoksista voidaan mainita, että lakiin suoranaisesti sisällytettiin määräys, jonka mukaan lain valtuuksia käytetään vasta siinä tapauksessa, että sopimusta Suomen Pankin ja rahalaitosten välillä ei ole saatu aikaan. Edelleen poistettiin shekkitilit siitä ottolainauksesta, jonka perusteella talletusvelvollisuus määräytyy. Hallituksen esityksessä erityistalletusten enimmäismäärä oli 8 % rahalaitoksen ottolainauksesta; nyt se alennettiin 6 prosenttiin. Hallituksen esityksessä edellytettiin myös, että

¹²WARIS (1966).

rahalaitos on velvollinen pitämään erityistalletuksena Suomen Pankissa yhteensä enintään sen verran kuin sen ottolainaus kulloinkin on lisääntynyt perusajankohdasta lukien. Tämä enimmäismäärä tingittiin 70 prosenttiin ottolainauksen kasvusta. Niin ikään suostui Suomen Pankki korottamaan erityistalletuksille maksettavaa korkoa.

Lakiesityksen käsittelyssä esiintyi vielä v. 1965 siellä täällä kangertelua: mm. esitys juuttui moneksi kuukaudeksi perustuslakivaliokuntaan, jossa epäiltiin sitä, voidaanko laki käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Kannanotto oli lopulta myönteinen. Perustuslakivaliokunta sai kuitenkin vielä aikaan sellaisen muutoksen laissa, että kun alkuperäisen tekstin mukaan asetus tallettamisvelvollisuudesta olisi annettu "Suomen Pankin johtokunnan esityksestä", sanonta nyt muutettiin kuulumaan "Suomen Pankin annettua lausunnon". Vaikka aloitteen teko täten muodollisesti siirtyi valtiovarainministeriölle, Suomen Pankki katsoi, ettei sen vaikutus lain käytössä asiallisesti tästä juuri vähenisi. Näin laki tuli lopulta joulukuussa hyväksytyksi.

7.5 Vuoden 1965 erityistalletuslaki

Suomen Pankin ja rahalaitosten päästyä yhteisymmärrykseen erityistalletuslain sisällöstä eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen tietyin muutoksin vuoden 1965 lopulla ja tarkistettu laki annettiin 30. joulukuuta 1965 (n:o 745). Laki tuli voimaan 1. tammikuuta 1966.

Laki rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa.

"1 § Milloin rahalaitosten luotonantomahdollisuudet muodostuvat rahan arvon säilyttämisen tai maan ulkomaisen maksuvalmiuden turvaamisen kannalta liiallisiksi, eikä Suomen Pankki ole saanut kaikkien tässä laissa tarkoitettujen rahalaitosten kanssa aikaan sopimusta, jonka nojalla rahalaitokset sijoittavat varojaan erityistalletukseksi Suomen Pankkiin, voidaan Suomen Pankin annettua lausunnon asetuksella määrätä rahalaitokselle tällainen tallettamisvelvollisuus sen mukaisesti kuin jäljempänä säädetään.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun tallettamisvelvollisuuden alentamisesta tai lopettamisesta säädetään niin ikään Suomen Pankin annettua lausunnon asetuksella. Rahalaitos,

jonka on sopimuksen nojalla sijoitettava varojaan erityistalletukseksi Suomen Pankkiin, on sopimuksen voimassaoloaikana vapaa tässä laissa säädetystä tallettamisvelvollisuudestaan.

- 2 § Rahalaitoksella tarkoitetaan tässä laissa pankkia, säästöpankkia, osuuskassaa, osuuskassojen keskuskassa sekä postisäästöpankkia.

Rahalaitoksen ottolainauksella tarkoitetaan:

- 1) rahalaitoksen karttuvalle talletustilille, säästötilille ja muille näihin verrattaville tileille sekä talletustodistuksia vastaan vastaanottamia varoja, muilta tässä laissa tarkoitetuilta rahalaitoksilta vastaanotettuja varoja lukuun ottamatta; ja
- 2) sellaisia Suomen tai ulkomaan rahan määräisiä talletuksia, jotka rahalaitos on ulkomaille esteettä siirrettävinä varoina vastaanottanut ulkomaalla asuvalta sovituksi ajaksi tai sovitun irtisanomisajan jälkeen erääntyväksi.

Edellä 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettujen talletusten määrää laskettaessa muunnetaan ulkomaan raha Suomen rahaksi kunkin valuutan ja markan kansainvälisen perusarvojen mukaisessa suhteessa.

- 3 § Rahalaitosten erityistalletuksista 1 §:n 1 momentin nojalla annettavassa asetuksessa säädetään:

- 1) rahalaitoksen tallettamisvelvollisuutta määrätessä sovellettava perusajankohta, joka ei voi olla asetuksen voimaantulopäivää aikaisempi;
- 2) se osuus rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana, joka vastaava määrä varoja rahalaitoksen on kaikkiaan sijoitettava erityistalletukseksi Suomen Pankkiin ja joka voi olla enintään 6 prosenttia;
- 3) niiden erien suuruus, jotka rahalaitoksen on kuukausittain perusajankohdasta lukien talletettava Suomen Pankkiin, kunnes 2 kohdan mukainen määrä on saavutettu, huomioon ottaen, että kuukausierän suuruus voi olla enintään 0.5 prosenttia rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana.

Rahalaitos ei kuitenkaan ole velvollinen pitämään erityistalletuksena Suomen Pankissa yhteensä enempää kuin 70 % siitä määrästä, millä sen ottolainaus kulloinkin on lisääntynyt perusajankohdasta lukien. Tähän lisäykseen ei lueta niitä korkoja, jotka rahalaitos ottolainausehtojen mukaisesti liittää 2 §:n 2 momentin 1 kohdassa maini-

tuille tileille, eikä niitä kassareservivaroja, jotka rahalaitos jäljempänä 10 §:ssä mainittujen lainkohtien nojalla on perusajankohdan jälkeen tapahtuneen ottolainauksensa kasvun osalta sijoittanut talletus- tai shekkibileille toiseen rahalaitokseen.

Rahalaitos on kokonaan vapaa tallettamisvelvollisuudesta, jos sen ottolainauksen suuruus ei ylitä asetuksella määrättyä rajaa.

4 § Milloin rahalaitoksella 1 §:n 2 momentin nojalla annetun asetuksen säännökset huomioon ottaen tai ottolainauksensa kehityksen johdosta on talletettuna Suomen Pankkiin enemmän kuin mihin se on velvollinen, laitoksella on oikeus nostaa tallettamisvelvollisuutensa yli menevä osa talletuksestaan.

5 § Erityistalletuksen Suomen Pankkiin tekee säästöpankki Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin välityksellä ja osuuskassa Osuuskassojen Keskus Oy:n välityksellä.

6 § Rahalaitoksen Suomen Pankkiin tämän lain nojalla tallettamille varoille Suomen Pankki hyvittää vuotuisen koron, joka on vähintään prosenttiyksikön korkeampi sitä korkoa, mitä asianomainen rahalaitos keskimäärin soveltaa 2 §:n 2 momentissa tarkoitetussa ottolainauksessaan.

Edellä 1 momentissa mainitun koron maksaa Suomen Pankki säästöpankille Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin välityksellä ja osuuskassalle Osuuskassojen Keskus Oy:n välityksellä.

7 § Tämän lain edellyttämistä tilitoimista ei ole oikeutta periä palkkiota.

8 § Valtiovarainministeriö antaa tarkemmat määräykset tämän lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta.

Valtiovarainministeriö voi Suomen Pankin johtokunnan annettua lausunnon rahalaitoksen maksuvalmiuden heikkenemisen takia tai muista erityisistä syistä osaksi tai kokonaan vapauttaa rahalaitoksen tässä laissa tarkoitettua tallettamisvelvollisuudesta.

9 § Milloin rahalaitoksella on Suomen Pankkiin talletettuna varoja vähemmän kuin mihin rahalaitos tämän lain nojalla annettujen säännösten mukaan on kulloinkin velvollinen, rahalaitoksen on maksettava puuttuvasta määrästä korkoa Suomen Pankille 12 prosenttia vuodessa. Suomen Pankille täten suoritettavan koron määrän vahvistaa valtiovarainministeriö.

10 § Tämän lain nojalla Suomen Pankissa talletettuina olevia varoja ei lueta sellaisiksi kassareservi- ja katevaroiksi, joita tarkoitetaan 17 päivänä maaliskuuta 1933 annetun pankkilain (87/33) 18 §:ssä, 17 päivänä heinäkuuta 1931

annetun säästöpankkilain (235/31) 33 ja 34 §:ssä, sellaisina kuin ne ovat 27 päivänä tammikuuta 1939 annetussa laissa (25/39), sekä lainausliikettä harjoittavien osuuskuntain sekä niiden keskuskassojen oikeudesta erinäisillä ehdoilla ottaa vastaan talletuksia 4 päivänä kesäkuuta 1920 annetun lain (164/20) 2 §:ssä."

7.6 Erityistalletuslain arviointia

Klaus Waris arvioi jo vuonna 1966 edellisenä vuonna säädettyä erityistalletuslakia.¹³ Hän perusteli mm. sitä, miksi kassavarantotalletusten keräämiselle valtuudet antavan erityistalletuslain käytöstä säädetään Suomessa asetuksella, onhan päättävä elin tällöin viime kädessä valtioneuvosto eikä keskuspankki. Vaikka joissakin maissa oikeus asettaa rahalaitoksille kassavarantovaatimuksia onkin suoraan keskuspankilla, ei hänen mukaansa vastaavanlainen vallansijoitus meidän oloissamme olisi tullut kysymykseen, mikä käy ilmi mm. perustuslakivaliokunnan erityistalletuslakiesityksestä antamasta lausunnosta. Tietyissä mielessä on kaikesti katsottava hallitukselle annetun vaikutusvallan kassavarantomenettelyssä suovan rahalaitoksille takeita kovin jyrkkiä otteita vastaan. Toiselta puolen on selvää, että erityistalletusten keräämisen tullessa ajankohtaiseksi Suomen Pankki asettaa ehdottomasti etusijalle sopimuksen tekemisen. Tässä onnistuminen riippunee viime kädessä siitä, miten sitovia valtuuksia säästöpankit ja osuuskassat myöntävät omille keskusliitoilleen asiasta neuvoteltaessa.

Wariksen mukaan lakiin perustuvaa erityistalletusmenettelyä voidaan, sen rahapoliittista tehoa punnitien, pitää suunnilleen kansainvälistä standardia vastaavana. Vuoden 1957 lakiin samoin kuin vuosien 1955 - 1956 ja 1961 - 1962 sopimuksiin verrattuna vuoden 1965 laki menee valtuuksissa huomattavasti pitemmälle. Lain perusteella voidaan tietystä perusajankohdasta lukien vaatia rahalaitosta sijoittamaan erityistalletuksiksi enintään 70 % ottolainauksen kasvusta, johon ei kuitenkaan lueta shekkitilejä ja talletustileille hyvitettyjä korkoja eikä myöskään kassareservivaroja toisissa pankeissa. Suurin talletus-

¹³WARIS (1966).

määrä on enintään 6 % ja suurin kuukausierä enintään 0.5 % rahalaitoksen perusajankohdan ottolainauksesta.

8 VUODEN 1966 KASSAVARANTOSOPIMUS

8.1 Taustaa

Valtio oli vuoden 1966 alusta lukien rahoitusvaikeuksissa, etenkin sen takia, että eräiden menojen maksaminen oli jouduttu siirtämään vuodesta 1965 vuoden 1966 puolelle. Maksuhäiriöiden välttämiseksi Suomen Pankki joutui helmikuusta 1966 alkaen miltei kuukausittain järjestämään valtiolle tilapäistä ja lyhytaikaista rahoitusta, mikä tapahtui lähinnä Postipankin kanssa tehtyjen termineehtoisten obligaatiokauppojen muodossa. Huolimatta verojen ja maksujen korotuksesta vuoden puolivälissä valtionalouden rahoitusvajaus syksyn mittaan yhä kasvoi ja muodostui useastakin syystä huomattavasti suuremmaksi kuin vielä vuoden 1967 budjettiesitystä laadittaessa oli ennakoitu. Marraskuun jälkipuoliskolla valtiovarainministeriö ilmoitti Suomen Pankille, että lopullinen rahoitusvajaus, jota ei valtion vuoden 1966 tulo- ja menoarviossa eikä myöskään jo eduskuntakäsittelyn loppuvaiheeseen ehtineessä vuoden 1967 tulo- ja menoarviossa ollut katettu, nousisi noin 400 milj. markkaan.¹⁴

Katsoen niihin vakaviin seurauksiin, joita koituisi tämänsuuruisesta avoimesta kassakriisistä, Suomen Pankki päätti 12. joulukuuta 1966 myöntää valtiolle poikkeuksellisen ja kertakaikkisen toimenpiteenä enintään 300 milj. markan määräisen lainan. Tämä laina, joka merkittiin tuloksi vuoden 1966 viimeiseen lisäbudjettiin, oli maksettava takaisin vuosina 1968 - 1970. Niiden haittavaikutusten poistamiseksi, jotka väistämättömästi aiheutuisivat tällaisesta keskuspankkirahan tarjonnan lisääntymisestä, Suomen Pankki asetti luoton ehdoksi, että vastaava määrä varoja sidottaisiin rahalaitosten talletuksina Suomen Pankkiin. Hallitus tekikin periaatepäätöksen siitä, että ellei Suomen

¹⁴Suomen Pankin vuosikirja 1966.

Pankki saisi rahalaitosten kanssa aikaan tämän mukaista vapaaehtoista kassavarantosopimusta, hallitus saattaisi vuoden 1967 alusta voimaan pakollisen talletusmenettelyn, joka perustuisi lakiin rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa.

8.2 Sopimuksen peruspiirteet

Suomen Pankki aloitti rahalaitosten kanssa välittömästi neuvottelut vapaaehtoisen kassavarantosopimuksen aikaansaamiseksi. Sopimus solmittiin 23. joulukuuta 1966 ja sen mukaan rahalaitokset tallettaisivat kuukausittain, alkaen 15. helmikuuta 1967, Suomen Pankkiin erityisille kassavarantotileille määrän, joka riippuisi toisaalta kunkin rahalaitoksen ottolainauksen suuruudesta vuoden 1966 lopussa, toisaalta ao. rahalaitoksen ottolainauksen kuukausittaisesta kasvusta vuonna 1967. Suomen Pankki maksaisi talletuksille korkoa 7 % vuodessa, mihin pankkivaltuusmiehet jo aikaisemmin olivat antaneet johtokunnalle valtuudet.¹⁵

Talletusvelvollisuus voisi kaikkien rahalaitosten osalta yhteensä olla enintään 300 milj. markkaa eli valtiolle annetun lainan kokonaismäärä. Kunkin rahalaitoksen osalta talletusvelvollisuus oli samalla rajoitettu 60 prosenttiin ottolainauksen kasvusta ja enintään 3 prosenttiin ottolainauskannasta vuoden 1966 lopussa. Kassavarantotileille 15. joulukuuta mennessä kertyneet varat Suomen Pankki palauttaisi rahalaitoksille sitä mukaa kuin valtio lyhentäisi mainittua lainaansa Suomen Pankille, kuitenkin viimeistään 20. elokuuta 1970.

8.3 Kassavarantotalletusten määrät ja talletusvaatimukset

Vuoden 1966 kassavarantosopimuksen perusteella Suomen Pankkiin kertyi kassavarantotalletuksia enimmillään 182.7 milj. markkaa, mikä oli 1.4 % rahalaitosten koko ottolainauskannasta (taulukko 9). Keskimäärin

¹⁵Eduskunnan pankkivaltuusmiesten kertomus vuodelta 1966.

talletuksia oli 124.6 milj. markkaa vuosina 1967 - 1970, mikä oli noin 1 % pankkien ottolainauksesta. Vastaavana aikana valtion laina Suomen Pankilta oli keskimäärin 211.9 milj. markkaa. Täten talletuksia kerättiin vain 60 % lainan määrästä.

Talletuksia alettiin palauttaa pankeille syyskuusta 1968 alkaen ja kokonaisuudessaan talletukset oli purettu elokuun 1970 loppuun mennessä.

Pankkiryhmittäin talletukset on esitetty taulukossa 10. Liikepankkien osuus kassavarantotalletuksista oli koko ajanjakson keskiarvona 45 %, säästöpankkien 30 %, osuuspankkien 14 % ja Postipankin 11 %. Liikepankkien osuus kassavarantotalletuksista ylitti selvästi niiden osuuden ottolainauksesta (5.8 prosenttiyksikköä) samalla, kun osuuspankkien osuus kassavarantotalletuksista alitti ottolainausosuuden vieläkin enemmän (6.8 prosenttiyksikköä). Muiden rahoituslaitosten kassavarantotalletusten osuudet vastasivat suunnilleen ottolainausosuuksia.

TAULUKKO 9. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄT JA TALLETUSVELVOITTEET 1967 - 1970¹

Kuukauden lopussa	Talletusten määrä, milj. mk	Talletukset, % ottolainauskannasta	Talletusvaatimus, % ottolainauksen kasvusta ²	Valtion laina, milj. mk
I/1967	-	-	-	300
II	66.1	0.58	58.9	"
III	122.0	1.06	45.2	"
IV	138.7	1.20	46.0	"
V	130.3	1.13	41.3	"
VI	136.6	1.17	31.9	"
VII	106.7	0.93	35.5	"
VIII	109.3	0.95	35.0	"
IX	132.5	1.14	33.1	"
X	132.7	1.14	30.8	"
XI	169.8	1.43	26.6	"
XII	162.2	1.37	25.9	"
I/1968	172.6	1.41	16.3	"
II	167.7	1.36	15.3	"
III	176.7	1.41	13.4	"
IV	180.4	1.43	13.4	"
V	181.9	1.42	11.8	"
VI	182.7	1.43	11.9	"
VII	182.7	1.43	12.0	"
VIII	182.7	1.42	11.3	"
IX	171.2	1.33	10.1	"
X	159.8	1.22	8.7	"
XI	148.4	1.14	8.1	"
XII	137.0	1.04	7.0	"
I/1969	137.0	0.99	5.3	200
II	137.0	0.99	5.2	150
III	137.0	0.98	4.9	"
IV	137.0	0.97	4.7	"
V	137.0	0.96	4.6	"
VI	137.0	0.95	4.4	"
VII	137.0	0.95	4.4	"
VIII	91.3	0.64	2.9	100
IX	91.3	0.63	2.9	"
X	91.3	0.62	2.7	"
XI	91.3	0.62	2.6	"
XII	91.3	0.62	2.5	"
I/1970	91.3	0.59	2.2	"
II	45.7	0.29	1.0	50
III	45.7	0.29	1.0	"
IV	45.7	0.28	0.9	"
V	45.7	0.28	0.9	"
VI	45.7	0.28	0.9	"
VII	45.7	0.28	0.9	"
Keskimäärin				
II/67 - VII/70	124.6	0.96	14.4	211.9

¹ Suomen Pankin rahapolitiikan osaston tilastot.

² Talletusvaatimus on laskettu kassavarantotalletusten suhteena ottolainauksen kasvuun 31.12.1966 lukien. Se oli perusajankohdasta lasketusta ottolainauskasvusta 60 - 70 %, kuitenkin enintään 1.5 - 3 % perusajankohdan ottolainauskannasta (ks. sopimus).

TAULUKKO 10. KASSAVARANTOTALLETUKSET PANKKIRYHMITÄIN 1967 - 1970
(milj. markkaa kuukauden lopussa)

Kuukausi/ vuosi	Liike- pankit ¹	Säästö- pankit	Osuus- pankit	Posti- pankki	YHTEENSÄ
II/1967	31.5	16.5	5.1	13.0	66.1
III	56.3	34.3	9.6	21.6	121.8
IV	44.8	51.2	16.8	25.9	138.7
V	31.3	53.3	19.8	25.9	130.3
VI	55.2	46.9	17.2	17.3	136.6
VII	40.9	35.8	12.7	17.3	106.7
VIII	41.6	37.0	13.4	17.3	109.3
IX	57.8	42.0	15.4	17.3	132.5
X	50.6	45.9	18.9	17.3	132.7
XI	85.1	48.6	18.8	17.3	169.8
XII	76.7	48.4	19.8	17.3	162.2
I/1968	85.2	49.1	21.0	17.3	172.6
II	84.9	46.8	18.7	17.3	167.7
III	84.2	51.9	23.3	17.3	176.7
IV	84.2	53.6	25.3	17.3	180.4
V	84.5	53.4	26.7	17.3	181.9
VI	85.0	54.3	26.1	17.3	182.7
VII	85.0	54.3	26.1	17.3	182.7
VIII	85.0	54.3	26.1	17.3	182.7
IX	79.6	50.9	24.5	16.2	171.2
X	74.3	47.5	22.9	15.1	159.8
XI	69.1	44.1	21.2	14.0	148.4
XII	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
I/1969	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
II	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
III	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
IV	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
V	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
VI	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
VII	63.8	40.7	19.6	12.9	137.0
VIII	42.5	27.1	13.1	8.6	91.3
IX	42.5	27.1	13.1	8.6	91.3
X	42.5	27.1	13.1	8.6	91.3
XI	42.5	27.1	13.1	8.6	91.3
XII	42.5	27.1	13.1	8.6	91.3
I/1970	42.5	27.1	13.1	8.6	91.3
II	21.3	13.6	6.1	4.3	45.7
III	21.3	13.6	6.1	4.3	45.7
IV	21.3	13.6	6.1	4.3	45.7
V	21.3	13.6	6.1	4.3	45.7
VI	21.3	13.6	6.1	4.3	45.7
VII	21.3	13.6	6.1	4.3	45.7
Kvt-osuus ²	45.2	30.4	13.5	10.9	100.0
Otk-osuus ³	39.4	29.7	20.3	10.6	100.0

1 Ml. Osuuspankkien Keskusosakepankki.

2 Kunkin pankkiryhmän keskimääräinen prosenttiosuus kassavarantotalletuksista.

3 Kunkin pankkiryhmän keskimääräinen prosenttiosuus ottolainauskannasta.

8.4 Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus

Taulukossa 11 esitetään laskelma kassavarantotalletusten liikepankeille 1967 - 1970 aiheuttamasta kustannusrasituksesta. Kustannusvaikutus on laskettu sekä marginaalikorkoerona (kustannusvaikutus r_c) että osuutena liikepankkien uusista luotoista.

Sovelletun järjestelmän kustannusvaikutus oli vuosina 1967 - 1969 nolla, sillä talletuksille maksettiin yhtä suuri korko kuin pankkien keskuspankkiluotosta perittiin korkoa (7 %). Vasta kassavarantotalletusten palautusvaiheessa vuoden 1970 kireä rahapolitiikka aiheutti lievän kustannusvaikutuksen (noin 4 prosenttiyksikköä marginaalikorkoerona).

Kassavarantotalletusten kustannusvaikutusta vähensi myös se, että puolet talletusten määrästä sai toukokuun alusta 1967 alkaen vähentää keskuspankkiluoton kulloisestakin määrästä keskuspankkiluoton korkoa laskettaessa. Mahdollista kustannusrasitusta laskettaessa tämä on otettu huomioon siten, että keskuspankkiluoton marginaalikorkoon perustuva kustannusvaikutus ja kustannus per uusi luotto on puolitettu silloin, kun ne ovat poikenneet nolasta (v. 1970).

Sovellettua kassavarantojärjestelyä voidaan arvostella ankarasti. Sitä voidaan pitää lähes täysin tehottomana rahapolitiikan kannalta, koska pankeilla oli mahdollisuus rahoittaa talletukset keskuspankkiluotolla ilman mitään kustannusta. Täten järjestelyn päätavoite, valtion luotottamisesta aiheutuneen likviditeettilisäyksen neutralointi, jäi ilmeisesti valtaosin saavuttamatta.

TAULUKKO 11. KASSAVARANTOTALLETUSTEN KUSTANNUSVAIKUTUS 1967 - 1970
(Liikepankit)

Kuukausi	Liikepankkien kv-talletukset, milj. mk	Talletusvelvoite, ¹ %	Kustannusvaikutus ² $r_v - r_k = r_c$	Kustannus per uusi luotto, %
II/1967	31.5	0.73	0	0
III	56.3	1.29	0	0
IV	44.8	1.03	0	0
V	31.3	0.72	0	0
VI	55.2	1.26	0	0
VII	40.9	0.95	0	0
VIII	41.6	0.95	0	0
IX	57.8	1.31	0	0
X	50.6	1.15	0	0
XI	85.1	1.86	0	0
XII	76.7	1.69	0	0
I/1968	85.2	1.80	0	0
II	84.9	1.82	0	0
III	84.2	1.75	0	0
IV	84.2	1.74	0	0
V	84.5	1.73	0	0
VI	85.0	1.73	0	0
VII	85.0	1.73	0	0
VIII	85.0	1.69	0	0
IX	79.6	1.58	0	0
X	74.3	1.46	0	0
XI	69.1	1.36	0	0
XII	63.8	1.24	0	0
I/1969	63.8	1.18	0	0
II	63.8	1.17	0	0
III	63.8	1.16	0	0
IV	63.8	1.15	0	0
V	63.8	1.14	0	0
VI	63.8	1.13	0	0
VII	63.8	1.12	0	0
VIII	42.5	0.75	0	0
IX	42.5	0.75	0	0
X	42.5	0.73	0.70	0.01
XI	42.5	0.72	0	0
XII	42.5	0.72	0	0
I/1970	42.5	0.68	2.89	0.02
II	21.5	0.33	3.12	0.01
III	21.5	0.33	3.75	0.01
IV	21.5	0.33	5.35	0.02
V	21.5	0.32	5.35	0.02
VI	21.5	0.32	5.35	0.02
VII	21.5	0.32	2.68	0.01
Keskimäärin				
II/67 - VII/70	56.4	1.12	0.70	0.003

¹ Liikepankkien kassavarantotalletukset prosentteina talletuskannasta.

² Liikepankkien keskuspankkiluoton marginaalikorko miinus kassavarantotalletusten korko.

8.5 Kassavarantosopimus

Seuraavassa esitetään kokonaisuudessaan Suomen Pankin ja rahalaitosten välillä 23. joulukuuta 1966 allekirjoitettu kassavarantosopimus. Sopimuksen ulkopuolelle jäivät osuuskauppojen säästökassat sekä ne rahalaitokset, joiden ottolainaus perusajankohtana (31.12.1966) oli pienempi kuin 4 milj. markkaa. Sopimus oli voimassa elokuuhun 1970 saakka, jolloin kassavarantotalletusten loppuerät palautettiin pankeille.

"Suomen Pankin sekä liikepankkien, säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin, Suomen Säästöpankkiliiton, Osuuskassojen Keskus Oy:n, Osuuskassojen Keskusliiton ja Postisäästöpankin välillä on tehty seuraava sopimus kassavarantotalletuksista.

- 1 § Tämän sopimuksen mukaisen sijoitusvelvollisuuden perusajankohtana on joulukuun 31 päivä 1966. Sijoituspäivänä on kunkin kuukauden 15 päivä. Ensimmäinen sijoituspäivä on helmikuun 15 päivä 1967 ja viimeinen sijoituspäivä joulukuun 15 päivä 1967.
- 2 § Rahalaitos sijoittaa vuoden 1967 aikana varat kassavarantotilille siten, että sillä on viimeistään ao. sijoituspäivänä tilillä varoja seuraavasti:
 - 1) helmikuun 15 päivänä 70 % siitä määrästä, millä rahalaitoksen ottolainaus on kasvanut perusajankohdasta tammikuun loppuun, enintään kuitenkin 1.5 % rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana;
 - 2) maaliskuun 15 päivänä 65 % siitä määrästä, millä rahalaitoksen ottolainaus on kasvanut perusajankohdasta helmikuun loppuun, enintään kuitenkin 2.5 % rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana;
 - 3) huhtikuun, toukokuun ja kesäkuun 15 päivänä 60 % siitä määrästä, millä rahalaitoksen ottolainaus on kasvanut perusajankohdasta kyseistä sijoituspäivää edeltäneen kuukauden loppuun, enintään kuitenkin 3 % rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana; ja
 - 4) heinäkuun 15 päivänä sekä sitä seuraavien kuukausien ao. sijoituspäivänä 60 % siitä määrästä, millä rahalaitoksen ottolainaus on kasvanut perusajankohdasta kyseistä sijoituspäivää edeltäneen kuukauden loppuun, enintään kuitenkin se prosenttinen osuus rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana, joka vastaa Suomen Pankin valtiolle joulukuun 12 päivänä 1966 myöntämän enintään 300 milj. markan suuruisen lainan

nostetun määrän prosenttista osuutta kaikkien tämän sopimuksen alaisten rahalaitosten ottolainauksesta perusajankohtana, ja enintään 3 %.

Jos rahalaitoksella sijoituspäivänä on kassavarantotilille sijoitettuna enemmän varoja kuin 1 momentin mukaan edellytetään, rahalaitos on oikeutettu nostamaan sijoitusvelvollisuuden ylittävät varat tililtään siitä päivästä lukien.

Sen jälkeen kun rahalaitoksen kassavarantotilille sijoittamien varojen määrä on noussut 1. momentin 3 tai 4 kohdassa tarkoitettuun prosenttiseen enimmäisosuuteen rahalaitoksen ottolainauksesta perusajankohtana, rahalaitos on edelleenkin oikeutettu nostamaan varoja tililtään 2. momentin nojalla, mutta on rahalaitoksen tässä tapauksessa uudelleen sijoitettava varoja tililleen 1. momentin mukaisessa järjestyksessä, kunnes edellä mainittu enimmäisosuus on saavutettu.

- 3 § Sijoitusvelvollisuus ei koske rahalaitosta, jonka ottolainaus perusajankohtana on pienempi kuin 4 milj. mk.
- 4 § Liikepankki, Osuuskassojen Keskus ja Postisäästöpankki sijoittavat 1 §:ssä tarkoitetut varat kassavarantotilille Suomen Pankkiin, säästöpankki kassavarantotilille Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankkiin ja osuuskassa kassavarantotilille Osuuskassojen Keskukseen.
- Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja vastaavasti Osuuskassojen Keskus pitävät erityiselle Suomen Pankissa olevalle kassavarantotilille talletettuina kaikki ne varat, jotka säästöpankeilla ja vastaavasti osuuskassoilla ovat siinä kulloinkin talletettuina 1 momentissa mainituille kassavarantotileille.
- 5 § Suomen Pankki voi lieventää 2 §:ssä tarkoitettua sijoitusvelvollisuutta.
- 6 § Rahalaitoksen ottolainauksella tarkoitetaan tässä sopimuksessa rahalaitoksen karttuvalle tilille, säästötilille, shekkitalille ja muille näihin verrattaville tileille sekä talletustodistuksia vastaan yleisöltä vastaanottamia varoja.
- 7 § Kuukauden päätyttyä lähettää säästöpankki säästöpankkitarkastukselle ja osuuskassa Osuuskassojen Keskuselle viipymättä ilmoituksen ottolainauksessaan perusajankohdan ja sanotun kuukauden viimeisen päivän välisenä aikana tapahtuneesta muutoksesta.

Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja vastaavasti Osuuskassojen Keskus ilmoittaa viimeistään kunkin kuukauden 18 päivänä Suomen Pankille, paljonko säästöpankkien ja vastaavasti osuuskassojen kassavarantotileillä oli varoja saman kuukauden 15 päivänä.

- 8 § Suomen Pankki hyvittää rahalaitoksen kassavarantotilillä oleville varoille korkoa 7 % vuodessa. Korko maksetaan joka kuukauden 14 päivänä. Korko hyvitetään sen pienimmän saldon mukaan, joka kassavarantotilillä oli tämän päivän ja edellisen kuukauden 15 päivän välisenä aikana, mainitut päivät mukaan luettuina.
- 9 § Säästöpankin ja osuuskassan kassavarantotilille tallettamien varojen irtisanomisaika on 6 kuukautta. Irtisanottuja varoja saa säästöpankki ja osuuskassa ennen jäljempänä 12 §:ssä mainitun nosto-oikeuden voimaan astumista nostaa ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joita tarkoitetaan säästöpankkilain 33 §:n 3 momentissa.
- 10 § Jos jokin tässä sopimuksessa mainituista määräpäivistä sattuu päiväksi, jolloin rahalaitokset pidetään suljettuina, kyseiseksi määräpäiväksi katsotaan lähinnä seuraava arkipäivä.
- 11 § Tämän sopimuksen mukaisten kassavarantotilien käytöstä ei peritä palkkiota.
- 12 § Varat, jotka rahalaitoksilla on kassavarantotileille sijoitettuina joulukuun 15 päivänä 1967, jäävät tileille ja ovat 9 §:ssä tarkoitettuja tapauksia lukuun ottamatta nostettavissa vain Suomen Pankin määräämin ehdoin. Suomen Pankki palauttaa pankin ja rahalaitosten kesken tarkemmin sovittavalla tavalla varat rahalaitoksille viimeistään sitä mukaa kuin valtio lyhentää 2 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettua Suomen Pankilta saamaansa lainaa. Varat on kokonaisuudessaan palautettava rahalaitoksille viimeistään elokuun 20 päivänä 1970.
- Varoja tämän pykälän mukaan palautettaessa on Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja vastaavasti Osuuskassojen Keskus oikeutettu nostamaan 4 §:n 2 momentissa mainitulla kassavarantotilillä olevista varoistaan kulloin sen määrän, jonka säästöpankit ja vastaavasti osuuskassat ovat nostaneet kassavarantotileiltään.
- 13 § Erityisissä tapauksissa rahalaitos voi Suomen Pankin luvalla poiketa tämän sopimuksen määräyksistä."

9 ERITYISTALLETUSLAIN MUUTOS 1970 JA
SUOMEN PANKIN ESITYS UUDEKSI ERITYISTALLETUSLAIKSI

9.1 Pankkilakien muutosten huomioon ottaminen

Uusien pankkilakien voimaan tulon johdosta tehtiin vuonna 1970 lakiin rahalaitosten erityistalletuksista pankkilakien edellyttämät muutokset. Vuoden 1965 erityistalletuslain 2 §:n 1 momentti, 5 § ja 6 §:n 2 momentti sekä 10 § muutettiin 15.11.1970 alkaen seuraaviksi.

- "2 § Rahalaitoksella tarkoitetaan tässä laissa liikepankkia, säästöpankkia, osuuspankkia sekä Postipankkia.

- 5 § Erityistalletuksen Suomen Pankkiin tekee säästöpankki ja osuuspankki keskusrahallaitoksenaan toimivan liikepankin välityksellä.
- 6 § -----
Edellä 1 momentissa mainitun koron maksaa Suomen Pankki kullekin säästöpankille ja osuuspankille tämän keskusrahallaitoksena toimivan liikepankin välityksellä.
- 10 § Tämän lain nojalla Suomen Pankissa talletettuina olevia varoja ei lueta sellaisiksi kassavarantovaroiksi, joita tarkoitetaan 29 päivänä elokuuta 1969 annetun liikepankilain (540/69) 45 §:ssä, samana päivänä annetun säästöpankilain (541/69) 57 §:ssä ja edelleen samana päivänä annetun osuuspankilain (542/69) 49 §:ssä."

9.2 Erityistalletuslain 1965 uudistamistarve

Kassavarantosopimuksista saatujen kokemusten perusteella voitiin 1970-luvun alkupuolella todeta, että sekä sovelletut vapaaehtoiset sopimukset että niiden taustalla oleva valtuuslaki rahalaitosten erityistalletuksista olivat tietyiltä osin puutteellisia rahapolitiikan näkökulmasta.

Vuonna 1972 Suomen Pankki käynnisti valmistelutyön lain uusimiseksi. Valmisteluun osallistuivat myös valtiovarainministeriö ja rahalaitosten edustajat. Sen tuloksena syntyi vuonna 1973 esitysluonnos uudeksi

erityistalletuslaiksi, jota ei kuitenkaan annettu eduskunnalle.¹⁶ Seuraavassa esitetään lakiesityksen perustelut sekä laadittu lakiehdotus, jotka on kirjoitettu hallituksen esityksen muotoon.

9.2.1 Yleisperustelut erityistalletuslain uudistamiselle

"Voimassa oleva laki rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa on vuodelta 1965 (745/65) ja se tuli voimaan vuoden 1966 alusta. Uusien pankkilakien johdosta lakiin tehtiin vuonna 1970 niiden edellyttämät muodolliset muutokset (677/70). Lakia ei ole sovellettu, mutta sen olemassaolo oli edesauttamassa Suomen Pankin ja pankkien välisen kassavarantosopimuksen syntymistä vuoden 1966 lopulla. Jo ennen lain voimaantuloa käytettiin vastaavaa erityistalletusmenettelyä kahteen eri otteeseen Suomen Pankin ja pankkien välisen vapaaehtoisen sopimuksen perusteella.

Erityistalletusten kokoamisella voidaan rajoittaa pankkien mahdollisuuksia luotonannon liialliseen laajentamiseen noususuhdannevaiheissa ja toisaalta niiden vapauttamisella voidaan parantaa pankkien luotonantomahdollisuuksia taantumakausien aikana. Kun erityistalletusmenettely koskee välittömästi kaikkia talletusrahallaitoksia, sen ulottuvuus on olennaisesti laajempi kuin liikepankkien keskuspankkivelan säätelyn, joka Suomessa on viimeisten vuosikymmenten aikana ollut jatkuvasti keskeisenä rahapolitiikan välineenä.

Voimassa oleva erityistalletuslaki antaa hallituksen käsityksen mukaan mahdollisuudet suuruusluokaltaan riittävien erityistalletusten keräämiseen rahalaitoksilta. Myös sitä nopeutta, jolla erityistalletuksia nykyisen lain puitteissa voidaan koota, on pidettävä suhdannepoliittisesti riittävänä. Hallituksen esityksessä uudeksi laiksi rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa ei tämän vuoksi ole pyritty voimassa olevan lain kokonaistehon lisäämiseen vaan yksinomaan eräiden lain heikkouksien poistamiseen.

Voimassa olevan erityistalletuslain keskeisenä heikkoutena on se, että lain mukaan rahalaitosten talletusvelvollisuus määräytyy ensi sijassa talletuskannan kasvun perusteella. Tällöin erityistalletusmenettely rankaisee niitä rahalaitoksia, joiden talletuskanta kasvaa nopeimmin. Kun säästämisen edistäminen yleensä ja erityisesti noususuhdannevaiheessa on niin kasvu- kuin suhdannepoliittisestikin erittäin tarpeellista, on epätarkoituksenmukaista, että erityistalletusjärjestelmällä rasitetaan voimakkaimmin niitä rahalaitoksia, jotka tehokkaimmin keräävät säästövaroja. Lisäksi pankkien mahdollisuudet myöntää

¹⁶Esitysluonnos laiksi rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa, Suomen Pankki 16.5.1973.

uusia luottoja riippuvat useimmissa tilanteissa enemmän jo olemassa olevista talletusvaroista vastaan annettujen luottojen kuoletuksista kuin talletuskannan kasvusta. Talletuskannalle rakentuvan kassavarantojärjestelmän etuna on myös se luotettavuus, jolla erityistalletuskertymä on etukäteen arvioitavissa. Tämä luotettavuus helpottaa tuntuvasti toimenpiteiden tarkoituksenmukaista mitoittamista. Näistä syistä on perusteltua asettaa erityistalletusvelvollisuuden pohjaksi talletuskanta eikä talletusten kasvu.

Voimassa olevassa laissa ei shekki- eikä postisiirtotilejä lueta talletusvelvollisuuden alaiseen ottolainaukseen. Sen sijaan kaikissa tehdyissä kassavarantosopimuksissa nämä tilit on rinnastettu varsinaisiin talletuksiin. Shekki- ja postisiirtotileille talletetut varat antavat pankeille lähes samanlaisen mahdollisuuden luotonantonsa lisäämiseen kuin varsinaisille talletustileillekin talletetut varat. Erityisesti shekkitilien voimakas kasvu liittyy useimmiten vientijohteisiin noususuhdanteisiin lisäten pankkien luotonantomahdollisuuksia noususuhdanteen alku- ja keskivaiheissa. Näistä syistä olisi myös shekki- ja postisiirtotilit sisällytettävä talletusvelvollisuuden pohjana olevaan ottolainaukseen.

Kun shekki- ja postisiirtotilien sisällyttäminen lain tarkoittamaan ottolainaukseen samoin kuin eräät muutkin ehdotetuista muutoksista merkitsisivät lain mahdollistaman erityistalletusmenettelyn kokonaistehon lisääystä, mikäli tallettamisvelvollisuuden ylärajana säilytettäisiin voimassa olevan lain yläraja 6 % ottolainaukannasta, ehdottaa hallitus tämän ylärajan alentamista 4 %:iin.

Muut hallituksen esitykseen sisältyvät muutokset voimassa olevaan lakiin verrattuna ovat merkitykseltään vähäisempiä ja tähtäävät lähinnä lain soveltamisen ja valvonnan yksinkertaistamiseen. Näiden muutosten perustelut esitetään erityisperustelujen yhteydessä.

Hallituksen esittämät muutokset voimassa olevaan lakiin rahoituslaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa olisi voitu toteuttaa aikaisemman lain muutoksina. Kun kuitenkin hallitus esittää muutoksia useimpiin voimassa olevan lain pykälistä sekä aikaisempaa suurempaa pykälälukua, on lakikokonaisuuden kannalta katsottu tarkoituksenmukaisimmaksi kokonaan uuden lain säätäminen."

9.2.2 Erityisperustelut lain uudistamiselle

"Lakiehdotuksen 1 §:n 1 momentti vastaa sisällöltään voimassa olevan lain 1 §:n 1 momenttia. Siihen on tehty ainoastaan muodollisia muutoksia. Voimassa olevan lain 1 §:n 2 momentti on siirretty lakiehdotuksessa 7 §:n 2 momentiksi. Lakiehdotuksen 1 §:n 2 momentti on muodollisia muutoksia lukuun ottamatta sama kuin voimassa olevan lain 1 §:n 3 momentti.

Lakiehdotuksen 2 § vastaa voimassa olevan lain 2 §:ää. Muutoksena voimassa olevaan lakiin on 2 momentin määräykset tiivistetty yhdeksi luetteloksi, joka peittää voimassa olevan lain 2 §:n sekä 1 että 2 kohdassa tarkoitetun ottolainauksen. Asiallisena muutoksena voimassa olevaan lakiin on shekkitilit ja niihin verrattavat postisiirtotilit sisällytetty talletusvelvollisuuden piiriin yleisperusteluissa esitettyjen näkökohtien mukaisesti. Tällöin on kuitenkin valtiolta vastaanotetut varat kotimaisten rahalaitosten talletusten lisäksi vapautettu talletusvelvollisuudesta. Valuuttamääräisten talletusten muutosäännöstä, joka sisältyy 3 momenttiin, on lisäksi korjattu joustavammin erilaisiin tilanteisiin soveltuvaksi.

Lakiehdotuksen 3 § on voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Kun erityistalletusmenettelyä on tarkoitus käyttää nimenomaan suhdannepoliittisena välineenä, on perusteltua rajoittaa talletusvelvollisuuden yhtäjaksoinen käyttöaika yhden suhdannekierron puitteisiin. Suhdannekierron aikana erityistalletusvelvollisuutta tultaisiin todennäköisesti korottamaan noususuhdanteen alkupuolelta alkaen korkeasuhdanteen huippuvaiheeseen asti, minkä jälkeen erityistalletukset joko asteittain tai yhdessä erässä vapautettaisiin laskusuhdanteen aikana. Normaalin suhdannekierron pituuden ollessa meillä noin 5 vuotta olisi talletusvelvollisuutta voitava pitää voimassa yhtäjaksoisesti neljän vuoden ajan laskettuna ensimmäisestä tallettamispäivästä viimeisten talletusten vapauttamiseen. Edelleen esitetään säädettäväksi, ettei uutta erityistalletusvelvollisuutta voida määrätä ennen kuin 6 kuukautta on kulunut edellisen talletusvelvollisuuden lakkaamisesta.

Esitetyn lain 4 § vastaa voimassa olevan lain 3 §:ää. Pykälän 1 momentissa säädetään erityistalletusvelvollisuuden määräytymisperusteeksi ja laskentapohjaksi yleisperustelujen mukaisesti ottolainauskanta ja rajoitetaan talletusvelvollisuus enintään neljäksi prosentiksi ottolainauksesta. Prosenttiluku on yleisperusteluissa esitetystä syistä kaksi prosenttiyksikköä pienempi kuin vastaava rajoitus voimassa olevassa laissa. Pykälän 2 momentissa rajoitetaan erityistalletusvelvollisuuden kuukausittainen korottamismahdollisuus enintään 0.4 prosenttiyksikköön, mikä vastaa voimassa olevan lain 3 §:n 1 momentin 3 kohdan rajoitusta. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että 1 momentin sallimaan korkeimpaan talletusvelvollisuuteen voidaan päästä vajaan vuoden kuluessa erityistalletusmenettelyn käynnistämisestä.

Voimassa olevan lain 3 §:n 2 momentissa rajoitettiin erityistalletusten yhteismäärää edellä esitettyjen rajoitusten lisäksi

enintään 70 prosentiksi ottolainauksen kasvusta talletusvelvollisuuden perusajankohdasta lukien. Tällainen rajoitus kohdistuu varsin epätasaisesti eri rahalaitoksiin eikä sovellu yleisperustelujen mukaiseen ottolainauskantaan pohjautuvaan järjestelmään. Lisäksi tällainen rajoitus vaikeuttaa tuntuvasti talletuskertymän ennustamista ja siten koko järjestelmän käytön tarkoituksenmukaista mitoittamista. Näistä syistä ei lakiin ole esitetty ottolainauksen kasvuun pohjautuvaa talletusvelvollisuuden rajoitusta.

Voimassa oleva laki ei sisällyttänyt ottolainauksen kasvuun talletustileille lisättyjä korkoja. Tällaista lisättyjen korkojen vähennysoikeutta on pidettävä perusteettomana sen vuoksi, että mikäli talletuksille lisätyt korot jäävät talletustileille, niitä on pidettävä täysin samanveroisina muiden talletustileillä olevien varojen kanssa. Tällaisen korkojen vähennysoikeuden soveltaminen käytännössä merkitsisi lisäksi huomattavaa talletusvelvollisuuden laskennan monimutkaistamista ja valvonnan vaikeutumista. Vastaavalla tavalla laskentaa tarpeettomasti monimutkaistavana on pidettävä voimassa olevan lain antamaa oikeutta vähentää ottolainauksen kasvusta ne sijoitukset, jotka rahalaitos on tehnyt talletus- tai shekkitilille toiseen rahalaitokseen perusajankohdan jälkeen tapahtuneen ottolainauksensa kasvun perusteella pankkilakien kassavarantomääräysten puitteissa. Näistä vähennysoikeuksista on esitetty perusteluin lakiesityksessä luovuttu.

Lakiehdotuksen 5 §:ssä on säilytetty voimassa olevan lain 3 §:n 3 momentin antama mahdollisuus vapauttaa pienet rahalaitokset tallettamisvelvollisuudesta.

Lakiehdotuksen 6 §:n 1 momentissa täsmennetään erityistalletusvelvollisuuden määräytymisajankohta sekä talletuksen tekoajankohta. Näistä ei voimassa olevassa laissa ole yksityiskohtaisia määräyksiä, mutta ehdotetut säännökset vastaavat tehdyissä vapaaehtoisissa sopimuksissa noudatettuja periaatteita. Pykälän 2 momentissa, joka vastaa voimassa olevan lain 4 §:ää, määritellään erityistalletusten nostamisajankohta.

Lakiesityksen 7 § on voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Kohtuullisen ajan antamiseksi rahalaitoksille erityistalletusmenettelyn edellyttämää maksuvalmiusjärjestelyjä varten on perusteltua säätää, että tallettamisvelvollisuuden määrittävän prosenttiluvun muuttamisesta on ilmoitettava viimeistään kuukautta ennen muutetun prosenttiluvun voimaantuloa. Pykälän 2 momentti vastaa voimassa olevan lain 1 §:n 2 momenttia.

Lakiehdotuksen 8 § on samansisältöinen kuin voimassa olevan lain 5 §. Erityistalletusten korkoa koskevan 9 §:n 1 momentti on samansisältöinen kuin voimassa olevan lain vastaava 6 §:n 1 momentti. Pykälän 2 momentiksi on otettu uusi säännös koronmaksun ajankohdista. Pykälän 3 momentti on samansisältöinen kuin voimassa olevan lain 6 §:n 2 momentti.

Ehdotettu 10 § vastaa voimassa olevan lain 8 §:ää. Pykälän 2 momentissa on luovuttu edellyttämästä Suomen Pankin johtokunnan lausuntoa.

Ehdotettu 11 § vastaa voimassa olevan lain 9 §:ää. Säännöstä on koronmaksun ajankohdan osalta täsmennetty.

Ehdotettu 12 § on samansisältöinen kuin voimassa olevan lain 10 §."

9.2.3 Ehdotus uudeksi erityistalletuslaiksi

Edellä esitettyjen näkökohtien perusteella valmistelutyössä päädyttiin vuonna 1973 seuraavaan lakiesitykseen. Sitä ei kuitenkaan annettu eduskunnalle, koska tilanne rahamarkkinoilla muuttui kyseisen vuoden aikana olennaisesti aikaisempaa kireämmäksi ja lain mahdollinen käyttötarve poistui siten toistaiseksi.

Lakiehdotus rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa

"1 § Milloin rahalaitosten luotonantomahdollisuudet muodostuvat rahan arvon säilyttämisen tai maan ulkomaisen maksuvalmiuden turvaamisen kannalta liiallisiksi, eikä Suomen Pankki ole saanut kaikkien tässä laissa tarkoitettujen rahalaitosten kanssa aikaan sopimusta, jonka nojalla rahalaitokset sijoittavat varojaan erityistalletuksiksi Suomen Pankkiin, voidaan asetuksella säätää rahalaitokselle erityistalletusvelvollisuus siten kuin tässä laissa säädetään.

Rahalaitos, joka on tehnyt Suomen Pankin kanssa vapaaehtoisen sopimuksen erityistalletuksesta, on sopimuksen voimassaoloaikana vapaa tämän lain nojalla säädetyistä erityistalletusvelvollisuudesta.

2 § Rahalaitoksella tarkoitetaan liikepankkia, säästöpankkia, osuuspankkia ja Postipankkia.

Ottolainauksella tarkoitetaan rahalaitoksen karttuvalle talletustilille, säästötilille, shekkitulille, posti-siirtotilille ja muille näihin verrattaville tileille ulkomailla asuvia varten pidetyt tilit mukaan luettuina, sekä talletustodistusta vastaan vastaanottamia varoja, muilta tässä laissa tarkoitetuilta rahalaitoksilta ja valtiolta vastaanotettuja varoja lukuun ottamatta.

Ulkomaan rahan määräisillä tileillä olevat varat muunnetaan Suomen rahaksi Suomen Pankin asianomaiselle valuuttalle noteeraaman myyntikurssin mukaan.

3 § Erityistalletusvelvollisuus saadaan säätää olemaan voimassa yhtäjaksoisesti enintään neljä vuotta eikä

uutta erityistalletusvelvollisuutta saa panna voimaan ennen kuin vähintään kuusi kuukautta on kulunut edellisen erityistalletusvelvollisuuden lakkaamisesta.

- 4 § Erityistalletusvelvollisuus on vahvistettava prosentteina rahalaitoksen ottolainauksesta eikä korkeammaksi kuin neljäksi prosentiksi.

Erityistalletusvelvollisuus on vahvistettava siten, että ensimmäisen kuukauden prosenttimäärä on enintään 0.4 prosenttia ja että se nousee enintään 0.4 prosenttiyksiköllä kuukaudessa.

- 5 § Asetuksella voidaan säätää, että ne rahalaitokset, joiden ottolainaus ei ylitä siinä säädettyä määrää, ovat vapaat erityistalletusvelvollisuudesta.

- 6 § Erityistalletusvelvollisuus määräytyy kunkin kuukauden viimeisen päivän ottolainauksen perusteella. Erityistalletusvelvollisuuden mukainen talletus on tehtävä viimeistään seuraavan kuukauden 15 päivänä.

Jos rahalaitoksen erityistalletus ylittää jonkin kuukauden viimeisen päivän ottolainauksen perusteella määrättyvän erityistalletusvelvollisuuden, rahalaitos on oikeutettu nostamaan erityistalletusvelvollisuuden ylittävät varat aikaisintaan seuraavan kuukauden 15 päivänä.

- 7 § Erityistalletusvelvollisuuden määräämisestä, korottamisesta, alentamisesta tai lopettamisesta annettu asetus on annettava vähintään kuukautta ennen sitä kuukauden viimeistä päivää, jonka ottolainauksen perusteella määräytyvää erityistalletusvelvollisuutta asetus koskee.

Ennen erityistalletusvelvollisuuden määräämistä, korottamista, alentamista tai lopettamista koskevan asetuksen antamista on hankittava Suomen Pankin lausunto.

- 8 § Erityistalletuksen Suomen Pankkiin tekee säästöpankki ja osuuspankki keskusrahallaitoksenaan toimivan liikepankin välityksellä.

- 9 § Rahalaitoksen Suomen Pankkiin tekemälle erityistalletukselle Suomen Pankki maksaa vuotuisen koron, joka on vähintään prosenttiyksikön korkeampi kuin rahalaitoksen 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun ottolainauksen keski-korko.

Edellä 1 momentissa mainitun koron Suomen Pankki maksaa rahalaitoksille kunkin vuoden tammikuun 15 päivään mennessä tai jos erityistalletusta nostetaan erityistalletusvelvollisuuden alentamisen tai lopettamisen perusteella, korko suoritetaan nostettavan erän osalta talletusta nostettaessa.

Edellä 1 momentissa mainitun koron Suomen Pankki maksaa kullekin säästöpankille ja osuuspankille tämän keskusrahallaitoksena toimivan liikepankin välityksellä.

- 10 § Valtiovarainministeriö antaa tarvittaessa tarkemmat määräykset tämän lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta.

Valtiovarainministeriö voi rahallaitoksen maksuvalmiuden heikkenemisen takia tai muista erityisistä syistä osaksi tai kokonaan vapauttaa rahallaitoksen erityistalletusvelvollisuudesta.

- 11 § Milloin rahallaitos ei ole määräpäivään mennessä tehnyt säädettyä erityistalletusta Suomen Pankkiin, rahallaitoksen on maksettava puuttuvasta määrästä kuukausittain seuraavan kuukauden 15 päivään mennessä korkoa Suomen Pankille 12 prosenttia vuodessa.

- 12 § Tämän lain nojalla Suomen Pankissa talletettuina olevia varoja ei lueta sellaisiksi kassavarantovaroiksi, joita tarkoitetaan 29 päivänä elokuuta 1969 annetun liikepankkilain (540/69) 45 §:ssä, samana päivänä annetun säästöpankkilain (541/69) 57 §:ssä ja samana päivänä annetun osuuspankkilain (542/69) 49 §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan ... päivänä ... kuuta 197... ja sillä kumotaan laki rahallaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa (754/65) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen."

10 VUODEN 1979 KASSAVARANTOSOPIMUS

10.1 Tarve uuden kassavarantosopimuksen solmimiseen

Rahamarkkinat alkoivat selvästi keventyä vuoden 1978 aikana. Ylijäämäisen vaihtotaseen ja runsaan pääomantuonnin johdosta valuuttavaranto ja yhteiskunnan likviditeetti kasvoivat runsaasti. Yritysten investointiluottojen kysynnän vähäisyys yhdessä nopeutuneen talletuskehityksen kanssa johtivat likviditeetin kasautumiseen pääasiassa rahallaitoksiin. Tämä heijastui myös pankkien keskuspankkiasemassa, sillä pankit supistivat keskuspankkirahoitustaan lähes maksuvalmiutensa paranemista vastaavasti.

Ennusteiden mukaan kehitys rahoitusmarkkinoilla tuli jatkumaan samansuuntaisena myös vuonna 1979. Rahapolitiikan ongelmaksi alkoi näin

ollen muodostua, kuinka neutraloida pankeille syntyvä liikalikviditeetti, jos pankkien velkaa Suomen Pankille ei enää olisi. Keskuspankin ulottumattomissa olevan likviditeetin kasautuminen pankeihin voi nimittäin ajan mittaan purkautua esimerkiksi asunto- ja kiinteistöhankintojen liialliseen luototukseen. Tämä puolestaan voi johtaa nopeisiin hinnannousuihin kyseisessä sektorissa ja mahdollisesti muuallakin.¹⁷

Suomen Pankissa tultiin ennusteiden pohjalta siihen johtopäätökseen, että jos rahamarkkinoiden likviditeetin kasvu jatkuu ja pankit maksavat keskuspankkiluottoensa kokonaan pois, edellyttää rahapolitiikan järkevä hoito, että pankeille syntyy jatkossa saatavia Suomen Pankilta. Yksi kansainvälisesti paljon käytetty ja Suomessakin aikaisemmin kokeiltu järjestelmä on, että nämä saatavat ovat ainakin osaksi pankkien kassavarantotalletusten muodossa.

Kassavarantotalletusten keräämisvaltuudet perustuivat voimassa olevaan lakiin rahalaitosten erityistalletuksista Suomen Pankissa (745/1965). Se edellytti ennen lain soveltamista Suomen Pankin ja rahalaitosten välisiä neuvotteluja, joissa sovittiin kassavarantotalletusten vapaaehtoisesta keräämisestä. Lain soveltaminen oli mahdollista vain, jos neuvotteluissa ei olisi päästy Suomen Pankkia tyydyttävään sopimukseen.

Koska edellä mainitun lain tarjoamat mahdollisuudet talletusten keräämiseen olivat Suomen Pankin kannalta monessa suhteessa epätydyttävät, oli sopimukseen perustuva järjestelmä rahapolitiikan näkökulmasta tavoiteltavampi. Seuraavassa tarkastellaan ongelmia, joiden Suomen Pankissa nähtiin liittyvän sopimusperusteisen kassavarantojärjestelmän käyttöönottoon.

¹⁷Kassavarantojärjestelmän soveltamisesta, Suomen Pankin muistio 13.12.1978.

10.2 Talletusvelvollisuuden asettamisperusteista

Koska kassavarantojärjestelmän ensisijaisena tavoitteena oli pankkeihin kertyvän liikalikviditeetin neutralointi eikä luottoekspansion hillitseminen, olisi ollut tarkoituksenmukaisempaa perustaa talletusvelvollisuus ottolainaus- kuin antolainauskehitykseen. Tätä puolsi myös se, että aikaisemmissa sopimuksissa kassavarantotalletukset oli kytketty ottolainauskehitykseen. Myös voimassa olevassa laissa oli sama kytkentä. Tältä pohjalta ottolainauspohjainen järjestelmä oli luultavasti helpommin aikaansaataavissa kuin antolainauspohjainen. Ottolainausperusteista kassavarantotalletusten keräämistä puolsi myös ottolainauksen vähäisempi tasemanipulointimahdollisuus.

Voimassa oleva laki edellytti talletusvelvollisuuden määrittämistä ottolainauksen kasvun perusteella. Ottolainauskantaan perustuva "tasopohjainen" järjestelmä oli kuitenkin monessa suhteessa tarkoituksenmukaisempi.

Tasopohjaisen järjestelmän käyttöä puolsi ensinnäkin se, että siinä talletusvelvollisuuden pienentämiseen tähtäävän pankkien tasemanipuloinnin mahdollisuudet olivat vähäisemmät. Se ei liioin samassa määrin sortanut nopeimmin ottolainaustaan kasvattavia pankkeja kuten kasvupohjainen järjestelmä.

Talletusvelvollisuus tuli kytkeä kulloiseenkin - eikä tietyn perusajankohdan - varannon tasoon. Tämä toi mukaan pienen elementin voimassa olevan lain muutosperusteesta ja vähensi myös paineita manipuloida ottolainauksia.

Talletusvelvollisuutta tuli soveltaa yhtäsuurin prosentein kaikkiin pankkeihin. Lisäksi säästö- ja osuuspankkien osalta oli edellytettävä, että kukin pankki eikä vain järjestö kokonaisuutena, täytti oman talletusvelvollisuutensa. Ottolainaukseen oli sisällytettävä myös shekki- ja postisiirtotilit niiden ja muiden talletustilien välisen siirtelyjen vähentämiseksi. Samasta syystä eri tilimuodoille ei ollut syytä asettaa erilaisia kassavarantoprosentteja, vaan koko ottolainaukseen oli sovellettava yhtäläistä prosenttilukua. Ottolainaus oli ainakin tässä vaiheessa paikallaan rajoittaa vain kotimaiseen yleisöottolainaukseen ml. kotimaiset ulkomaanrahanmääräiset talletukset.

Koska kukin pankki saattoi laajentaa antolainaustaan ottolainauksen kasvun ohella myös tase-eriä kasvattamalla, talletusvelvollisuuden perustan ulottaminen myös ulkomaiseen velkaan, keskuspankkirahoitukseen ja omaan pääomaan voi osoittautua tarpeelliseksi.

Ottolainauksen tasoon perustuva talletusvelvollisuuden jakauma kesäkuun lopusta 1978 on esitetty pankkiryhmittäin oheisessa taulukossa.

TALLETUSVELVOLLISUUDEN JAKAUTUMA 30.6.1978

	Ottolainaus- kanta, milj. mk	Osuus kannasta, %	Keskuspankki- luoton kiintiö- jakautuma, %
Liikepankit (pl. OKO ja SKOP)	20055.2	37.7	59.4
OKO + osuuspankit	11384.7	21.4	17.8
SKOP + säästöpankit	14848.8	27.9	22.8 ¹
Postipankki	6878.2	12.9	-
Pankit yhteensä	<u>53166.9</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>

¹ Postipankilla ei ollut luottokiintiötä Suomen Pankissa.

10.3 Keskuspankkirahoitus ja kassavarantojärjestelmä

Rahapoliittisen ohjaustehon säilyttäminen edellytti, että kassavarantotalletusten kerääminen aloitettiin vaiheessa, jossa ainakin joillakin pankeilla oli vielä keskuspankkivelkaa. Muussa tapauksessa hyvässä likviditeettiasemassa olevat pankit olisivat saattaneet jäädä joksikin aikaa keskuspankin ohjauksen ulottumattomiin, mikä ei ollut toivottavaa rahapolitiikan yleisten tavoitteiden kannalta.

Rahapolitiikan ohjaustehon säilyttämiseksi kassavarantotalletuksia tuli kerätä siinä määrin, että useimmilla pankeilla olisi lähes jatkuvasti bruttovelkaa Suomen Pankille.

Oma kysymyksensä oli, mitkä keskuspankkirahoituksen muodot tulisi säilyttää siirtymä- ja kassavarantojen muodostamisvaiheen jälkeen. Luontevaa ja itse asiassa välttämätöntä olisi säilyttää päiväluotto-markkinat valtion ja muiden tekijöiden aiheuttamien rahamarkkina-

vaihtelujen hoitamiseksi. Lisäksi päiväluottomarkkinat olisivat joustava rahoituksen väline kassavarantojärjestelmän täydentäjänä. Keskuspankkirahoituksen yksinkertaistamisen tarve puolsi epäilemättä luottokiintiöistä luopumista.

10.4 Talletusten korko

Lain mukaan Suomen Pankin oli maksettava kassavarantotalletuksille korkoa, joka oli vähintään yhden prosenttiyksikön yli asianomaisen rahalaitoksen ottolainauksen keskikoron. Tällöin talletuskorko, kuten aiemmissa sopimuksissa, oli runsaat 5 prosenttia. Se jäi kuitenkin selvästi alle kaikkien pankkien antolainauksen keskikoron ja myös alle päivätalletuksista maksettavan koron, koska päiväluottokoron alarajana on keskuspankkiluoton peruskorko (7 1/4 %).

Mikäli pankki ei täyttänyt asetettua talletusvelvollisuutta, sen oli lain mukaan maksettava 12 prosentin sakkokorko tallettamatta jääneelle osalle. Säännöstä oli täydennettävä siltä varalta, että keskuspankkirahoituksen kustannus (päiväluottokorko) nousee yli 12 prosentin. Sakkokorko oli tämän takia aiheellista sitoa päiväluottokorkoon.

10.5 Käytännön politiikkanäkökohtia

Suomen Pankin mielestä kassavarantosopimus oli pyrittävä tekemään toistaiseksi, mikä mahdollistaisi järjestelmän hyvinkin pitkäaikaisen käytön. Keskuspankille piti saada tietyissä rajoissa päätösvalta talletusvelvollisuuden määräämisessä. Talletusvelvollisuudelle samoin kuin sen kuukausittaiselle korotukselle tuli sopia yläraja. Myös talletusvelvollisuuden alentamisen tuli olla mahdollista samoin kuin pankin vapauttaminen talletusvelvollisuudesta erityisistä syistä. Kyseiset edellytykset olivat tarpeen joustavan kassavarantopolitiikan harjoittamista varten.

Vuoden 1978 lopun ennustenäköymien valossa kassavarantotalletusten kerääminen tuli ajankohtaiseksi maalishuhtikuussa 1979. Tähän varautumiseksi kassavarantosopimus piti neuvotella valmiiksi mahdollisimman pian.

10.6 Kassavarantosopimus

Neuvottelut uudesta kassavarantosopimuksesta käytiin rahalaitosten kanssa vuoden 1979 alkupuolella. Niiden tuloksena Suomen Pankki ja rahalaitokset allekirjoittivat 8. maaliskuuta kassavarantosopimuksen rahapolitiikan välineistön täydentämiseksi. Sopimuksen perusteella Suomen Pankki sai oikeudet velvoittaa rahalaitokset pitämään varoja kassavarantotalletuksina keskuspankissa. Talletusvelvollisuus määräytyi sopimuksen mukaan Suomen Pankin vahvistamana prosenttina rahalaitoksen kunkin kuukauden lopun ottolainauskannasta, ja kassavarantotalletus oli saatettava tämän mukaiseksi seuraavan kalenterikuukauden loppuun mennessä. Suomen Pankki voi korottaa talletusvelvollisuutta enintään 0.4 prosenttiyksikön suuruisin kuukausittaisin portain ja kassavarantotalletusten ylärajaksi sovittiin 5 % ottolainauksesta. Suomen Pankki maksoi kassavarantotalletuksista koron, joka oli 3/4 prosenttiyksikköä Suomen Pankin kulloistakin peruskorkoa alempi.¹⁸ Sopimus on esitetty kokonaisuudessaan seuraavassa.

"1 § Rahalaitokset pitävät kassavarantotalletuksena Suomen Pankissa varoja tämän sopimuksen mukaisesti.

2 § Talletusvelvollisuuden suuruus määräytyy Suomen Pankin vahvistamana prosenttina kunkin kalenterikuukauden lopun ottolainauskannasta ja kassavarantotalletus on saatettava tämän mukaiseksi seuraavan kalenterikuukauden loppuun mennessä.

Ottolainaukseen luetaan säästötilit, karttavat talletustilit, käyttötilit, määräaikaistalletukset, shekkitilit, postisiirtotilit, kotimaiset ulkomaan rahan määräiset talletukset sekä muut näihin verrattavat talletukset lukuun ottamatta liikepankilta, Postipankilta, säästöpankilta, osuuspankilta, kiinnitysluottopankilta ja Suomen Vientiluotto Oy:ltä sekä valtiolta vastaanotettuja varoja. Talletusvelvollisuutta laskettaessa kotimaiset ulkomaan rahan määräiset talletukset otetaan kuitenkin lukuun puolesta määrästä.

Ulkomaan rahan määräiset talletukset muunnetaan Suomen rahaksi Suomen Pankin asianomaiselle valuutalle kulloinkin noteeraaman myyntikurssin mukaan. Mikäli Suomen Pankki ei noteeraa kurssia jollekin valuutalle, se muunnetaan Suomen rahaksi Yhdysvaltojen dollarin ja asian-

¹⁸Pankkivaltuusmiesten kertomus vuodelta 1979, s. 5 - 6.

omaisten valuutan välillä kansainvälisillä valuuttamarkkinoilla vallitsevaa kurssia käyttäen.

- 3 § Talletusvelvollisuus määrätään ensimmäisen kerran aikaisintaan maaliskuun 1979 lopun ottolainauskannan perusteella ja velvollisuus voidaan tällöin vahvistaa enintään 0.4 prosentiksi. Tämän jälkeen mainittua prosenttilukua voidaan korottaa enintään 0.4 prosenttiyksiköllä kuukaudessa.

Mikäli 2 §:n 1. momentissa tarkoitettua prosenttilukua on alennettu, sitä voidaan uudelleen nostaa enintään 0.4 prosenttiyksiköllä kuukaudessa.

Talletusvelvollisuus voidaan vahvistaa enintään 5 prosentiksi.

- 4 § Suomen Säästöpankkiliiton ja Osuuspankkien Keskusliiton piirissä voidaan sopia siitä, että säästöpankin ja vastaavasti osuuspankin talletusvelvollisuus on kuitenkin enintään 60 % siitä määrästä, jolla säästöpankin tai osuuspankin ottolainaus on lisääntynyt 3 §:n 1. momentissa tarkoitettua ensimmäisen talletusvelvollisuuden määräytymisajankohtaa edeltäneestä kalenterikuukauden lopusta. Edellytyksenä on, että säästöpankkien ja Skop:in sekä vastaavasti osuuspankkien ja OKO:n yhteenlasketut kassavarantotalletukset Suomen Pankissa ovat kulloinkin sovellettavan 2 §:n 1. momentissa tarkoitetun prosenttiluvun mukaiset.

- 5 § Kun talletusvelvollisuus ensimmäisen kerran määrätään ja kun 2 §:n 1. momentissa tarkoitettua prosenttilukua muutetaan, on Suomen Pankin ilmoitettava siitä sopimusosapuolille viimeistään sen kuukauden aikana, jonka lopun ottolainauskantaan sovellettavaa prosenttilukua päätös koskee.

- 6 § Jos rahalaitoksen kassavarantotalletus ylittää jonkin kuukauden lopun ottolainauskannan perusteella määräytyvän talletusvelvollisuuden, rahalaitos on oikeutettu nostamaan talletusvelvollisuuden ylittävät varat aikaisintaan seuraavan kuukauden 15 päivänä.

- 7 § Säästöpankki ja osuuspankki tekee kassavarantotalletuksen Suomen Pankkiin keskusrahallaitoksenaan toimivan liikepankin välityksellä.

- 8 § Rahalaitoksen Suomen Pankkiin tekemälle kassavarantotalletukselle Suomen Pankki maksaa vuotuisen koron, joka on 3/4 prosenttiyksikköä Suomen Pankin peruskorkoa alempi.

Kassavarantotalletuksen korko maksetaan kultakin kalenterikuukaudelta seuraavan kuukauden toisena pankkipäivänä. Säästöpankille ja osuuspankille korko maksetaan sen keskusrahallaitoksena toimivan liikepankin välityksellä.

9 § Ellei rahalaitos ole 2 §:n 1. momentin mukaisen määräajan kuluessa täyttänyt talletusvelvollisuuttaan, sen on maksettava puuttuvasta määrästä kultakin kuukaudelta viimeistään seuraavan kuukauden toisena pankkipäivänä vuotuista korkoa Suomen Pankille 4 prosenttiyksikköä yli asianomaisen kuukauden keskimääräisen päiväluottokoron. Niiltä päiviltä, joina rahalaitoksella on ollut obligatioiden termiinkauppoja Suomen Pankin kanssa, korko on kuitenkin 4 prosenttiyksikköä korkeampi kuin obligatioiden viikoittaisissa termiinkaupoissa sovellettu kurssiero kerrottuna 52:lla.

10 § Tämän sopimuksen nojalla talletettuja varoja ei lueta pankkilakien tarkoittamaan kassavarantoon.

11 § Suomen Pankki voi rahalaitoksen maksuvalmiuden heikkene-
misen takia tai muista erityisistä syistä osaksi tai kokonaan vapauttaa rahalaitoksen talletusvelvollisuudesta.

Suomen Pankki antaa kaikille sopimusosapuolille tiedoksi tämän pykälän nojalla tekemänsä vapautuspäätökset.

12 § Tämä sopimus tulee voidaan 15.3.1979 ja on voimassa toistaiseksi, ellei sitä jonkin sopimusosapuolen taholta kirjallisesti irtisanota.

Mikäli sopimus on irtisanottu, on sopimuksen mukainen talletusvelvollisuus täytettävä vielä irtisanomista seuraavan täyden kalenterikuukauden lopun ottolainauskannan perusteella. Kassavarantotalletukset palautetaan tällöin 6 §:stä poiketen kahtenatoista yhtä suurena kuukausieränä kunkin kuukauden 15 päivänä alkaen kolmantena irtisanomista seuraavana kalenterikuukautena."

10.7 Kassavarantotalletusten määrät ja kustannusvaikutus

Vuoden 1979 kassavarantosopimuksen perusteella kassavarantotalletuksia alettiin kerätä huhtikuusta 1979 lähtien rahamarkkinoiden liiallisen likviditeetin ehkäisemiseksi. Talletusvelvollisuus asetettiin ensimmäisen kerran huhtikuun lopun ottolainauskannan perusteella, ja se määrättiin 0.2 prosentiksi. Toukokuussa talletusvelvollisuus korotettiin 0.4 prosenttiin ja kesäkuusta lähtien sitä nostettiin kuukausittain vuoden loppuun asti sopimuksen sallimin enimmäisportain (0.4 prosenttiyksikköä). Joulukuussa talletusvelvollisuus oli 3.2 %

ottolainauksesta ja marraskuun lopun ottolainauskannan perusteella määräytyneitä kassavarantotalletuksia oli joulukuun lopussa 1 764 milj. markkaa.¹⁹

Helmikuussa 1980 pankkien talletusvelvollisuus korotettiin 3.2 prosentista 3.4 prosenttiin. Maaliskuussa Suomen Pankki korotti kassavarantovelvoitteen 3.6 prosenttiin ja huhtikuussa 3.8 prosenttiin. Elokuun ja joulukuun alussa toteutettujen kiintiönalennusten lisäksi kassavarantovelvoitetta korotettiin sopimuksen sallimin enimmäisportain siten, että se vuoden päättyessä oli jo 4.6 % ottolainauksesta; kassavarantosopimuksen sallima talletusvelvollisuuden yläraja oli 5%. Korotuksilla pyrittiin saavuttamaan Suomen Pankin tavoittelema rahamarkkinoiden kireys.²⁰ Marraskuun lopun ottolainauskannan perusteella määräytyneitä kassavarantotalletuksia oli joulukuun lopussa 3 317 milj. markkaa. Niiden lisäys vuoden aikana oli 1 553 milj. markkaa.

Vuoden 1981 alkukuukausina pankkien talletusvelvollisuus pidettiin 4.6 prosenttina. Sen jälkeen kun pankkilakon uhka toukokuussa oli väistynyt, Suomen Pankki päätti alentaa talletusvelvollisuuden taan-
nehtivasti 4.0 prosenttiin maaliskuun lopun ottolainauskannasta ja 3.6 prosenttiin huhtikuun lopun ottolainauskannasta. Toukokuussa velvoite alennettiin 3.0 prosenttiin. Velvoitteen alennukset olivat osa kevennettyä rahapolitiittista linjaa, jolla pyrittiin taloudellisen taantuman lieventämiseen.²¹ Loppuvuoden 1981 ajan kassavarantovelvoite pidettiin 3.0 prosenttina ottolainauksesta. Joulukuun lopussa kassavarantotalletuksia oli 2 492 milj. markkaa eli 825 milj. markkaa vähemmän kuin edellisen vuoden lopussa.

Toukokuusta 1979 toukokuuhun 1982 rahalaitosten kassavarantotalletuksia oli Suomen Pankissa keskimäärin 2 313 milj. markkaa eli 3.1 % talletuspankkien ottolainauskannasta. Pankkien keskuspankkirahoituksen marginaalikoron ja kassavarantotalletuskoron ero oli keskimäärin

¹⁹Suomen Pankin vuosikirja 1979, s. 19.

²⁰Suomen Pankin vuosikirja 1980, s. 15 ja 19.

²¹Suomen Pankin vuosikirja 1981, s. 13 ja 16.

5.5 prosenttiyksikköä. Se merkitsi noin 0.2 prosenttiyksikön lisäustannusta pankkien uudelle luotonannolle ja siten vastaavansuuruista luottokorkojen korotuspainetta (taulukko 12).

Pankkiryhmittäin kassavarantotalletukset on esitetty taulukossa 13. Vuosina 1979 - 1982 varsinaisten liikepankkien osuus talletuksista oli 35.1 %, säästöpankkien (ml. SKOP) 29.2 %, osuuspankkien (ml. OKO) 23.1 % ja Postipankin osuus 12.6 %. OKO ja SKOP on vertailuissa luettu mukaan oman eturyhmänsä pankkeihin, koska ne keskusrahallaitoksina ovat osa järjestökokonaisuutta. Tilastokeskuksen pankkitilastoissa ne on yleisesti luettu mukaan liikepankkeihin juridisen yhteisömuotonsa perusteella.²²

²²Keskustelualoitteessa RP 5/87, Pankkien kassavarantotalletusten ehdot, määrät ja kustannukset vuosina 1955 - 1986 (V. Saarinen), OKO ja SKOP on luettu mukaan liikepankkeihin.

TAULUKKO 12. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄT,
TALLETUSVELVOITTEET JA KUSTANNUSVAIKUTUS 1979 - 1982

Kuukauden lopussa	Talletus- ten määrä, milj. mk	Talletus- velvoite, ¹ %	Kustannus- vaikutus $r_v - r_k = r_c$	Kustannus per uusi luotto, %
V/1979	115.2	0.2	1.86	0.00
VI	234.7	0.4	1.85	0.01
VII	482.1	0.8	1.81	0.01
VIII	730.4	1.2	1.87	0.02
IX	989.2	1.6	2.15	0.03
X	1232.3	2.0	2.62	0.05
XI	1495.9	2.4	5.88	0.14
XII	1764.0	2.8	5.77	0.16
I/1980	2094.7	3.2	4.91	0.16
II	2123.1	3.2	2.64	0.08
III	2267.4	3.4	4.60	0.16
IV	2395.6	3.6	6.01	0.22
V	2562.4	3.8	6.11	0.23
VI	2591.2	3.8	7.14	0.27
VII	2648.7	3.8	5.13	0.19
VIII	2989.2	4.2	8.83	0.37
IX	2982.1	4.2	8.50	0.36
X	3006.1	4.2	8.50	0.36
XI	3022.4	4.2	7.16	0.30
XII	3316.8	4.6	8.50	0.39
I/1981	3460.9	4.6	9.50	0.44
II	3468.9	4.6	9.33	0.43
III	3472.3	4.6	8.88	0.41
IV	3054.7	4.0	2.29	0.09
V	2783.0	3.6	5.64	0.20
VI	2346.6	3.0	5.42	0.16
VII	2396.3	3.0	4.40	0.13
VIII	2428.8	3.0	3.94	0.12
IX	2464.3	3.0	5.92	0.18
X	2469.0	3.0	5.92	0.18
XI	2476.5	3.0	7.00	0.21
XII	2491.7	3.0	6.80	0.20
I/1982	2604.8	3.0	4.82	0.14
II	2638.3	3.0	6.25	0.19
III	2644.2	3.0	5.41	0.16
IV	2643.8	3.0	5.35	0.16
V	2706.7	3.0	5.19	0.16
Keskimäärin V/79 - V/82	2313.3	3.1	5.51	0.19

¹ Prosenttia ottolainauskannasta tallettamiskuukauden kohdalle sijoitettuna. Tallettamiskuukausi on kuukauden myöhäisempi kuin kuukausi, jonka ottolainauskantaan talletusvelvoitetta sovelletaan.

TAULUKKO 13. KASSAVARANTOTALLETUKSET PANKKIRYHMITÄIN 1979 - 1982
(milj. markkaa kuukauden lopussa)

Kuukauden lopussa	Liike- ¹ pankit	Säästö ² pankit	Osuus- ³ pankit	Posti- pankki
V/1979	41.7	33.5	25.9	14.1
VI	84.9	67.7	52.8	29.3
VII	173.6	139.0	107.1	62.4
VIII	260.6	212.1	163.0	94.7
IX	354.0	286.0	221.3	127.9
X	432.4	359.9	277.5	162.5
XI	534.2	436.8	337.4	187.5
XII	629.0	515.9	399.2	219.9
I/1980	757.9	603.7	469.7	263.4
II	768.9	609.7	474.5	270.0
III	813.2	655.9	514.2	284.1
IV	857.7	696.7	540.7	300.5
V	906.0	745.7	582.8	327.9
VI	913.9	759.1	588.2	330.0
VII	934.1	771.8	597.3	345.5
VIII	1061.5	871.4	680.5	375.8
IX	1041.0	877.9	682.9	380.3
X	1053.5	885.1	689.5	378.0
XI	1058.5	892.5	694.0	377.4
XII	1162.4	980.4	767.2	406.8
I/1981	1255.6	1000.9	796.2	408.2
II	1214.9	1014.9	803.1	436.0
III	1195.3	1026.6	816.4	434.0
IV	1044.3	891.4	705.5	413.5
V	962.6	816.0	649.0	355.4
VI	811.7	691.2	549.7	294.0
VII	842.5	702.4	557.2	294.2
VIII	843.2	713.9	569.6	302.1
IX	858.3	722.0	576.0	308.0
X	853.6	727.3	580.0	308.1
XI	858.7	729.5	578.5	309.8
XII	868.4	729.6	585.9	307.8
I/1982	928.8	754.5	607.8	313.7
II	921.7	762.1	613.8	340.7
III	909.9	769.3	626.2	338.8
IV	920.2	767.6	624.3	331.7
V	937.2	782.6	636.3	350.6
Talletukset ja osuudet keskimäärin	812.6	675.7	533.5	291.5
V/79 - V/82	35.1 %	29.2 %	23.1 %	12.6 %

1) Pois lukien OKO ja SKOP.

2) Mukaan lukien SKOP.

3) Mukaan lukien OKO.

11 KASSAVARANTOSOPIMUKSEN TARKISTUS 1982

11.1 Kassavarantosopimuksen tarkistamistarve

Vuonna 1982 Suomen Pankin ja rahalaitosten välillä sovittiin voimassa olevan kassavarantosopimuksen tarkistamisesta. Tarkistukset lisäsivät kassavarantojärjestelmän tehokkuutta rahapolitiikan välineenä. Erityisen merkittävä tässä suhteessa oli kassavarantotalletusten enimmäismäärän korottaminen 5 prosentista 8 prosenttiin rahalaitosten ottolainauksesta. Myös kassavarantovelvoitteen kuukausittaisen korotusoikeuden nostamisella 0.4 prosenttiyksiköstä 0.6 prosenttiyksikköön oli huomattava merkitys nimenomaan tilanteissa, joissa yhteiskunnan maksuvalmius nopeasti lisääntyi.

Tarkistuksen yhteydessä Suomen Pankki totesi, että Suomen talous oli välttynyt vakavilta tasapaino-ongelmilta. Oma osuutensa tässä myönteisessä kehityksessä oli epäilemättä ollut kassavarantojärjestelmällä. Vaikka kassavarantosopimuksen soveltaminen ei kaikista näkökulmista tarkastellen ollut suinkaan ongelmatonta, kokonaisuutena katsoen sitä oli pidettävä varsin käyttökelpoisena ja tarpeellisena rahapolitiikan välineistön täydennyksenä. Kun vuoden 1979 sopimuksen mukainen kassavarantovelvoitteen enimmäismäärä, 5 prosenttia ottolainauksesta, saattoi varsinkin seuraavan noususuhdanteen alkuvaiheissa osoittautua riittämättömäksi rahamarkkinatilanteen hallinnan kannalta, oli rahalaitosten kanssa sovittu kassavarantosopimuksen tarkistamisesta siten, että talutusvelvoitteen enimmäismäärä nousi 8 prosenttiin ottolainauksesta. Samalla lisättiin velvoitteen kuukausittaista korotusmahdollisuutta ja nostettiin Suomen Pankin kassavarantotalletuksille maksamaa korkoa.

Suomen Pankki piti kassavarantosopimuksen tarkistusten tuloksena saatuja laajennettuja valtuuksia erittäin tarpeellisina. Ne paransivat tuntuvasti mahdollisuuksia lieventää sellaisia kansantalouden tasapainottomuuksia, joiden synnyssä ja kehittymisessä rahamarkkinoiden keveydellä olisi olennainen osuus. Uusia valtuuksia luvattiin käyttää ainoastaan siinä tapauksessa, että tasapainoisen taloudellisen kehityksen turvaaminen sitä välttämättä edellytti.²³

²³Suomen Pankin lehdistötiedote 5.5.1982.

11.2 Tarkistetut sopimuksen kohdat

Tarkistukset tulivat voimaan 15.5.1982 alkaen ja niillä muutettiin vuoden 1979 kassavarantosopimusta seuraavilta kohdilta.

"Suomen Pankin sekä liikepankkien, Postipankin, Suomen Säästöpankkiliiton ja Osuuspankkien Keskusliiton välillä on tehty seuraava

S O P I M U S

8.3.1979 päivätyn kassavarantosopimuksen pykälien 3, 8 ja 9 muuttamisesta.²⁴

3 § Talletusvelvollisuuden määrittävää, 2 §:n 1 momentissa tarkoitettua prosenttilukua voidaan korottaa enintään 0,6 prosenttiyksiköllä kuukaudessa.

Talletusvelvollisuus voidaan vahvistaa enintään kahdeksaksi (8) prosentiksi.

8 § Rahalaitoksen Suomen Pankkiin tekemälle kassavarantotalletukselle Suomen Pankki maksaa vuotuisen koron, joka on 1/4 prosenttiyksikköä Suomen Pankin peruskorkoa alempi.

Kassavarantotalletuksen korko maksetaan kultakin kalenterikuukaudelta seuraavan kuukauden toisena pankkipäivänä. Säästöpankille ja osuuspankille korko maksetaan sen keskusrahallaitoksena toimivan liikepankin välityksellä.

9 § Ellei rahalaitos ole 2 §:n 1 momentin mukaisen määräajan kuluessa täyttänyt talletusvelvollisuuttaan, sen on maksettava puuttuvasta määrästä kultakin kuukaudelta viimeistään seuraavan kuukauden toisena pankkipäivänä Suomen Pankille vuotuista korkoa 4 prosenttiyksikköä yli asianomaisen kuukauden keskimääräisen päiväluottokoron. Mikäli rahalaitos asianomaiselta kuukaudelta maksoi tai olisi täysimääräisen kassavarantotalletuksen tehtyään maksanut päiväluotostaan lisäkorkoa, korko on kuitenkin 4 prosenttiyksikköä rahalaitoksen marginaalikorkoa korkeampi."

²⁴Ks. vuoden 1979 kassavarantosopimus, joka on esitetty edellä kohdassa 10.6.

11.3 Kassavarantotalletusten määrät ja kustannusvaikutus

Kassavarantosopimuksen tarkistuksella varauduttiin parantamaan rahapolitiikan mahdollisuuksia ohjata rahoitusmarkkinoiden kehitystä olosuhteissa, joissa runsas ulkomaisen pääoman tuonti tai vientitulojen nopea kasvu lisäsivät huomattavasti talouden likviditeettiä.

Vuoden 1982 aikana kassavarantovelvoitetta nostettiin vain kerran. Rahapolitiikan ohjaustehon säilyttämiseksi velvoite nostettiin loppukesästä 3.3 prosenttiin, kun lähinnä sidotun valuuttavarannon kasvu ja valtiontalouden kausiliike lisäsivät talouden likviditeettiä. Joulukuun lopussa kassavarantotalletuksia oli 3 132 milj. markkaa eli 640 milj. markkaa enemmän kuin edellisen vuoden lopussa. Noin puolet lisäyksestä johtui pankkien ottolainauskannan kasvusta ja puolet velvoitteen korotuksesta.²⁵

Alkuvuodesta 1983 kassavarantovelvoitetta nostettiin asteittain 3.3 prosentista 4.7 prosenttiin, jonka suuruisena sitä sovellettiin pankkien ottolainauskantaan huhtikuun lopusta alkaen. Korotuksilla pyrittiin siihen, että liikaväljyyden syntyminen rahoitusmarkkinoille estyisi ja liikepankkien keskuspankkirahoituksen bruttomäärä saataisiin pysymään riittävän suurena rahapolitiikan ohjaustehon ylläpitämiseksi. Kassavarantotalletusten määrä kasvoi vuoden aikana vajaat 2 mrd. markkaa ja oli vuoden 1983 lopussa hieman yli 5 mrd. markkaa. Noin 80 % lisäyksestä johtui kassavarantovelvoitteen korotuksesta ja loput talletusten pohjana olevan ottolainauskannan kasvusta.²⁶

Alkuvuodesta 1984 Suomen Pankki nosti kolmeen otteeseen kassavarantovelvoitetta 4.7 prosentista 5.6 prosenttiin osana inflaatiota ja kysyntää hillitsevää rahapolitiikkaa. Vuoden puoliväliin mennessä kassavarantotalletusten yhteismäärä nousi korotusten takia lähes 6 500 milj. markkaan.²⁷

²⁵Suomen Pankin vuosikirja 1982, s. 11 ja 14.

²⁶Suomen Pankin vuosikirja 1983, s. 13.

²⁷Suomen Pankin vuosikirja 1984, s. 11.

Tarkistetun kassavarantosopimuksen voimassaoloaikana (15.5.82 - 6.9.84) rahalaitosten kassavarantotalletuksia oli Suomen Pankissa keskimäärin 4 649 milj. markkaa eli 4.4 % ottolainauskannasta. Kassavarantotalletusten kustannusvaikutus oli korkoerona (keskuspankkirahoituksen marginaalikorko miinus kassavarantokorko) keskimäärin 6.83 prosenttiyksikköä. Pankkien uusille luotoille tämä merkitsi noin 0.3 prosenttiyksikön lisäkustannusta ja siten vastaavansuuruista luottokorkojen korotuspainetta (taulukko 14).

Pankkiryhmittäin kassavarantotalletukset on esitetty taulukossa 15. Vuosina 1982 - 1984 varsinaisten liikepankkien osuus talletuksista oli 34.1 %, säästöpankkien (ml. SKOP) 29.2 %, osuuspankkien (ml. OKO) 24.1 % ja Postipankin osuus 12.6 %. Vuosina 1979 - 1982 sovelletusta sopimuksesta varsinaisten liikepankkien osuus aleni yhden prosenttiyksikön, säästöpankkien ja Postipankin osuudet pysyivät ennallaan ja osuuspankkien osuus nousi yhden prosenttiyksikön.

TAULUKKO 14. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄT,
TALLETUSVELVOITTEET JA KUSTANNUSVAIKUTUS 1982 - 1984

Kuukauden lopussa	Talletus- ten määrä, milj. mk	Talletus- velvoite, %	Kustannus- vaikutus $r_v - r_k = r_c$	Kustannus per uusi luotto, %
VI/1982	2732.1	3.0	5.62	0.17
VII	2778.2	3.0	5.44	0.16
VIII	2783.5	3.0	5.46	0.16
IX	3095.5	3.3	5.39	0.18
X	3105.1	3.3	6.44	0.21
XI	3127.7	3.3	7.03	0.23
XII	3131.4	3.3	7.25	0.24
I/1983	3254.2	3.3	5.76	0.19
II	3294.0	3.3	5.74	0.19
III	3726.7	3.7	6.75	0.25
IV	4128.2	4.1	6.75	0.28
V	4772.3	4.7	6.75	0.32
VI	4888.9	4.7	6.75	0.32
VII	4948.4	4.7	5.75	0.27
VIII	4948.2	4.7	5.75	0.27
IX	4993.9	4.7	7.42	0.35
X	5014.7	4.7	7.70	0.36
XI	5052.8	4.7	7.45	0.35
XII	5039.2	4.7	7.45	0.35
I/1984	5250.4	4.7	8.25	0.39
II	5326.5	4.7	8.25	0.39
III	5709.7	5.0	8.25	0.41
IV	6142.3	5.4	7.52	0.41
V	6432.4	5.6	7.28	0.41
VI	6479.8	5.6	7.55	0.42
VII	6603.9	5.6	7.28	0.41
VIII	6669.7	5.6	7.25	0.41
IX	6734.5	5.6	6.85	0.38
Keskimäärin VI/79 - IX/84	4648.7	4.4	6.83	0.30

TAULUKKO 15. KASSAVARANTOTALLETUKSET PANKKIRYHMITTÄIN 1982 - 1984
(milj. markkaa kuukauden lopussa)

Kuukauden lopussa	Liike- ₁ pankit	Säästö ₂ pankit	Osuus- ₃ pankit	Posti- pankki
VI/1982	949.9	791.5	645.7	345.0
VII	969.4	802.5	653.6	352.7
VIII	958.8	812.5	658.9	353.2
IX	1064.7	901.6	735.1	394.1
X	1074.2	908.3	737.2	385.5
XI	1071.8	913.3	745.1	397.5
XII	1088.1	916.6	743.5	383.5
I/1983	1148.2	947.9	771.6	386.5
II	1139.8	956.5	779.4	418.4
III	1274.4	1085.6	894.6	472.1
IV	1424.9	1205.8	994.5	503.0
V	1628.1	1396.9	1146.4	600.8
VI	1700.2	1416.1	1161.7	610.9
VII	1708.7	1440.4	1178.0	621.3
VIII	1668.1	1451.3	1189.2	639.7
IX	1696.7	1461.0	1197.7	638.5
X	1694.0	1465.7	1209.7	645.3
XI	1710.1	1473.2	1214.8	654.7
XII	1727.9	1477.9	1218.0	615.4
I/1984	1816.3	1529.3	1266.4	637.1
II	1823.3	1542.4	1275.1	683.9
III	1942.5	1660.0	1389.8	715.9
IV	2078.1	1794.1	1497.8	770.8
V	2187.5	1868.7	1559.4	815.1
VI	2194.0	1890.0	1586.4	808.0
VII	2232.6	1933.9	1617.7	818.1
VIII	2243.8	1948.0	1628.4	848.1
IX	2251.4	1972.2	1650.0	860.9
Talletukset ja osuudet keskimäärin	1588.1	1355.8	1119.5	584.9
VI/82 - IX/84	34.1 %	29.2 %	24.1 %	12.6 %

1) Pois lukien OKO ja SKOP.

2) Mukaan lukien SKOP.

3) Mukaan lukien OKO.

12 KASSAVARANTOSOPIMUS 1984 JA SIIHEN TEHDYT MUUTOKSET

Vuoden 1984 alkupuolella pankkien ja Suomen Pankin välillä aloitettiin uudelleen keskustelut kassavarantosopimuksen sisällöstä. Sysäyksen keskusteluille antoivat paikallispankit, jotka kokivat voimassa olevan sopimuksen kohtaannoltaan epätasaiseksi. Keskusteluissa käsiteltiin seuraavia näkökohtia, jotka Suomen Pankki esitti pankeille.²⁸

12.1 Kassavarantopohjan muuttamisesta

12.1.1 Taustaa

"Kassavarantovelvoitteen määräytymisperusteesta eli ns. kassavarantopohjasta sovittiin Suomen Pankin ja pankkien välillä keväällä 1979. Kassavarantopohjaan luetaan sopimuksen mukaan normaali markkaottolainaus yleisöltä sekä puolet kotimaisesta valuuttamääräisestä ottolainauksesta.

Sovittu kassavarantopohja kohdistuu pankeihin sikäli epätasaisesti, että se merkitsee paikallispankeille tuntuvasti suurempaa rasitusta suhteessa antolainaukseen ja taseen loppusummaan kuin liikepankeille. Markkinarahan ja valuuttamääräisten tase-erien merkityksen kasvu on sopimuksen voimassaoloaikana kärjistänyt tilannetta paikallispankkien vahingoksi.

Erityisen ongelmalliseksi nykyinen kassavarantopohja on koettu tilanteissa, joissa likviditeettiä virtaa maahan tai maasta ulos lyhyen pääoman liikkeiden johdosta, esimerkiksi idänkaupan ennakkomaksujen, öljymaksujen tai länsikaupan rahoituksen muuttuessa. Tällöin likviditeettiheilahdukset tapahtuvat lähinnä liikepankeissa, mutta mikäli niiden neutralointiin käytetään kassavarantojärjestelmää, tuntuvat vaikutukset voimakkaimmin paikallispankkien maksuvalmiudessa. Pankkikohtaiset likviditeettierot tasoittuvat kuitenkin melko tehokkaasti lyhyen rahan markkinoilla. Likviditeettivaihtelujen ja niistä johtuvien rahapolitiittisten toimenpiteiden voimakkuudesta riippuen saattavat kannattavuusvaihtelut kuitenkin muodostua ongelmallisiksi."

²⁸Suomen Pankin muistio kassavarantojärjestelmän laskentapohjista 21.11.1983 ja kassavarantopohjan muuttamisesta 9.5.1984.

12.1.2 Kassavarantojärjestelmän tavoitteista

"Kassavarantojärjestelmää on mahdollista tasapuolistaa laajentamalla kassavarantopohjaa. Kassavarantopohjan laajuuden valinnassa on lähdettävä koko kassavarantojärjestelmälle asetettavista tavoitteista ja vaatimuksista:

- 1 Kassavarantojärjestelmä on keskeinen pankkien likviditeetin säätelyn keino ja kassavarantojärjestelmä sekä päivämarkkinat muodostavat toisiaan täydentävän kokonaisuuden. Ensiksi mainitun avulla sidotaan likviditeetin lisäyksiä pitkäaikaisesti ja jälkimmäisen välityksellä tasataan likviditeetin lyhytaikaisia vaihteluja. Kassavarantojärjestelmän tehon pitäisi olla riittävä tavannaomaisten suhdanneluonteisten likviditeetinvaihteluiden sitomiseen. Tämä edellyttää Suomen oloissa laajaa kassavarantopohjaa ja/tai korkeata kassavarantoprosenttia.
- 2 Kassavarantojärjestelmän tulisi olla pankkien eri rahoitustoimintojen suhteen neutraali, jotta se ei aiheuttaisi vinoutumia käyttäytymisessä. Tällöin järjestelmä myös kohdistuu tasapuolisesti eri pankkeihin niiden tase-rakenteesta riippumatta. Tästä näkökulmasta voidaan perustella yhtäläisen kassavarantoprosentin soveltamista mahdollisimman laajaan pohjaan.
- 3 Kassavarantojärjestelmä olisi muotoiltava sellaiseksi, että se pienentää luottoekspansioprosessiin sisältyviä kerroinvaikutuksia. Tällöin järjestelmä on omiaan vähentämään rahamarkkinoiden tilan ja siten - olosuhteista tosin riippuen - myös koko kansantalouden kehityksen vaihteluja. Tästäkin ns. "automaattisen stabiliteetin" näkökulmasta tulisi kassavarantopohjan olla mahdollisimman laaja ja kassavarantoprosentin varsin korkea."

12.1.3 Talletusten laskentapohjan vaihtoehtoja

"Kassavarantopohjan muuttamista koskevissa selvityksissä on tarkasteltu nykypohjan ohella kolmea eri päävaihtoehtoa:

Laajennettu ottolainaus
Antolainaus
Taseen loppusumma

Nämä vaihtoehdot ovat - yksityiskohtaisista rajauksista tosin riippuen - melko lähellä toisiaan.

Suomen Pankki pitää näistä parhaana vaihtoehtona laajennettua ottolainauspohjaa seuraavista syistä:

- 1 Se jättää oman pääoman luonteiset rahoituserät pohjan ulkopuolelle, mitä oman pääoman verokohtelun huomioon ottaen on - neutraliteettivaatimuksesta poiketen -

pidettävä pankkien vakavaraisuuden hoitoa ajatellen perusteltuna.

- 2 Ottolainauspohja neutraloi nopeammin likviditeetin kasvua esimerkiksi vientijohteisissa suhdannenousuissa, joissa antolainauksen kasvu voi alkuvaiheissa olla hyvinkin vähäistä.
- 3 Ottolainauspohja on luonteva erityisesti, mikäli asteittainen siirtyminen luotonsäännöstelytaloudesta korkohjautuvan "asset"-talouden suuntaan jatkuu."

12.1.4 Laajennettu ottolainauspohja

"Kassavarantojärjestelmän ottolainauskäsitettä olisi oleellisesti laajennettava riittävän tehon, neutraliteetin ja tasapuolisuuden saavuttamiseksi. Suomen Pankin mielestä pohjaa voitaisiin laajentaa seuraavasti:

- 1 Varsin luonnollinen pohjan laajennus olisi markkinarahan ottaminen mukaan ottolainauskäsitteeseen. Pohjan laajentaminen markkinarahaan on luonnollista jo siksi, että markkinarahan kasvu on nimenomaan sopimuksen voimassaoloaikana merkittävällä tavalla syönyt aikanaan sovitun pohjan suhteellista merkitystä ja muuttanut eri pankkiryhmille koituvaa likviditeetti- ja kannattavuusrasitusta.
- 2 Toinen laajennus olisi se, että kassavarantopohjaan luetaan kotimaiset ulkomaanrahanmääräiset talletukset kokonaisuudessaan tähänastisen puolen määrän sijasta. Nykyistä menettelyä, joka oli tietynlainen kompromissi, ei voida perustella kassavarantojärjestelmän tavoitteista käsin eikä myöskään kurssiriskinäkökohdilla. Lisäksi kyseiset talletukset ovat huomattavasti kasvaneet viime vuosina.
- 3 Kolmas laajennus olisi pankkien ulkomaisen nettovelan (ulkomaisten velkojen ja saatavien erotuksena) sisällyttäminen kassavarantopohjaan. Ulkomaisen velan kasvuun nojautuva monetaarinen ekspansio on taloudellisen tasapainon kannalta usein selvästi ongelmallisempikin kuin kotimaiseen ottolainaukseen perustuva. Tämän vuoksi järjestelmän tehokkuus samoin kuin tasapuolisuus edellyttävät pohjan tällaista laajennusta.

Ottolainauspohjaa laajennettaessa olisi samalla syytä luopua eräistä nykyisen pohjan laskemista mutkistavista ja merkitykseltään vähäisistä poikkeuksista (kiinnitysluottopankit, Vientiluotto Oy) siten, että pohjan ulkopuolelle jäisivät vain kotimaisilta pankeilta ja valtiolta vastaanotetut varat.

Kassavarantopohjan vakaannuttamiseksi kausi- ja satunnaisvaihtelun suhteen voitaisiin ottolainauspohjaisessa järjestel-

mässä laskea markkinaraha ja ulkomainen velka päivähavaintojen kuukausikeskiarvona. Muu ottolainaus olisi tällöin luontevaa laskea kahden peräkkäisen kuukauden lopun keskiarvona."

12.1.5 Suomen Pankin ehdotus

"Edellä esitettyjen näkökohtien perusteella Suomen Pankki ehdottaa rahalaitoksille voimassa olevan kassavarantosopimuksen 2 §:n muuttamista seuraavan sisältöiseksi:

2 § Talletusvelvollisuuden suuruus määräytyy Suomen Pankin vahvistamana prosenttina kunkin kalenterikuukauden kassavarantopohjasta ja kassavarantotalletus on saatettava tämän mukaiseksi seuraavan kalenterikuukauden loppuun mennessä.

Kunkin kuukauden kassavarantopohjaan luetaan 1) säästötilit, karttavat talletustilit, määräaikaistalletukset, shekkitilit, postisiirtotilit, yhteisötalletukset, kotimaiset ulkomaan rahan määräiset talletukset sekä muut näihin verrattavat talletukset ao. kuukauden lopun ja edellisen kuukauden lopun keskiarvona sekä 2) erityisottolainaus ja 3) ulkomainen nettovelka, molemmat kuukauden päiväkeskiarvona. Kassavarantopohjaan ei lueta kotimaiselta talletuspankilta eikä Suomen valtiolta vastaanotettuja varoja.

Ulkomaan rahan määräiset saatavat ja velat muunnetaan Suomen rahaksi Suomen Pankin asianomaiselle valuutalle kulloinkin noteeraaman myyntikurssin mukaan. Mikäli Suomen Pankki ei noteeraa kurssia jollekin valuutalle, se muunnetaan Suomen rahaksi Yhdysvaltojen dollarin ja asianomaisen valuutan välillä kansainvälisillä valuuttamarkkinoilla vallitsevaa kurssia käyttäen.

Suomen Pankki pitää tavoiteltavana sitä, että laajennettua kassavarantopohjaa sovellettaisiin ensi kerran jo kesäkuussa 1984."

12.2 Uusittu kassavarantosopimus

Rahalaitosten kanssa käytyjen neuvottelujen tuloksena saatiin alkusyksystä 1984 aikaan kaikkia osapuolia tyydyttävät muutokset aikaisempaan kassavarantosopimukseen. Sopimuksella kassavarantopohjaa laajennettiin siten, että se sisältää normaaliehtoisen ottolainauksen lisäksi valuuttamääräisen ottolainauksen kokonaan sekä uusina erinä markkinarahaottolainauksen ja pankkien ulkomaisen nettovelan erinäisin

vähennyksin. Uusi kassavarantopohja käsitti näin ollen suurimman osan pankkien antolainaukseen käytettävissä olevista rahoituslähteistä. Laajennus kasvatti kassavarantopohjaa noin 30 %. Siirtymävaiheen helpottamiseksi lisätalletusvelvoitteen täyttäminen toteutettiin asteittain loka-joulukuun 1984 aikana.

Sallimalla ulkomaisesta nettovelasta eräitä vähennyksiä kassavarantopohjaa laskettaessa Suomen Pankki halusi turvata kotimaisille pankeille tasavertaiset kilpailuedellytykset suhteessa ulkomaisiin pankkeihin. Samassa tarkoituksessa kassavarantovelvoitetta vastaavia talletuksia päätettiin periä niiltä yrityksiltä, jotka Suomen Pankin antaman luvan perusteella rahoittavat vientisaataviaan tai tuontiaan ulkomaisista rahoituslaitoksista suoraan otetuilla luotoilla. Tämä varsinaista sopimusta täydentävä päätös tuli voimaan vuoden 1985 alusta.²⁹

Uusi kassavarantosopimus tuli voimaan 7.9. 1984 ja oli sisällöltään seuraava.

"Suomen Pankin sekä liikepankkien, Postipankin, Osuuspankkien keskusliitto ry:n ja Suomen Säästöpankkiliiton välillä on tehty seuraava kassavarantosopimus

- 1 § Rahalaitokset pitävät varojaan markkamääräisenä kassavarantotalletuksena Suomen Pankissa tämän sopimuksen mukaisesti.
- 2 § Talletusvelvollisuuden suuruus määräytyy Suomen Pankin päättämänä prosenttina rahalaitoksen kunkin kalenterikuukauden kassavarantopohjasta ja kassavarantotalletus on saatettava tämän mukaiseksi seuraavan kalenterikuukauden viimeiseen pankkipäivään mennessä.

Kunkin kuukauden kassavarantopohjaan luetaan rahalaitoksen veloista 1) säästö- ja karttavat talletustilit, määräaika- ja irtisanomisehtoiset talletukset, käyttötilit, shekki- ja postisiirtotilit, yhteistötalletukset, kotimaiset ulkomaan rahan määräiset talletukset sekä muut näihin verrattavat talletukset laskettuna kyseisen kuukauden lopun ja edellisen kuukauden lopun keskiarvona sekä 2) marka- ja ulkomaan rahan määräinen erityisotto-lainaus ja 3) ulkomainen nettovelka, molemmat kalenterikuukauden päiväkeskiarvona. Kassavarantopohjaan ei lueta kotimaiselta pankilta eikä Suomen valtiolta vastaanotet-

²⁹Suomen Pankin vuosikirja 1984, s. 13.

tuja varoja. Kassavarantopohjaan luettavan erityisotto-lainauksen ja ulkomaisen nettovelan sisältö ja laskenta-tapa on esitetty tämän sopimuksen liitteessä.

Ulkomaan rahan määräiset saamiset ja velat muunnetaan Suomen rahaksi Suomen Pankin asianomaiselle valuutalle kunakin päivän noteeraaman myyntikurssin mukaan. Mikäli Suomen Pankki ei noteeraa kurssia jollekin valuutalle, se muunnetaan Suomen rahaksi Yhdysvaltojen dollarin ja asianomaisen valuutan välillä kansainvälisillä valuutta-markkinoilla vallitsevaa kurssia käyttäen.

- 3 § Rahalaitoksen talletusvelvollisuuden määrittävää, 2 §:n 1. momentissa tarkoitettua prosenttilukua voidaan korottaa enintään kuusi kymmenesosa (0.6) prosenttiyksikköä kuukaudessa.

Talletusvelvollisuus voidaan vahvistaa enintään kahdeksaksi (8) prosentiksi.

- 4 § Suomen Pankki ilmoittaa kunkin kuukauden kassavarantopohjaan sovellettavan 2 §:n 1. momentissa tarkoitettua prosenttiluvun sopimusosapuolille viimeistään saman kuukauden aikana.

- 5 § Jos rahalaitoksen kassavarantotalletus ylittää kassavarantopohjan perusteella määräytyvän talletusvelvollisuuden jonakin kuukautena, rahalaitos on oikeutettu nostamaan talletusvelvollisuuden ylittävät varat aikaisintaan seuraavan kuukauden viimeisenä pankkipäivänä.

- 6 § Osuuspankki ja säästöpankki tekevät kassavarantotalletuksensa Suomen Pankkiin keskusrahalaitoksenaan toimivan liikepankin välityksellä.

- 7 § Rahalaitoksen Suomen Pankkiin tekemälle kassavarantotalletukselle Suomen Pankki maksaa vuotuisen koron, joka on yksi neljäsosa (1/4) prosenttiyksikköä Suomen Pankin peruskorkoa alempi.

Kassavarantotalletuksen korko kultakin kalenterikuukaudelta lasketaan todellisten talletuspäivien mukaan ja se maksetaan seuraavan kuukauden toisena pankkipäivänä. Osuuspankille ja säästöpankille talletuskorko maksetaan keskusrahalaitoksena toimivan liikepankin välityksellä.

- 8 § Ellei rahalaitos ole 2 §:n 1. momentin mukaisen määräajan kuluessa täyttänyt talletusvelvollisuuttaan, sen on maksettava puuttavasta määrästä kultakin kalenterikuukaudelta viimeistään seuraavan kuukauden toisena pankkipäivänä Suomen Pankille vuotuista korkoa neljä (4) prosenttiyksikköä yli asianomaisen kuukauden keskimääräisen päiväluottokoron.

- 9 § Tämän sopimuksen nojalla talletettuja varoja ei lueta pankkilakien tarkoittamaan kassavarantoon.

- 10 § Suomen Pankki voi rahalaitoksen maksuvalmiuden heikkene-
misen takia tai muista erityisistä syistä osaksi tai
kokonaan vapauttaa rahalaitoksen talletusvelvollisuu-
desta.

Suomen Pankki antaa kaikille sopimusosapuolille tiedoksi
tämän pykälän nojalla tekemänsä vapautuspäätökset.

- 11 § Tämä sopimus (uusi sopimus) korvaa 8.3.1979 päivätyn
kassavarantosopimuksen siihen tehtyine muutoksineen
(vanha sopimus).

Tämä sopimus tulee voimaan siten, että uuden sopimuksen
mukainen kassavarantopohja lasketaan ensimmäisen kerran
syyskuulta 1984.

Kassavarantopohjan laajenemisesta aiheutuva lisätalle-
tusvelvoite on täytettävä viimeistään siten, että loka-
kuun lopussa 1984 on suoritettu 1/3, marraskuun lopussa
1984 2/3 ja joulukuun lopussa 1984 3/3 uuden sopimuksen
mukaisen velvoitteen ja syyskuun 1984 lopun (vanhan
sopimuksen mukaisen, elokuun lopun ottolainauksen perus-
teella määrättyvän) velvoitteen välisestä erotuksesta.

- 12 § Tämä sopimus on voimassa toistaiseksi, ellei sitä jonkin
sopimusosapuolen taholta kirjallisesti irtisanota.

Mikäli sopimus on irtisanottu, on sopimuksen mukainen
talletusvelvollisuus täytettävä vielä irtisanomista
seuraavan täyden kalenterikuukauden kassavarantopohjan
perusteella. Kassavarantotalletukset palautetaan tällöin
5 §:stä poiketen kahtenatoista yhtä suurena kuukausi-
eränä kunkin kuukauden viimeisenä pankkipäivänä alkaen
kolmantena kalenterikuukautena irtisanomiskuukauden
jälkeen.

LIITE VUODEN 1984 KASSAVARANTOSOPIMUKSEEN

1 Erityisottolainauksen sisältö ja laskentatapa

Sopimuksen 2 §:n 2. momentissa mainittuun marka- ja ulkomaan
rahan määräiseen erityisottolainaukseen sisällytetään raha-
laitoksen muu kuin normaaliehtoinen kotimainen ottolainaus
yleisöltä. Siihen ei lueta muilta kotimaisilta pankeilta ja
valtiolta hankittua rahoitusta.

Kassavarantopohjaan sisältyvän erityisottolainauksen muotoja
ovat mm. velkakirjaottolainaus (vaikka velkakirjaa ei tehdä),
sijoitustodistukset ja muut lyhytaikaiset haltijasitoumukset,
pankin liikkeeseen laskemat joukkovelkakirjalainat ynnä muut
vastaavat nykyiset ja mahdolliset uudet ottolainausmuodot.
Kyseiseen erityisottolainaukseen ei lueta korollisia lisä-
rahastosijoituksia ja osuuspääoman korotuksia eikä muuta
varsinaista omaa pääomaa.

Erityisottolainauksen kalenterikuukauden päiväkeskiarvo lasketaan kunkin kuukauden todellisten päivien lukujen perusteella (ml. lauantait ja pyhäpäivät edeltävän pankkipäivän luvuilla päivitettyinä).

2 Ulkomaisen nettovelan sisältö ja laskentatapa

Sopimuksen 2 §:n 2. momentissa mainittu rahalaitoksen ulkomainen nettovelka lasketaan Suomen rahaksi muunnettujen ulkomaisten velkojen ja ulkomaisten saamisten erotuksena alla esitetyllä tavalla ja se sisällytetään kassavarantopohjaan, jos ulkomaiset velat ovat saamia suuremmat.

Ulkomaisiin saamisiin luetaan rahalaitoksen seuraavat markka- ja valuuttamääräiset tase-erät: 1) ulkomaiset saamiset, 2) ulkomainen vaihto-omaisuus, 3) ulkomainen sijoitusomaisuus ja 4) ulkomainen käyttöomaisuus (ulkomaisten tytär- ja osakkuuspankkien osakkeet).

Ulkomaisiin saamisiin luetaan rahalaitoksen seuraavat markka- ja valuuttamääräiset tase-erät: 1) ulkomaiset saamiset, 2) ulkomainen vaihto-omaisuus, 3) ulkomainen sijoitusomaisuus ja 4) ulkomainen käyttöomaisuus (ulkomaisten tytär- ja osakkuuspankkien osakkeet).

Ulkomaisiin velkoihin sisällytetään rahalaitoksen kaikki ulkomaiset markka- ja valuuttamääräiset velkaerät. Ulkomaisista veloista voidaan kuitenkin vähentää seuraavat ulkomaiset rahoituserät edellyttäen, että niiden vastaerä sisältyy rahalaitoksen kotimaiseen valuuttamääräiseen saamiseen tai kotimaiseen vaihto- ja sijoitusomaisuuteen taseen vastaavapuolella: 1) syndikoitujen yksittäisvelkakirjalainojen jälleenrahoitus, 2) ulkomaan rahan määräisen arvopaperiomistuksen jälleenrahoitus (obligaatiot, debentuurit, osakkeet), 3) asiakasyritysten investointiluottojen jälleenrahoitus ja 4) asiakasyritysten väliaikaisrahoitus (pitkäaikaisen ulkomaisen rahoituksen järjestelyajaksi).

Ulkomaisen nettovelan kalenterikuukauden päiväkeskiarvo lasketaan Suomen rahan määräiseksi muunnettujen kunkin kuukauden todellisten päivien lukujen perusteella (ml. lauantait ja pyhäpäivät edeltävän pankkipäivän luvuilla päivitettyinä).

Kassavarantovelvoitetta laskettaessa rahalaitoksen ulkomainen sivukonttori rinnastetaan valuuttaulkomaalaisena ulkomaiseen tytärankkiin. Sivukonttorin tasetta ei yhdistetä emopankin taseeseen, mutta emopankin nettovelan ulkomaiselle sivukonttorille tai nettosaatavan ulkomaiselta sivukonttorilta tulee sisältyä 2 §:n 2. momentissa mainittuun ulkomaiseen nettovelkaan."

12.3 Kassavarantotalletusten määrä ja kustannusvaikutus

Vuonna 1985 rahapolitiikan toimenpiteet kohdistuivat pääasiassa korkoihin. Kassavarantovelvoitteen käyttö rahapolitiikan välineenä oli kyseisen vuoden aikana vähäistä. Osana rahapolitiikan linjan tarkistusta keveämpään suuntaan Suomen Pankki päätti joulukuussa alentaa kassavarantovelvoitteen 5.6 prosentista 5.3 prosenttiin.³⁰

Vuoden 1986 alkupuoliskolla Suomen Pankki jatkoi edellisenä vuonna aloittamaansa rahapolitiikan keventämistä. Täten kassavarantovelvoite alennettiin tammikuussa 5.0 prosenttiin ja helmikuussa 4.7 prosenttiin kyseisten kuukausien kassavarantopohjasta.³¹ Elokuussa 1987 kassavarantovelvoite yllättäen nostettiin 4.7 prosentista 4.9 prosenttiin. Toimenpiteellä viestitettiin rahapoliittisen linjan jatkumista korkojen laskua hidastavana, ja samalla sillä sidottiin likviditeettiä pysyvämmiin kuin lyhytaikaisilla markkinoilla voitiin tehdä.³²

Vuoden 1984 lokakuun lopusta vuoden 1987 joulukuun loppuun rahalaitosten kassavarantotalletuksia oli Suomen Pankissa keskimäärin 9 555 milj. markkaa eli 4.9 % kassavarantopohjasta. Talletusten kustannusvaikutus oli korkoerona laskien keskimäärin 4.35 prosenttiyksikköä. Pankeille tämä merkitsi noin 0.21 prosentin lisäkustannusta luottokannasta laskettuna ja siten vajaan 1/4 prosenttiyksikön suuruista luottokorkojen korotuspainetta (taulukko 16).

Pankkiryhmittäin kassavarantotalletukset on esitetty taulukossa 17. Vuosina 1984 - 1987 varsinaisten liikepankkien osuus talletuksista oli 40.9 %, säästöpankkien (ml. SKOP) 25.7 %, osuuspankkien (ml. OKO) 21.9 % ja Postipankin osuus 11.5 %. Uusi sopimus nosti varsinaisten liikepankkien osuutta talletuksista vajaan 7 prosenttiyksikköä ja alensi säästöpankkien osuutta runsaat 4 prosenttiyksikköä, osuuspankkien osuutta runsaat 2 prosenttiyksikköä ja Postipankin osuutta runsaan prosenttiyksikön.

³⁰Suomen Pankin vuosikirja 1985, s. 12.

³¹Suomen Pankin vuosikirja 1986, s. 11.

³²Suomen Pankin vuosikirja 1987, s. 17.

TAULUKKO 16. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄT,
TALLETUSVELVOITTEET JA KUSTANNUSVAIKUTUS 1984 - 1987

Kuukauden lopussa	Talletus- ten määrä, milj. mk	Talletus- velvoite, ¹ %	Kustannus- vaikutus $r_v - r_k = r_c$	Kustannus per uusi luotto, %
X/1984	7385.0	5.6	6.50	0.36
XI	8029.2	5.6	6.23	0.35
XII	8696.5	5.6	5.82	0.33
I/1985	8798.4	5.6	5.32	0.30
II	9240.8	5.6	5.43	0.30
III	9451.7	5.6	5.25	0.29
IV	9501.3	5.6	5.21	0.29
V	9576.9	5.6	5.05	0.28
VI	9685.7	5.6	5.02	0.28
VII	9878.0	5.6	4.85	0.27
VIII	9927.7	5.6	4.68	0.26
IX	9983.1	5.6	4.36	0.24
X	10018.7	5.6	4.03	0.23
XI	10096.8	5.6	0.62	0.20
XII	10221.9	5.6	3.21	0.18
I/1986	9827.5	5.3	3.39	0.18
II	9556.4	5.0	3.15	0.16
III	8942.1	4.7	3.46	0.16
IV	8846.3	4.7	3.45	0.16
V	8861.9	4.7	4.69	0.22
VI	8890.4	4.7	4.08	0.19
VII	9030.5	4.7	4.05	0.19
VIII	9023.0	4.7	17.42	0.82
IX	8954.2	4.7	3.00	0.14
X	9051.8	4.7	3.00	0.14
XI	9180.3	4.7	3.00	0.14
XII	9269.8	4.7	3.00	0.14
I/1987	9352.8	4.7	5.50	0.26
II	9355.6	4.7	4.39	0.21
III	9597.5	4.7	3.79	0.18
IV	9734.3	4.7	3.29	0.15
V	9975.5	4.7	3.14	0.15
VI	10118.2	4.7	2.94	0.14
VII	10434.7	4.7	2.88	0.14
VIII	10335.0	4.7	2.80	0.13
IX	10853.1	4.9	2.73	0.13
X	10983.7	4.9	2.70	0.13
XI	11024.0	4.9	2.73	0.13
XII	10941.0	4.9	2.50	0.12
Keskimäärin X/84 - XII/87	9554.7	4.9	4.35	0.21

¹ Talletusvelvoite on tässä merkitty talletuskuukauden kohdalle, joka on yhtä kuukautta myöhäisempi kuin velvoitteen ilmoituskuukausi.

TAULUKKO 17. KASSAVARANTOTALLETUKSET PANKKIRYHMITTÄIN 1984 - 1987
(milj. markkaa kuukauden lopussa)

Kuukauden lopussa	Liike- ¹ pankit	Säästö ² pankit	Osuus- ³ pankit	Posti- pankki
X/1984	2702.8	2062.4	1720.9	898.8
XI	3170.9	2143.6	1784.4	930.3
XII	3662.9	2214.6	1851.5	967.5
I/1985	3698.6	2249.6	1894.1	956.1
II	3938.0	2313.1	1964.1	1025.6
III	4014.4	2355.1	2018.2	1064.0
IV	4001.0	2363.2	2045.7	1091.5
V	4050.2	2384.1	2056.3	1086.5
VI	4146.3	2378.4	2080.3	1080.7
VII	4169.6	2438.3	2126.2	1144.0
VIII	4199.8	2431.0	2141.1	1155.8
IX	4195.4	2445.1	2156.1	1186.5
X	4176.0	2454.2	2173.8	1214.8
XI	4263.1	2478.4	2171.6	1183.7
XII	4359.3	2506.9	2192.5	1163.5
I/1986	4200.0	2428.5	2116.7	1082.3
II	4067.5	2381.8	2032.2	1075.0
III	3720.9	2277.8	1947.3	996.1
IV	3607.7	2266.1	1950.8	1021.6
V	3610.5	2267.0	1966.3	1018.2
VI	3652.7	2276.0	1970.7	991.0
VII	3684.7	2321.2	2005.0	1019.5
VIII	3625.6	2338.0	2019.8	1039.5
IX	3590.9	2326.9	1998.4	1038.0
X	3613.1	2358.0	2030.5	1050.3
XI	3690.4	2395.5	2050.5	1043.9
XII	3678.6	2448.1	2083.0	1060.0
I/1987	3721.6	2468.9	2134.7	1027.6
II	3729.0	2491.6	2124.7	1010.3
III	3840.5	2547.8	2163.7	1045.4
IV	3863.4	2581.3	2192.5	1097.1
V	3995.5	2624.4	2207.8	1147.8
VI	4045.5	2647.7	2229.6	1195.4
VII	4120.8	2717.7	2251.7	1344.5
VIII	4102.3	2758.9	2264.6	1209.2
IX	4306.5	2895.8	2371.9	1278.8
X	4414.1	2904.6	2373.3	1291.7
XI	4439.1	2917.9	2381.1	1285.9
XII	4382.9	2931.9	2393.3	1232.9
Talletukset ja osuudet keskimäärin X/84 - XII/87	3909.0 40.9 %	2456.2 25.7 %	2093.3 21.9 %	1096.2 11.5 %

1 Pois lukien OKO ja SKOP.

2 Mukaan lukien SKOP.

3 Mukaan lukien OKO.

12.4 Kassavarantosopimuksen tarkistukset 1984 jälkeen

Vuoden 1985 lopussa kassavarantosopimusta tarkistettiin siten, että ne rahalaitokset, jotka olivat siirtyneet keskkurssin käyttöön ulkomaan rahan määräisten erien kirjanpidossa, saivat tammikuusta 1986 alkaen kassavarantosopimuksen 2 §:n 3 momentista poiketen muuntaa ulkomaan rahan määräiset saamiset ja velat Suomen rahaksi Suomen Pankin asianomaiselle valuutalle kunakin päivänä noteeraaman keskkurssin mukaan.

Lisäksi sovittiin, että Suomen Työväen Säästöpankki voi tammikuusta 1986 alkaen tehdä kassavarantosopimuksen 6 §:stä poiketen kassavarantotalletuksensa Suomen Pankkiin Peruspankki Oy:n välityksellä.³³

Vuoden 1986 loppupuolella Suomen Pankki päätti korottaa kassavarantotalletusten korkoa tilapäisesti pienentääkseen korkean päiväluottokoron pankeille aiheuttamaa kannattavuusrasitusta. Kassavarantotalletusten korko sidottiin päiväluottokorkoon siten, että se oli syyskuun alusta vuoden 1986 loppuun saakka kolme prosenttiyksikköä pienempi kuin päiväluottokorko samana ajankohtana.³⁴

Kassavarantosopimuksen liitteen tekstiä tarkistettiin 1.1.1987 lukien. Liitteen kohdassa 1 mainittuihin kassavarantovelvoitteen alaisiin erityisottolainauksen muotoihin ei luettu enää pankin liikkeeseen laskemia haltijalle asetettuja kiinteäkorkoisia sijoitustodistuksia, joiden juoksu-aika on vähintään 1 kuukausi ja enintään 12 kuukautta. Kyseisellä helpotuksella pyrittiin kehittämään sijoitustodistusten markkinoita ja niiden käyttöä Suomen Pankin markkinapolitiikan välineenä.

Sopimuksen liitteen kohdassa 2 mainittuihin ulkomaisen nettovelan vähennyseriin luettiin samasta ajankohdasta alkaen aluerien 1 - 4 lisäksi myös ne pankin taseeseen kirjatut ulkomailta välitetyt pitkä-

³³31.12.1985 allekirjoitettu liitepöytäkirja vuoden 1984 kassavarantosopimukseen.

³⁴Suomen Pankin vuosikirja 1986, s. 19.

aikaiset luotot, jotka oli käytetty kotimaisten asiakasyritysten yli 12 kuukauden pituisten vientisaamisten rahoittamiseen sekä ne vähintään 5 vuoden pituiset luotot, jotka oli käytetty kotimaisten teollisuusyritysten ja varustamoiden oman toiminnan rahoittamiseen. Muutoksella kyseinen kotimaisten valuuttapankkien kautta otettu rahoitus saatettiin yhtäläisen kohtelun alaiseksi kuin suoraan ulkomaisista pankeista hankittu vastaava rahoitus.³⁵

13 TIIVISTELMÄ

Suomen Pankin soveltamat kassavarantojärjestelmät vuosina 1955 - 1987 on tässä selvityksessä koottu yhteen yleiskuvan saamiseksi niiden käytöstä yli 30 vuoden ajalta.

Erilaisiin sopimuksiin perustuvien ja eri aikoina sovellettujen järjestelmien vertaamiseksi keskenään on niistä laskettu vertailukelpoiset tunnusluvut: ottolainauskantaan perustuva kassavarantoprosentti, marginaalinen kustannusvaikutus keskuspankkiluoton marginaalikoron ja kassavarantotalletuskoron erotuksena sekä vaikutus uuden pankkiluoton hintaan. Oheisessa taulukossa 18 kyseiset luvut on esitetty kuukausittaisten lukujen vuosikeskiarvoina koko tarkasteluajaväliltä 1955 - 1987.

Taulukosta on nähtävissä, että ajanjaksona 1955 - 1970 käytetyissä kassavarantojärjestelmissä kassavarantoprosentti oli keskimäärin suhteellisen alhainen. Vaikka korkoero keskuspankkiluoton marginaalikoron ja kassavarantotalletuskoron välillä sekä 1955 - 1956 että 1961 - 1962 oli melko huomattava, jäi vaikutus uusien luottojen korkoihin ja luotonantoon yleensä vähäiseksi juuri alhaisen kassavarantoprosentin takia. Lisäksi kassavarantotalletusten pankeille aiheuttamia kustannuksia lievennettiin aika ajoin vähentämällä talletukset kokonaisuudessaan (1962) tai puolesta määrästä (1967 - 1970) kunkin rahoituksen keskuspankkiluotosta lisäkorkoa määrättäessä.

³⁵23.12.1986 allekirjoitettu liitepöytäkirja vuoden 1984 kassavarantosopimukseen.

Vasta vuonna 1979 ja sen jälkeen solmituissa kassavarantosopimuksissa on kassavarantoprosentin yläraja ja kassavarantovelvoite voitu nostaa riittävän korkealle kassavarantopolitiikan tehokkuuden näkökulmasta. Tehokkuuden kasvattaminen sopimusteitse on kuitenkin samalla merkinnyt talletuksille maksettavan koron nostamista aikaisempaa selvästi korkeammaksi. Korkea talletuskorke on toiminut tehokkuustavoitetta vastaan ja herättänyt kysymyksen sopimus pohjaisen kassavarantojärjestelmän tarkoituksenmukaisuudesta.

TAULUKKO 18. RAHALAITOSTEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN MÄÄRÄ, KASSAVARANTO-PROSENTTI JA KUSTANNUSVAIKUTUS 1955 - 1987 (vuosikeskiarvot)

Vuosi	Talletusten määrä, milj. mk	Talletusvelvoite, %	Kustannusvaikutus ¹		Talletusten korko, ¹ %
			-korko-ero	-per uusi luotto	
1955	39.6	1.13	4.07	0.06	4.67
1956	57.5	1.55	4.10	0.07	4.65
1957	-	-	-	-	-
1958	-	-	-	-	-
1959	-	-	-	-	-
1960	-	-	-	-	-
1961	22.3	0.33	4.42	0.02	3.88
1962	68.1	0.93	4.41	0.04	4.11
1963	-	-	-	-	-
1964	-	-	-	-	-
1965	-	-	-	-	-
1966	-	-	-	-	-
1967	127.9	1.10	0	0	7.00
1968	170.3	1.34	0	0	7.00
1969	118.0	0.83	0.06	0	7.00
1970	52.2	0.33	4.07	0.02	7.00
1971	-	-	-	-	-
1972	-	-	-	-	-
1973	-	-	-	-	-
1974	-	-	-	-	-
1975	-	-	-	-	-
1976	-	-	-	-	-
1977	-	-	-	-	-
1978	-	-	-	-	-
1979	836.7	1.43	2.98	0.05	6.81
1980	2666.6	3.85	6.50	0.26	8.44
1981	2776.1	3.23	6.25	0.23	8.50
1982	2832.6	3.10	5.80	0.18	8.40
1983	4505.1	4.33	6.67	0.29	8.75
1984	6621.6	5.38	7.25	0.39	9.25
1985	9698.4	5.60	4.42	0.26	8.79
1986	9119.5	4.77	4.64	0.22	8.05
1987	10225.5	4.77	3.28	0.16	6.75

¹ Vuosilta 1955 - 1970 liikepankkien luvut.

LÄHDELUETTELO

BINGHAM, T.R.G. (1985) Banking and Monetary Policy, OECD Pariisi 1985.

EGGERT, M. (1956) Kassavarantopolitiikasta. Kansantaloudellinen aikakauskirja, nide 3/1956.

ILASKIVI, R. (1956) Näkökohtia kassavarantopolitiikasta ja sen käyttöedellytyksistä. Kansantaloudellinen aikakauskirja, nide 1/1956.

ILASKIVI, R. (1959) Rahapolitiikka ja taloudellinen tasapaino Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Helsinki 1969.

SAARINEN, V. (1986) Liikepankkien keskuspankkirahoituksen ehdot, määrä ja kustannukset 1950 - 1984. Suomen Pankin sarja A:63, Helsinki 1986.

WILLS, H.R. (1982) The Simple Economics of Bank Regulation. *Economica* 49, August 1982.

WARIS, K. (1966) Kassavarantopolitiikan käyttöönotto Suomessa. Teoksessa "Säästäjän puolesta, Lauri Levämäki 60 vuotta", Helsinki 1966.

Eduskunnan Pankkivaltuusmiesten kertomukset 1955 - 1987.

Suomen Pankin vuosikirjat 1955 - 1987.

Pankkien kanssa tehdyt kassavarantosopimukset ja niiden tarkistuspyytäkirjat.

Asetuskokoelmassa julkaistut hallituksen esitykset laeiksi erityistalletuksista Suomen Pankissa.

Rahapolitiikan osaston tilastot ja muistiot.

Bank of Finland Bulletin, January 1988.

LIITE LIIKEPANKKIEN KASSAVARANTOTALLETUSTEN KORKO JA KESKUSPANKKI-
LUOTON MARGINAALIKORKO KUUKAUSITTAIN 1955 - 1987, % VUODESSA

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
III/1955	4.33	8.75
IV	4.34	8.75
V	4.35	8.75
VI	4.36	8.75
VII	4.87	8.75
VIII	4.88	8.75
IX	4.89	8.75
X	4.90	8.75
XI	4.91	8.75
XII	4.92	8.75
I/1956	4.67	8.75
II	4.67	8.75
III	4.66	8.75
IV	4.66	9.50
V	4.65	9.50
VI	4.65	9.50
VII	4.65	9.50
VIII	4.64	9.50
IX	4.64	9.50
X	4.64	9.50
XI	4.63	10.50

- 1 Lineaarinen interpolaatio vuosien 1954 - 1956 lopun ottolainauksen keskikorkojen ja talletuskorkojen yleisten muutosten perusteella.
2 Lähde: Suomen Pankin julkaisu A:63, s. 300.

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
VI/1961	3.85	9.19
VII	3.86	9.88
VIII	3.87	8.76
IX	3.88	9.56
X	3.89	9.58
XI	3.90	10.68
XII	3.91	11.78
I/1962	3.89	11.45
II	3.87	11.19
III	3.85	12.50
IV	3.83	8.00
V	4.31	7.00
VI	4.29	7.00
VII	4.27	7.00
VIII	4.25	7.00
IX	4.23	7.00
X	4.21	7.00

- 1 Lineaarinen interpolaatio vuosien 1961 - 1962 lopun ottolainauksen keskikorkojen perusteella (plus 0.5 prosenttiyksikköä V/1962 alkaen uusitun kassavarantosopimuksen mukaan).
2 Lähde: Suomen Pankin julkaisu A:63, s. 301. Huhtikuusta lokakuuhun 1962 on keskuspankkiluoton marginaalikoron asemesta kassavarantotalletusten marginaalikorkona käytetty peruskorkoa, koska kassavarantotalletukset sai vähentää velasta Suomen Pankille.

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
II/1967	7.00	7.00
III	7.00	7.00
IV	7.00	7.00
V	7.00	7.00
VI	7.00	7.00
VII	7.00	7.00
VIII	7.00	7.00
IX	7.00	7.00
X	7.00	7.00
XI	7.00	7.00
XII	7.00	7.00
I/1968	7.00	7.00
II	7.00	7.00
III	7.00	7.00
IV	7.00	7.00
V	7.00	7.00
VI	7.00	7.00
VII	7.00	7.00
VIII	7.00	7.00
IX	7.00	7.00
X	7.00	7.00
XI	7.00	7.00
XII	7.00	7.00

1 23.12.1966 allekirjoitetun kassavarantosopimuksen 8 §:n mukaan korko oli kiinteä 7 %.

2 Lähde: Suomen Pankin julkaisu A:63, sivu 301.

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
I/1969	7.00	7.00
II	7.00	7.00
III	7.00	7.00
IV	7.00	7.00
V	7.00	7.00
VI	7.00	7.00
VII	7.00	7.00
VIII	7.00	7.00
IX	7.00	7.00
X	7.00	8.39
XI	7.00	7.00
XII	7.00	7.00
I/1970	7.00	12.78
II	7.00	13.23
III	7.00	14.49
IV	7.00	17.71
V	7.00	17.71
VI	7.00	17.71
VII	7.00	12.36

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
V/1979	6.50	8.36
VI	6.50	8.35
VII	6.50	8.31
VIII	6.50	8.37
IX	6.50	8.65
X	6.50	9.12
XI	7.75	13.63
XII	7.75	13.52
I/1980	7.75	12.66
II	8.50	11.14
III	8.50	13.10
IV	8.50	14.51
V	8.50	14.61
VI	8.50	15.64
VII	8.50	13.63
VIII	8.50	17.33
IX	8.50	17.00
X	8.50	17.00
XI	8.50	15.66
XII	8.50	17.00
I/1981	8.50	18.00
II	8.50	17.83
III	8.50	17.38
IV	8.50	10.79
V	8.50	14.14
VI	8.50	13.92
VII	8.50	12.90
VIII	8.50	12.44
IX	8.50	14.42
X	8.50	14.42
XI	8.50	15.50
XII	8.50	15.30

1 Kassavarantosopimuksen mukaan Suomen Pankin peruskorko miinus 3/4 prosenttiyksikköä V/1979 - IV/1982 ja peruskorko miinus 1/4 prosenttiyksikköä V/1982 alkaen.

2 Lähde: Suomen Pankin julkaisu A:63, s. 302 - 303.

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
I/1982	8.50	13.32
II	8.50	14.75
III	8.50	13.91
IV	8.50	13.85
V	9.00	13.69
VI	8.25	13.87
VII	8.25	13.69
VIII	8.25	13.71
IX	8.25	13.64
X	8.25	14.68
XI	8.25	15.28
XII	8.25	15.50
I/1983	8.25	14.01
II	8.25	13.99
III	8.25	15.00
IV	8.25	15.00
V	8.25	15.00
VI	8.25	15.00
VII	9.25	15.00
VIII	9.25	15.00
IX	9.25	16.67
X	9.25	16.95
XI	9.25	16.70
XII	9.25	16.70
I/1984	9.25	17.50
II	9.25	17.50
III	9.25	17.50
IV	9.25	16.77
V	9.25	16.53
VI	9.25	16.80
VII	9.25	16.53
VIII	9.25	16.50
IX	9.25	16.10
X	9.25	15.75
XI	9.25	15.48
XII	9.25	15.07

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a. ¹	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ²
I/1985	9.25	14.57
II	8.75	14.18
III	8.75	14.00
IV	8.75	13.96
V	8.75	13.80
VI	8.75	13.77
VII	8.75	13.60
VIII	8.75	13.43
IX	8.75	13.11
X	8.75	12.78
XI	8.75	12.37
XII	8.75	11.96
I/1986	8.25	11.64
II	8.25	11.40
III	7.75	11.21
IV	7.75	11.20
V	6.75	12.02
VI	6.75	10.83
VII	6.75	10.80
VIII	6.75	24.17
IX	10.86	13.86
X	8.93	11.93
XI	8.80	11.80
XII	9.48	12.48

- 1 Suomen Pankin peruskorko miinus 1/4 prosenttiyksikköä paitsi syys-joulukuussa 1986 päiväluottokorko miinus 3 prosenttiyksikköä.
2 Lähde: Suomen Pankin vuosikirjat 1985 ja 1986, liitetaulukot 4 ja 5.

	Kassavarantotalletusten korko, % p.a.	Keskuspankkiluoton marginaalikorko, % p.a. ¹
I/1987	6.75	12.25
II	6.75	11.14
III	6.75	10.54
IV	6.75	10.04
V	6.75	9.89
VI	6.75	9.69
VII	6.75	9.63
VIII	6.75	9.55
IX	6.75	9.48
X	6.75	9.45
XI	6.75	9.48
XII	6.75	9.25

- 1 Keskuspankkiluoton marginaalikorkona on käytetty vuoden 1987 alusta sijoitustodistusten 3 kuukauden korkoa (3 kk:n helibor), ks. Bank of Finland Bulletin, Jan. 1988 taulukko 3.

SUMMARY

CASH RESERVE DEPOSITS AND MONETARY POLICY

The Bank of Finland's arsenal of monetary policy instruments has been developed considerably in recent years with the aim of creating a system of monetary control suitable for regulating liquidity in a modern and increasingly efficient and international money market. At present, the regulation of domestic liquidity is mainly based on open market operations in certificates of deposit and the cash reserve agreement with the banks. Under the agreement, the Bank of Finland may collect cash reserve deposits from banks up to 8 per cent of the total of their deposits and other liabilities included in the cash reserve base.

Despite the rapid transformation of the money market, the 1979 cash reserve agreement proved to be a workable monetary policy instrument. In the past year, for example, the Bank of Finland has relied heavily on cash reserve deposits in its monetary policy. The tightening of the money market made necessary by the economic situation has largely been achieved by raising the cash reserve ratio.

Although the cash reserve system has proved useful even in its present form, the time has now come to modify it. One reason for this is the changes occurring in the supply of deposit accounts available. It is therefore necessary to consider what kind of cash reserve scheme is best suited to a situation in which the spectrum of taxfree and taxable accounts is widening and interest rate competition is becoming stiffer. Another question which needs to be addressed is whether the cash reserve scheme should be enlarged as banks are playing an increasingly dominant role in the money market. However, very few studies or surveys have been published in Finland which might serve as a basis for discussions on the cash reserve system.

The present volume consists of a collection of four studies carried out at the Bank of Finland which shed light on the history of the cash reserve scheme and its role as an economic policy instrument. In the introduction, Vesa Vihriälä describes the most important functions of

the cash reserve system and considers the need for developing it in Finland. The study by Tarja Heinonen reviews the use of cash reserve schemes in other countries, focusing on the experiences in six developed market economies.

Timo Hämäläinen and Juha Tarkka analyze the role of cash reserve deposits in monetary policy. In the last and also the most comprehensive article, Veikko Saarinen examines the history of the cash reserve agreement in Finland and its legal framework from the 1950s to the present day.

SUOMEN PANKIN JULKAISUJA

Sarja A (ISSN 0355-6034)

- (1 - 35. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, "Taloudellisia selvityksiä", artikkelikokoelmia vuosilta 1942 - 1972, suomeksi ja ruotsiksi, ISSN 0081-9514)
36. TUOMAS SUKSELAINEN Finnish Export Performance in 1961 - 1972. A Constant-Market-Shares Approach. 1974. 74 s. (ISBN 951-686-018-4)
37. SIRKKA HÄMÄLÄINEN Palkansaajatalouksien säästämistä. Suomen Pankin säästämistiedustelu vuodelta 1969. 1974. 53 s. (ISBN 951-686-020-6)
38. HEIKKI KOSKENKYLÄ - ILMO PYYHTIÄ Energiavaltaisuus investointikriteerinä. 1974. 52 s. (ISBN 951-686-021-4)
39. HEIKKI KOSKENKYLÄ - ILMO PYYHTIÄ Pääomakerroin, työn tuottavuus ja työpaikan hinta Suomen teollisuudessa vuosina 1960 - 1973. 1975. 71 s. (ISBN 951-686-025-7)
40. ALPO WILLMAN Suhdanneherkkyys, omavaraisuus ja ympäristövaikutusten kriteeri investointikriteereinä. (Lisälukuna J.P. CUNNINGHAM Energy-intensity as an Investment Criterion.) 1975. 89 s. (ISBN 951-686-026-5)
41. REINO AIRIKKALA - TUOMAS SUKSELAINEN (toim.) Suomen maksutaseen kehityslinjat vuosina 1950 - 1974. 1976. 120 s. (ISBN 951-686-027-3)
42. HEIKKI KOSKENKYLÄ - ILMO PYYHTIÄ Kokonaistaloudellisten ja liiketaloudellisten investointikriteerien merkitys kasvu- ja rakennepolitiikassa. 1976. 67 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-034-6)
43. TAPIO PEURA Suomen ulkomaankaupan hinnat vuosina 1950 - 1974. 1977. 87 s. (ISBN 951-686-037-0)
44. TERHI KIVILAHTI Suomen kaupasta ja maksujärjestelmästä muiden itäryhmän maiden kuin SNTL:n kanssa. 1977. 126 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-038-9)
45. SIMO LAHTINEN Tuotanto, työ ja energia Suomen teollisuudessa vuosina 1900 - 1975. 1977. 78 s. (ISBN 951-686-040-0)
46. Koroista ja korkopolitiikasta Suomessa (RALF PAULI Suomen korkojärjestelmän pääpiirteet ja korkopolitiikka vuosina 1960 - 1975; OLAVI RANTALA Korkotaso ja korkorakenne Suomessa vuosina 1960 - 1975; JORMA HIETALAHTI Teollisuuden korkomenot ja velkojen korkotaso vuosina 1960 - 1973). 1978. 77 s. (ISBN 951-686-041-9)
47. JARMO PESOLA - TIMO TYRVÄINEN Palveluelinkeinojen investoinnit vuosina 1953 - 1975. 1978. 107 s. (ISBN 951-686-047-8)

48. HEIKKI KOSKENKYLÄ - KARI PEKONEN Työttömyys ja tuotannon rakenne Suomen kansantaloudessa. 1979. 122 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-051-6)
49. INKERI HIRVENSALO Suomen ja SNTL:n välinen clearing-maksujärjestelmä. 1979. 125 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-053-2)
50. TAPIO PEURA Teollisuuden kansainvälinen kilpailukyky. 1979. 128 s. (ISBN 951-686-055-9)
51. ALPO WILLMAN Julkiset menot vuosina 1950 - 1977. Kasvu- ja rakennepoliittinen tarkastelu. 1980. 125 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-062-1)
52. HANNU HALTTUNEN - JUHANI HIRVONEN - HEIKKI KOSKENKYLÄ - ALPO WILLMAN Yhteenvedo Ruotsin kansantalouden pitkän aikavälin näkymistä tehdyistä selvityksistä. 1981. 165 s. (ISBN 951-686-065-6)
53. TOM NORDMAN Vientiä koskevat erityisjärjestelyt Suomessa. 1981. 181 s. (ISBN 951-686-070-2)
54. JUHANI LAURILA Ulkomaiset pääomanliikkeet 1970-luvulla. 1982. 117 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-078-8)
55. KAARLO V. JÄNNÄRI Euroopan valuuttajärjestelmä. 1983. 54 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-084-2)
56. JORMA HIETALAHTI Pitkääikaisten ulkomaisten rahoituslainojen kustannuskehitys 1970 - 1981. 1984. 69 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-089-3)
62. ALEXANDER K. SWOBODA Ongoing Changes in Finnish Financial Markets and Their Implications for Central Bank Policy/ Suomen rahoitusmarkkinoiden muutokset ja niiden vaikutukset keskuspankkipolitiikkaan. 1986. 57 p./s. (ISBN 951-686-117-2)
63. VEIKKO SAARINEN Liikepankkien keskuspankkirahoituksen ehdot, määrä ja kustannukset 1950 - 1984. 1986. 307 s. (Englanninkielinen tiivistelmä.) (ISBN 951-686-120-2)
64. Suomen rahoitusmarkkinat. 1986. 134 s. (ISBN 951-686-126-1).
65. ESKO SYDÄNMÄKI Kansainvälinen valuuttayhteistyö ja IMF. 1986. 133 s. (ISBN 951-686-128-8)
66. JUHA TARKKA Rahoitus- ja valuuttamarkkinoiden liberalisoinnista esitettyjä näkökohtia. 1987. 65 s. (ISBN 951-686-129-6)
67. JORMA HIETALAHTI - AHTI HUOMO Pääomanliikkeiden säätely Suomessa ja muissa OECD-maissa. 1987. 116 s. (ISBN 951-686-131-8)
68. VESA VIHRIÄLÄ Rahoitusmarkkinoiden vakaus. 1988. 69 s. (ISBN 951-686-139-3)

69. URHO LEMPINEN - REIJA LILJA Keskuspankki kehittyvässä maksujärjestelmässä. 1988. 81 s. (ISBN 951-686-143-1)
70. Kassavarantotalletukset ja rahapolitiikka (VESA VIHRIÄLÄ
Mihin kassavarantojärjestelmää tarvitaan?; TARJA HEINONEN
Kassavarantojärjestelmä eri maissa; JUHA TARKKA - TIMO HÄMÄLÄINEN
Kassavarantovelvoite rahapolitiikan välineenä; VEIKKO SAARINEN
Pankkien kassavarantotalletusten ehdot, määrät ja kustannukset
vuosina 1955 - 1987. 1989. 152 s. (ISBN 951-686-191-1)